

NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ	NİŞANTAŞI UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES
SAHİBİ / PROPRIETOR: Prof. Dr. Şenay YALÇIN (Nişantaşı Üniversitesi adına / On Behalf of Nişantaşı University)	YAYIN KURULU / PUBLISHING BOARD: Prof. Dr. Serap İNCAZ Prof. Dr. Uğur YOZGAT Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ Doç. Dr. Ceyda DENEÇLİ Doç. Dr. Funda YALIM Doç. Dr. Neşet HİKMET Dr. Öğr. Üyesi M. Sencer GİRGİN Dr. Öğr. Üyesi Sevda DENEÇLİ Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz AYDIN
EDİTÖR / EDITOR: Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ	DANIŞMA KURULU / ADVISOR COMITTEE: Prof. Dr. Ahmet KIZIL Prof. Dr. Berdal ARAL Prof. Dr. Cemal ŞANLI Prof. Dr. Güldem CERİT Prof. Dr. Halim KAZAN Prof. Melis Oktuğ ZENGİN Prof. Dr. Murat ÇAK Prof. Dr. Ömer Cüneyt BİNATLI
EDİTÖR YARDIMCILARI / VICE EDITORS: Dr. Öğr. Üyesi Hazar DÖRDÜNCÜ Öğr. Gör. İlyas TURĞAY Arş. Gör. Şerafettin SEVGİLİ	
İNGİLİZCE REDAKSİYON / ENGLISH REDACTION: Öğr. Gör. Duygu AKAY	
YAYIN SEKRETERİ / PUBLISHING SECRETARY: Canan TİRYAKİGİL	

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez yayımlanan, bilimsel hakem kurulu olan bir yayındır. Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki düşünce ve görüşler sadece yazarların kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Sosyal Bilimler Dergisi'nin veya Nişantaşı Üniversitesi'nin görüşlerini ifade etmez. Her hakkı saklıdır.

ISSN:2147-5121

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Maslak Mahallesi 1453 Söğütözü Sokak, No: 20 Ağaoğlu Maslak 1453 Sarıyer/İstanbul
Tel : 0 (212) 210 1010, Faks : 0 (212) 565 2525
E-posta: sbd@nisantasi.edu.tr
Web: sbd.nisantasi.edu.tr

Kapak Tasarımı: Öğr. Gör. Mustafa KUTLU (Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programı)

ISSN:2147-5121

T.C.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

NIŞANTAŞI UNIVERSITY

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

CiltVolume: 7 SayıNumber:2 YılYear:2019 GüzFall

KAPSAM / SUBJECTS

İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler

- İşletme Yönetimi / Business Management
- Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi / Political Sciences and Public Administration
- İktisat ve Ekonomi Politik / Economics and Political Economy
- Uluslararası İlişkiler / International Relations
- Uluslararası Ticaret ve Lojistik Yönetimi / International Trade and Logistics Management
- Finans ve Bankacılık / Finance and Banking
- Turizm ve Otel İşletmeciliği / Tourism and Hotel Management
- Psikoloji / Psychology
- Sosyoloji / Sociology
- Sosyal Hizmet / Social Work
- Sağlık Yönetimi / Health Management
- Halkla İlişkiler ve Reklam / Public Relations and Advertising
- Üretim ve Teknoloji / Production and Technology

İletişim, Sanat ve Tasarım

- Radyo – TV – Sinema / Radio – TV - Cinema
- Gazetecilik / Journalism
- TV Haberciliği ve Programcılığı / TV Reporting and Programming
- Fotoğrafçılık / Photography
- İletişim Tasarımı / Communication Design
- Görsel İletişim Tasarımı / Visual Communication Design
- Çizgi Film ve Animasyon Tasarımı / Animation Design
- Tekstil ve Moda Tasarımı / Textile and Fashion
- Endüstriyel Ürün Tasarımı / Industrial Design
- Tiyatro ve Sahne Sanatları / Theatre and Performing Arts
- Gastronomi ve Mutfak Sanatları / Gastronomy and Culinary Arts
- Plastik Sanatlar / Plastic Arts

Diğer Dallar

- Hukuk / Law
- Tarih / History
- Türk Dili ve Edebiyatı / Turkish Language and Literature
- İngiliz Dili ve Edebiyatı / English Language and Literature

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin Saygıdeğer Okurları,

Bu sayıda yine akademik titizlikle hazırlanmış, kendi alanlarında birbirinden değerli çalışmalara yer veriyoruz. Bilimsel anlamda ele alınan ve tartışılan konular tarihsel olduğu kadar, günümüzdeki gelişmelere de atıfta bulunan; hukuk, sosyoloji, iletişim bilimleri ve gazetecilik ekseninde sosyal bilimlere katkı sunmayı amaçlayan çalışmalardır. Makalelerde ele alınan konular ile, hitap edilen alana katkı sunacağı konusunda şpheimiz yoktur.

Dergimiz, bilimsellik, tarafsızlık ve akademik üretime katkı olarak belirlediğimiz temel ilkeler üzerine inşa edilmiş ve kurulduğu günden bu yana bu ilkeleri uygulamıştır. Bu çerçevede dergimiz bilimsel “hakemli dergi” statüsündedir; hakem ve yazarların birbirinden tamamen bağımsız bir değerlendirme sürecinin geçerli olduğu ve her makalenin üç ayrı hakem tarafından değerlendirildiği bir sistem uygulanmaktadır. Haziran ve Aralık aylarında yılda iki defa yayınlanan dergimize, Türkçe, İngilizce, Almanca, Rusça ve Fransızca makaleler kabul edilmektedir.

İçinde bulunduğumuz bilimsel ortamda n plandaolan “disiplinler arası çalışma” dergimizin esas ölçütlerinden bir diğeridir. Nitekim bilimsel alanları bir araya getirmenin ve her alanın birbirinden beslendiği bir akademik alan oluşturmanın önemine inanıyoruz. Bu çerçevede dergimizde idari bilimlerden, iletişim bilimlerine; sanat ve tasarımdan hukuk, tarih ve edebiyata uzanan geniş bir yelpazede çalışmalar sunuyoruz.

Kuşkusuz, bu sayı içten ve yoğun bir çalışmanın bir ürünü olarak elinizde bulunmaktadır. Başta yazarlarımız ve hakemlerimiz olmak üzere bu sayıda emeği geenherkese teşekkür ederiz. Sonraki sayılarımızda hakem veya yazar olarak katkılarınızı bekler, çalışmalarımızda başarılar dileriz.

Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ

Nişantaşı Üniversitesi

Sosyal Bilimler Dergisi Editörü

BU SAYININ HAKEMLERİ / REFREES OF THIS ISSUE

Prof. Dr. Ahmet BİLGİN	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Gülgün KÖROĞLU	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv.
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM	Emekli Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Esmâ İGÜS	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniv.
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖMERCİOĞLU	Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Adem İNCE	Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ferhat KUTLUAY	Siirt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet İnanç ÖZEKMEKÇİ	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şeyma Esin ERBEN	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yıldız Derya BİRİNCİOĞLU	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Alican UMUT	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Kağan Cenk MIZRAK	<i>Herhangi bir Kuruma Bağlı Değil</i>
Dr. Mehmet TAN	Siirt Üniversitesi

DÜZELTME: Dergimizin bir önceki sayısı (Cilt 7, Sayı 1) hakemlerinden Sn Doç. Dr. Benal Dikmen'in kurumu, sehven Nişantaşı Üniversitesi gösterilmiştir. Değerli hakemimiz T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi'nde görevlidir. Söz konusu hatadan dolayı Sn. Doç. Dr. Benal DİKMEN'den özür diler, doğru bilgiyi okuyucularımızla paylaşmak isteriz.

Saygılarımızla,
Yayın Kurulu

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

	Sayfa No
Siyasal Otorite Kavramının Tarihsel Seyri Ferhat KUTLUAY	1-29
Aydınlanma ile Cemaat Arasındaki Paradoksal İlişki Murat TOPRAK	29-41
Tarihsel Süreçte Kemer ve Kuşak Kullanımı Ceyhun BERKOL	42-62
Deniz Ticaret Hukukunun Gelişimi ve Türk Hukukuna Etkileri Merve ALTINBAŞ	63-73

SİYASAL OTORİTE KAVRAMININ TARİHSEL SEYRİ*

Dr. Öğr. Üyesi Ferhat KUTLUAY**

ÖZET

Otoritenin en az iki insanın olduğu tüm toplumsal alanlarda ortaya çıkması, bu kavramın tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Aynı şekilde otoritenin bir türü olan siyasal otorite kavramının, yapılan tanımların da neredeyse tümü birbirinden farklılık göstermekte ve bunun için yapılan tanımların, kavramın anlamını net olarak bize vermemektedir. Siyasal otorite kavramı üzerine yapılan tanımların birbirinden farklılık göstermesi, her dönemin sosyal, dini, siyasi, ekonomik ve kültürel problemlerin varlığıyla yakından ilişkili olmasıdır. Bunun için gerek otorite kavramının ve gerek siyasal otorite kavramının üzerinde biraz değişikliğe gidildiğinde net tanımlar ortaya çıkabilmektedir. Buna paralel olarak siyasal otoriteye olan bakışın her dönemde değiştiğini ve özellikle bu bakışın daha çok olumsuz yönde olduğu görülmektedir. Bu minvalde değerlendirildiğinde tarihsel süreçte siyasal otorite kavramının farklı anlamlara gelmesi ve bu anlamların daha çok olumsuz yönde seyretmesi, insanlar nezdinde onun artan bir şekilde baskı aracı olarak işlev görmesinden kaynaklanmaktadır. Otorite kavramının tanımının neden güç olduğu sorusundan hareketle bu çalışmada, tarihsel süreçte siyasal otorite kavramının hangi anlam değişikliklerine uğradığını ve bu anlamların özellikle siyasal otoriteye olan bakışın neden daha çok olumsuz yönde seyrettiğinin değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Otorite, Siyasal Otorite,

HISTORICAL COURSE OF THE CONCEPT OF POLITICAL AUTHORITY

ABSTRACT

The emergence of authority in all social areas with at least two people makes it difficult to define this concept. Similarly, almost all of the notion of political authority, which is a type of authority, and the definitions made differ from each other, and the definitions made for this do not give us the meaning of the concept clearly. The definitions made on the notion of political authority differ from each other because of each period is closely related to the existence of social, religious, political, economic and cultural problems. For this, clear definitions can emerge when a little change is made on both the concept of authority and the concept of political authority. In parallel, it is seen that the view on political authority has changed in every period and especially this view is more negative. When evaluated in this way, the concept of political authority in the historical process comes to different meanings and the fact that these meanings are more negative is due to the fact that it functions as an increasing pressure for people. When evaluated in this way, the concept of political authority in the historical process comes to different meanings and the fact that

---

* Bu çalışma 'John Locke'da Rıza ve Siyasal Otorite' adlı doktora tezinden çıkarılmıştır.

** Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, kutluayfirat@gmail.com.

these meanings are more negative which stem from because it functions as an increasing pressure for people. Based on the question of why the definition of the concept of authority is difficult, this study evaluates what meaning changes the concept of political authority has undergone in the historical process and why the view of these meanings, especially the political authority, is more negative.

Keywords: Politics, Authority, Political Authority

GİRİŞ

Birey, toplum, egemenlik, yönetim, iktidar, otorite, bürokrasi, yasa, özgürlük, eşitlik, özel mülkiyet, meşruiyet, haklar ve hukuk gibi kavramlar, hem siyaset felsefesinin hem de siyaset biliminin üzerinde tartıştığı en temel kavramlar arasında yerini almaktadır. Bu kavramlardan özellikle ‘otorite’ kavramı, sadece siyaset felsefesinin veyahut siyaset biliminin değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın neredeyse her alanında karşımıza çıkan bir özelliğe sahip olması itibarıyla, ayrı bir önem kazanmaktadır. Çünkü eksiklik ve yetersizliğinin bilincinde olan insanın, kendine yetememesi ve temel gereksinimleri karşılayabilmek için diğerlerinin yardım ve iş birliğine ihtiyaç duyması, onu diğerleriyle birlikte yaşamaya, dayanışma içinde bulunmaya ve etkileşim içerisine girmeye zorlar. Daha net bir ifadeyle, kendi kendine yeterli olamayan insan, en temel gereksinimlerini karşılayabilmek için bir bakıma doğal olarak çeşitli topluluklara üye olmakta ve böylece yaşamını sürdürebilmektedir. Birey, özgür bir seçimle değil de bir zorunluluğun sonucu olarak bu toplulukların içinde yer almaktadır. Böyle yapılmadığı takdirde, yalnızca iyi bir yaşama ulaşmamakla kalmaz, aynı zamanda yaşamını sürdürmesi bile tehlikeye girer. Bu nedendir ki Aristoteles’e (2017:26) göre “*insan, siyasal/toplumsal bir canlıdır*” ve Thomas Paine de (1964:195) “*toplum, insanı toplum içinde yaşamak üzere yaratmıştır*” der.

Yukarıdaki düşüncenin ışığında insanı sosyal bir varlık olarak belirlediğimizde, insanın yaşamını da toplumsal yaşamdan soyutlamak mümkün olmayacaktır. İnsan, böyle sosyal bir varlık olmasıyla kendi ihtiyaçları doğrultusunda çok yoğun ilişkilere girecek ve bu yoğun ilişkiler çerçevesinde birçok insani farklılıklar da zorunlu olarak gün yüzüne çıkacaktır. Görünen farklılıklar Rousseau’nun (2017:123) deyimiyle, doğuştan gelen yaş, sağlık, beden gücü, zekâ ve ruh gibi gerek fiziksel ve gerek psikolojik nitelikleri arasındaki farklılıklar olacak ve bu ister istemez insanlar arasındaki temel eşitsizliği görünür hale getirecektir. Buna, bir parça toprağı çitle çevirip ‘burası benimdir, şurası senindir’ deyip özel mülkiyet eklenildiğinde ve bu da insanın mülkiyeti biriktirme

tamahkârlığıyla birleştiğinde, insanlar arasındaki eşitsizlik daha da belirginleşmiş olacaktır. Eşitsizlik de birine, diğer biri üzerinde doğuştan getirdiği nitelikleri ve mülkiyet sahipliği bakımından bir üstünlük sağlayacağından, kuşkusuz bir yönüyle insanın güç peşinde koşan ve söz dinlemekten çok buyurgan doğası gereği bazılarının bu üstünlüğü kullanması da kaçınılmaz bir hale gelecektir. İşte tam da bu noktada, eşitsizliğin doğurduğu bu üstünlük bağlamında otorite ortaya çıkacaktır. İnsanın doğuştan getirdiği bu doğal eşitsizlik ve eşitsizliğin yarattığı zorunlu üstünlük, kiminin güçlü kiminin de zayıf olduğu bir doğada, güçlülerin bazılarının ister istemez bunu zayıflar üzerinde bir otorite olarak kullanacağı gerçeğini kim yadsıyabilir ki? Ya da günümüz insanlarından yola çıkıldığında, yeri geldiğinde bazılarının bu gücü diğerleri üzerinde kullanmadığını söylemeye gerek var mı?

Böylelikle toplumsallığı nedeniyle insanın her yerde olması, otoritenin de her yerde yani tüm toplumsal alanlarda olması demektir. Kısaca otorite, en az iki insanın bulunduğu aileden başlayarak tüm toplumsal alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, böylesine geniş toplumsal tabanlı bir kavramı tanımlamaya çalışmak da haliyle bir o kadar zorlaşmaktadır. Öyle ki aşağıda değinileceği üzere kavramın tanımı üzerinde halen genel bir konsensüsün sağlanamamış olması, aynı şekilde bir otorite türü olan siyasal otorite kavramının tanımında da güçlük yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Bunun nedeni siyasal otorite ile insanlar arasındaki ilişkilerin her dönemde değişmesi olarak açıklanabilir.

Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, hem otorite hem de siyasal otorite kavramının yapılan tanımları üzerinde etraflıca durarak bu tanımların eksik kaldığını ifade etmek ve yapılan tanımların yerine daha makul olabilecek tanımlar ortaya koymaya çalışmak olacaktır. Bununla birlikte tarihsel süreç içerisinde siyasal otoriteye olan bakış açısının olumlu mu yoksa olumsuz mu olduğunu ve olumlu/olumsuz ise nedenlerini ortaya koyarak bir değerlendirme yapmak bu çalışmanın asıl amacını oluşturmaktadır.

1. Otorite Nedir

Richard Sennett'e (2011:26) göre "*Bir otoritenin ne olduğu konusunda herkesin sezgisel bir düşüncesi, bu düşüncüyü tanımlamak ne kadar zor olsa da vardır.*" Bununla birlikte bugüne baktığımızda ise otorite kavramı üzerinde Gerard Mendel'in (2005:11) aktarımıyla, "*fiziksel zorlama olmaksızın ve taleplerini tartışmaya ya da haklı göstermeye*

çalışmaksızın, gönülden itaat ettirme yolu” olduğuna dair genel bir anlayış da söz konusudur. Ama her ne kadar otorite kavramı üzerinde böyle bir anlayış (gönülden itaat ettirme yolu) olsa da, böyle bir tanımın otorite kavramını tam manasıyla karşıladığı söylenemez. Çünkü Sennett’in de işaret ettiği bu sezgisel otorite anlayışını geliştirmenin zorluğu, onun neredeyse tamamen anlaşılması güç, hatta bazen de birbirine zıt bazı problemlerle iç içe olmasına dayanmasıdır. Bu zorluğun en önemli nedenlerinden birisi, kavramın ortaya çıktığı Batı dünyasında “Authority” kelimesi ve aynı kökten gelen “author” (hakkı veren, yaratan, üreten anlamında yazar), “authentic” (otantik, sahil, aslına uygun), “authorative” (otoriteye dayalı, otoriteye dayalı bir kaynaktan gelen) ve “authorize” (belli bir erkin havale veya devir edilmesi) gibi kelimelerin kendi zaman ve toplumsal şartlarına münhasır uzun ve karmaşık geçmişlerine bağlanabilir (Bal, 2014:249). Başka bir ifadeyle, ilkin Latince de otoriteye “auctoritatem” denilmektedir. Görüş, tavsiye, fikir, etki gibi genel-geçer anlamları var. Kelime özne olarak kullanıldığında “auctoritas” ile karşılaşıyoruz. Aslında bu Roma idaresinin temel özelliklerinden biridir. İmparator veya dictator yönetiminde iki şeye sahiptir: “Potestas” ve “Auctoritas”. Kelime Latince “auctor”dan türetilmiştir. Günümüzdeki aktör kelimesi ile eşdeğer. Lider, yönetici, sahip demektir. Daha sonra etkilemek anlamında “auctoritatem” denilmiştir. Sözcük eski Fransızca da “auctorité” dönüşüyor ve şu an modern Batı dillerinde “autorite” olarak kullanılıyor. Kavram, 1610 yıllarından itibaren günümüzdeki anlamına sahip. Otorite sözcüğünün kökeninin zaman içerisinde uğradığı bu anlam değişimleri, kavramı tanımlamanın daha baştan ne kadar karmaşık ve bir o kadar zor olduğunu bize açık bir şekilde göstermektedir.

Otorite kavramının analizindeki diğer önemli güçlük, Birch'in de belirttiği üzere, kısmen 'siyasal otorite', 'ahlaki otorite', 'kutsal otorite', 'ebeveyn otoritesi' ve benzeri otorite kavramları arasında çok önemli farklılıklar olmasından ileri gelmektedir (Akt. Bal, 2014:248). Farklılıklar o kadar açıktır ki, yalnız ‘otorite’ kavramını tanımlamak bile otoritenin bu farklı tiplerini tanımlamaktan daha güç hale gelmektedir. Diğer bir ifadeyle kavramın; psikolojik, sosyolojik, dini ve siyasal olarak ele alınan temel bir kavram olması nedeniyle tüm bu unsurların onun tanımları içerisinde yer alabilmesi tanımlamayı güçleştirmektedir. Bu nedenle otoriteyi tanımlamak ve çözümlmek için karşımıza yine yoğun bir kavramlar dizgesi çıkmaktadır. Yoğun kavramlar dizgesinin temelinde ise daha önce de işaret ettiğimiz gibi, otorite kavramın toplumsal yaşamın hemen her alanında farklı biçimlerde yaşanmasına dayanmakta ve dolayısıyla bu da otorite kavramını

tanımlamayı oldukça güçleştirmektedir.

Kavramı tanımlarken karşımıza çıkan başka bir güçlük de kavramın, kimi zaman birbirine pek de uzak olmayan güç, erk, kudret, emir, yetkinlik ve zorlama gibi kavramlardan ayrı düşünülememesi ya da kimi zaman da birbirinden tümüyle bağımsız olarak ele alınabilmesidir. Bunun nedeni kavramı tanımlarken, kişi ya da kişilerin sahip olduğu konumdan ileri gelmesindedir. Yani bireyin sahip olduğu konumun diğerlerine göre altta ya da üstte olmasıdır. Basit bir örnekle, patron ile işçinin, öğretmen ile öğrencinin ve gardiyan ile mahkûmun otorite tanımlaması, birbirinden tamamıyla farklılık arz edecektir.

Kavramın tanımını güçleştiren temel nedenleri sıraladıktan sonra birbirinden farklı yapılan tanımlara bakıldığında, ortaya konulan bu güçlüklerin nedenleri daha da iyi anlaşılacaktır. Kısa sözlük tanımlarında otorite; bir işi yapabilme gücü, erk, kudret, bir işi başarabilme yetkisi ve yeteneği (TDK, 1998:693) ya da herhangi bir topluluk içinde, tabî, maddî ve manevî etkenler sonucu bazı kişi, grup veya kurumların emir verme ve verilen emirleri yaptırma gücü (Meydan Larousse, 1992:433) olarak tanımlanmaktadır. Görüldüğü üzere bu tanımların içinde güç, emir ve istekler yer almaktadır. Otorite kavramının sözlüklerde geçen tanımlarında özellikle güç, emir ve yaptırım gibi kavramlara karşılık gelmesi, onun daha çok günümüzde toplumsal algının bir sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü güç, emir ve yaptırım tam da günümüz otorite ruhunu yansıtmaktadır.

Kojeve' ye (2007:14-15) göre otoritenin en genel ve basit tanımı, bireysel değil sosyal bir olgu temelinde en az iki kişi arasında oluşan bir ilişki olarak, birinin diğeri üstünde eylemde bulunmak için sahip olduğu olasılıktır. Ya da herhangi bir uzlaşma yapılmaksızın eyleme geçme olasılığıdır. Bu tanım, bir kişinin diğeri üzerindeki yaptırım gücünü, müdahale yeteneğini ifade etmektedir. Bu, otoritenin bir eşitsizlik ilişkisi olduğu ve bu eşitsizlikle beraber zorun, zorlamanın, baskının ve müdahalenin paralel geliştiğidir. Otoritenin diğeri bir anlamı, yetenek ve gücü birleştirmesi bağlamında, toplumda başkalarına istediğini yaptırabilmedir. Bununla birlikte bu istenen şeylerin yaptırılmasını, zor kullanmaya ve müdahale etme yetkinliğine sahip olmadır (Raphael, 1990:165). Ayrıca daha önce de değindiğimiz gibi günümüz konsensüsü diye tabir edilen tanıma göre ise, herhangi somut bir zorlama olmadan ve isteklerini tartışmaya ya da haklı göstermeye çalışmadan, gönülden itaat ettirme yoludur. Yani usdışı ve düşüncesiz bir itaatkârlıktır (Kojeve; 2005:11). Bu tanım, diğerlerinin tam aksine zorun, zorlamanın, baskının ve

müdahalenin kabul edilmesi ile birlikte otoritenin gerekliliğine de işaret etmesiyle ayrılır. André Siegfried'e göre, otorite “yüksek özlü düzendir” (Mendel, 2005:122). René Rémond' un otorite tanımı ise, “yüksek olduğu varsayılan bir çıkara saygıdır” (Mendel, 2005:122). Son iki tanımda geçen ve önem taşıyan ‘yüksek’ kavramı, kutsal olana yani Tanrı'ya işaret etmektedir. Aslında bu, otoritenin kaynağının Tanrı olması, yeryüzü otoritesine de doğal olarak bir kutsallık atfeder. Neticede bu tanım otoritenin ilahi kaynaklı olmasına işaret eder. Son olarak Alain Renaut'ın tanımı, “otorite iktidardır, ilaveten, bu iktidarın meşruiyetinin kabulü” (Mendel, 2005:95) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Otorite kavramı ile ilgili en ilginç ve de dikkat çekiciliğiyle kendisinden çokça söz ettiren tanımı, Stanley Milgram'ın 1974 yılında otorite üzerine yaptığı deneyin sonucunda bulabiliriz. Milgram'a göre deneyin amacı; bireylerin itaat sınırını ve itaat edilen eylemlerin niteliğinin, kişinin o eylemi yapmasında ne derece etkili olduğunun saptanmasıydı. Milgram deneyi, farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarından sıradan insanların katılımıyla gerçekleştirdi. Milgram, ‘Otoriteye İtaat Deney’inde insanların büyük çoğunluğunun, normal hayatta benimsemedikleri ya da onaylamadıkları davranışlarda bulunmaları yönünde verilen emirleri, otoriteyi sorgulamadan ve karşı çıkmadan uyguladığını göstermişti. O halde bu deneyin sonucuna göre Milgram'ın otorite tanımı da, 'sorgusuz itaattir yani otoriteye hayır diyememek şeklinde olmaktadır (Mendel, 2005:49-52). Bu tanımın en dikkat çekici özelliği, sahip olunan konum itibariyle itaat ettirmenin ve itaat etmenin insan doğasının bir özelliği olarak yorumlanabilmesidir.

Sıradan insanların otorite tanımlamalarına bakıldığında bile birbirinden bir hayli farklı tanımların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunun en büyük nedeni ise, okul, aile, işyeri, hapisane ve kutsal mekânlar gibi birbirinden oldukça farklı toplumsal alanlarda cereyan eden farklı ilişkilerin var olması, otoritenin de bu farklı ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmasıdır. Mesela öğretmenlerin; yetki, beceri, deneyim, pedagojik anlam, karakter gücü, saygı ve hayranlık uyandırma kapasitesi, prestij ve daha başka nitelikler gibi otorite tanımları çok yönlü olmaktadır. Burada ideal bir öğretmenin portresi tepeden tırnağa çizilmiştir. Böylelikle öğretmenlere göre otorite sözcüğü, iyi bir öğretmenin temel özelliklerini bir araya getirmekte ve böylelikle karşımıza kavramla ilgili gerçekten de çok yönlü tanım da çıkmış olmaktadır. Buna karşılık öğrencilerin otorite tanımları ise, baskı, zorlama, fiziksel ceza, terbiye etme, söylenenleri harfiyen yerine getirme ve düzeni sağlama gibi daha farklı tanımlar karşımıza çıkarmaktadır (Mendel, 2005:25-26).

Bununla birlikte ebeveyn ile çocuğun ya da patron ile işçinin tanımları da aynı şekilde birbirinden farklı olacaktır. Mesela patron için otorite, çok kazanmak ya da verimliliği artırmak iken işçi için ise daha çok sömürü anlamına gelmektedir. Ya da gardiyanlar için hapisanenin mevcut düzeninin korunması manasına gelirken, mahkûmlar için temel hakların ihlalidir.

Yapılan tüm tanımlamalardan çıkan en basit sonuç olarak otorite kavramının, bir yandan zorlama, bağımlılık ve düzeni sağlama, diğer yandan sorgusuz itaat, gönüllülük ve bundan başka, farklı toplumsal alanların doğurduğu insani ilişkilerin çok yönlülüğü olmak üzere birbirine çok da yakın olmayan tanımların ortaya çıkmış olmasıdır. Daha net bir ifadeyle söylenildiğinde, tüm tanımlamalar boyunca karşımıza otorite sözcüğünün çok anlamlılığı ve bu konudaki görüşlerin birbirine kökten karşıt olduğu ortaya çıkmaktadır. Mendel'in (2005:27) yerinde ifadesiyle, *"bu sözcük kadar çok anlamlısı istisnadır."*

Otorite kavramının gerek uzun ve karmaşık olan bir geçmişin yarattığı problemler ve gerek insanlar arası çok çeşitli ilişkilerde açıkça kendini göstermesi, kavramın tek ya da net bir tanımına ulaşabilmeyi gördüğü üzere bir hayli güçleştirmektedir. Dolayısıyla bu, bize otoritenin evrensel bir tanımını bulmanın oldukça zor olduğunu göstermektedir. Mendel, tüm zorlulukların farkında olduğunu ve önceki tanımları da içine aldığını söyleyerek, genel kabul görebilecek şöyle bir tanımın makul olabileceğini söyler, *"Açık güç kullanmadan, fiziksel zorlama ve açık tehdide başvurmadan ve ne aklama, ne argüman ne de açıklama getirmek zorunda kalmadan, tabi olanların itaatini sağlayan iktidar çeşitliliğidir"* (Mendel, 2005:30). Ama bu tanım bile, yakından bakıldığında bazı yönlerden dolayı eksik kalmaktadır. Bunun nedeni daha önce de belirtildiği üzere otoritenin; aile, okul, işyeri, hapisane ve kutsal mekânlar gibi toplumsal yaşamın her alanında karşımıza çıkan bir özelliğe sahip olmasıdır.

Farklı toplumsal alanlarda karşımıza çıkan otorite kavramına yönelik Mendel'in yaptığı tanımında kullandığı *'açık güç kullanmadan'*, *'fiziksel zorlama olmaksızın'* ve *'açık tehdide başvurmadan'* sözcükleri toplumsal yaşamın gerçeklikleriyle hiç örtüşmediğini görürüz. Diğer bir ifadeyle otorite, 'güç', 'fiziksel zorlama' ve ' tehdit' gibi araçları her zaman açık bir şekilde ortaya koymayabilir ama bu araçları her zaman da saklı tutmaz. Örneğin bir çocuk, ödevini yapmadığında ya da belirlenen saatten daha geç eve geldiğinde, belirlenmiş kurallar çerçevesinde odadan dışarı çıkamama, arkadaşlarıyla görüşememe ya da isteklerinin karşılanmaması gibi ebeveynleri tarafından önceden açık

bir tehditle karşı karşıya kalır. Bir öğrenci ödevini yapmadığında veya sözlüye ve sınava çalışmadığında düşük not alma hatta sınıfı geçememe gibi önceden açık bir tehdit altındadır. İşyerinde çalışan bir işçi için, işe geç geldiğinde veya izinsiz gelmediğinde işten atılma gibi önceden açık bir tehdit söz konusudur. Bir hapisanede tutuklu bulunan biri kavga ettiğinde, hücre cezası veya kaçmaya teşebbüs ettiğinde vurulma gibi önceden açık bir tehditle karşı karşıya olduğunu gayet iyi bilmektedir. Kutsal mekânlarda bireyin nasıl davranacağı konusunda kurallar (giyinme, yüksek sesle konuşmama, ibadet ritüellerini yerine getirme vb.) önceden belirlenmiş olup ve bu kurallara riayet edilmediğinde birey, grup tarafından dışlanmak gibi açık bir tehdit altındadır. Günlük yaşamda bireyler normal yöndeki tutum ve davranışlarında bile siyasal otoritenin şiddet ve baskı araçları karşısında bırakın açık bir tehdide, açık güce bile doğrudan doğruya maruz kalabileceğini önceden bilmekte hatta çoğu zaman buna maruz kalabilmektedir. Elbette ki bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dolayısıyla bu örneklerden yola çıkıldığında Mendel'in tanımının rahatlıkla eksik kaldığı söylenebilir. Peki, bu durumda otorite nedir?

Mendel'in tanımı üzerinde biraz değişikliğe gidildiğinde kabul edilebilir bir tanımın ortaya çıkacağı kanaatindeyiz. Otorite; Güç, fiziksel zorlama ve tehdit gibi araçları önceden bilkuvve olarak ortaya koymuş ve ne aklama, ne argüman ne de açıklama getirmek zorunda kalmadan, tabi olanların itaatini sağlayan iktidar çeşitliliğidir diyebiliriz. Çünkü güç, fiziksel zorlama ve tehdit, otoritenin ultima ratio'su (son çare) olarak her zaman bilkuvve olarak mevcuttur. Örneğin ebeveynde yap-yapma, kocada olur-olmaz, öğretmende sus-dinle, patronda geç kalma-çok çalış, gardiyanda yat-kalk-gir, askerde hazır ol, poliste dur-geç vs. gibi güç ve tehdit çağrıştıran kavramların daima mevcut olması gibi. Bu da tıpkı yeryüzünü tutan yer çekimi gibi, birey de daima otoritenin çekim gücü alanında olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle eş kocasının, çocuklar ebeveynin, öğrenciler öğretmenin, işçiler patronun, mahkûmlar gardiyanların, yurttaşlar otoriteyi temsil ettiği söylenen görevlilerin (polis, jandarma, hâkim, savcı, vali, kaymakam vs.) daima çekim alanındadır. Otorite kavramı; güç, fiziksel zorlama ve tehdit gibi araçları önceden bilkuvve olarak ortaya koymuş ve ne aklama, ne argüman ne de açıklama getirmek zorunda kalmadan, tabi olanların itaatini sağlayan iktidar çeşitliliğidir şeklinde ortaya çıktıktan sonra çalışmanın temelinde yer alan kavramın siyasi açıdan tanımını ortaya koymaya çalışalım.

2. Siyasal Otorite Nedir

En basit tanımıyla “*siyasal otorite, ‘meşru iktidar’ olarak tanımlanır ve İktidar başkalarının davranışlarını etkileme kabiliyeti olduğu halde, otorite bunu yapma hakkıdır*” (Heywood, 2013:24) şeklinde değerlendirilir. Bunun yanında her otorite bir iktidar türü olarak değerlendirilse de her iktidar türü, otorite olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü farklı iktidar türleri, meşruluk temeli taşımadan sırf cebre istinat etmektedirler. Oysa siyaset felsefesinin üzerinde durduğu en önemli sorulardan biri, devlet otoritesinin meşruluğunun ne veya neler olduğudur. Bu soruya cevap verme iddiasında olan sosyal sözleşme teorisine göre, insanlar arasında meşru iktidar, ancak sözleşmeye taraf olanlar arasında söz konusu olabilir. O halde buradan çıkan sonuç, sosyal sözleşme teorisine göre de siyasal otoritenin sadece ‘meşru iktidar’ olduğu yönündedir. Ama siyasal otorite, sosyal sözleşme teorisinin iddia ettiği gibi ne sadece ‘meşru iktidar’ olduğu ne de tanımında geçen, her iktidar türünün otorite olmadığı kabul edilebilir. Bunun temel nedeni meşru olmayan yani aksine herhangi bir sözleşmenin olmadığı, sırf cebre dayanan otorite türünün varolmasıdır. Örneğin siyasal düşünceler tarihinde siyasal doktrinlerine ilişkin fikirleri ile öne çıkmış olan gerek Platon, Aristoteles ve gerek Bodin ve bunun yanında günümüze değin birçok önemli düşünür, sırf cebre dayanan despotizmi bir otorite türü olarak saymışlar ve yine aynı şekilde düşünce tarihinin önde gelen düşünürlerinden Platon, Aristoteles ve tarihin babası sayılan Herodotos gibi düşünürler de, kendi dönemlerine ilişkin fazlaca despotik yönetim biçimlerinden örnekler vermişlerdir.

Yukarıdaki örneklere ilişkin en güzel ifadeyi Hegel’in (2006:84) söyleminde bulabiliriz, “*Dünya tarihinde gördüğümüz ilk biçim Despotizm, ikincisi Demokrasi, üçüncüsü Monarşidir.*” Ayrıca Bodin’in söylemi de bu anlamda daha dikkat çekicidir, “*her ne olursa olsun tiran da egemendir*” (Ağaoğulları ve Köker, 2009:42). Bu durumda genel olarak rızaya dönüşmeyen zoru, zorunluluğu ve zorbalığı temsil eden otoritelerin varlığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ayrıca Hegel’in, dünya tarihinde görülen ilk otorite biçiminin despotizm olduğu yönündeki vurgusu buna işaret etmektedir. Çünkü eldeki tarihsel veriler göz önünde tutulduğunda Eski Mısır ve Mezopotamya’daki ilk otorite biçiminin daha çok despotik tarzda oluşu, Hegel’in bu söylemini daha anlamlı kılmakta ve bunun yanında sosyal sözleşme teorisinin iddiasını da aynı ölçüde zayıflatmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir siyasal otoritenin, sosyal sözleşme teorisinin iddia ettiği gibi sadece taraflar arasındaki bir sözleşmeyle ortaya çıkmadığını söylemenin önünde hiçbir engel

kalmamaktadır. Buna dayanarak siyaset felsefesi penceresinden baktığımızda her iktidar türü otorite olduğu gibi aynı şekilde her otoritenin de bir iktidar türü olması zorunluluğu karşımıza çıkmaktadır. O halde siyasal otoritenin sadece ‘meşru iktidar’ olduğunu ve her otoritenin bir iktidar türü olmadığını iddia etmek yanlış olacaktır.

Siyasal otorite kavramını daha iyi tanımlamak için birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek ‘Devlet’ ve ‘İnsan’ gibi iki asli unsura değinilmesi gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle siyaset felsefesinin temelini oluşturan otorite ilişkileri düzleminde Devlet ve İnsana atıf yapılmadan konuyu çözümlmek mümkün değildir. Çünkü Devlet ve İnsan, siyasal otoritenin varlık sebebi ve kendisini devam ettirmesinin önemli güvenceleridir.

Bir sözleşme temelinde kurulsun veya cebre dayansın, siyasal otorite her iki şekilde de bir devletin varlığını zorunlu kılmaktadır. Çünkü siyasal otorite ancak, *“bunu, onu temsil eden ya da cisimleştiren kişi veya kişiler aracılığıyla icra eden devletin otoritesi”* (Kojeve, 2007:70) olabilir. Çünkü Devlet olmaksızın, siyasi otorite yoktur. Böylelikle her siyasi otorite toptan ne ise o olarak Devlete aittir. Ama Devlet, uzay-zamansal dünyada var olabilmek için gerçek bir dayanağa ihtiyaç duyar. Bu dayanak, bireyler ya da bireylerden müteşekkil gruplar tarafından oluşturulur. Tıpkı Stephanus Junius Brutus’un (2002:154) da söylediği gibi, *“kralsız yaşayan pek çok halklar vardır, ama halksız bir kral düşünemeyiz bile.”* Başka bir deyişle, halka içkin olan egemenlik, bir insanlar topluluğunu gerçek bir siyasal topluma, yani devlete dönüştürmektedir. Dolayısıyla devlet ile özdeşleşen halk olmazsa devlet de ortadan kalkmış demektir. Halk, öylesine devlete içkindir ki onun tüm yaşamsal dayanağını oluşturur. Devletin dayanağı aynı şekilde siyasal otoritenin de dayanağıdır. Siyasi otoriteyi elde tutan ve icra eden devlettir; siyasi otorite Devlette ve Devlet yoluyla gerçektir. Böylelikle siyasal otoriteyi ne devletten ne de bireylerden bağımsız düşünmek mümkün değildir.

Öte taraftan, bir siyasi otorite birey ya da bireylerden müteşekkil gruplardan oluştuğuna göre, siyasi otoritenin bu bağlamda alan ve sınırlarının da olup olmadığının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Sosyal sözleşme teorisine göre siyasal otorite, sadece belli alanlarda ve belli kişiler üzerinde uygulanabilir (Bunnın Yu, 2004:62). Fakat bu bakış açısı da, bize siyasal otoritenin sadece rızaya yani bir sözleşme temeline dayandığını gösterdiğinden, yine aynı şekilde diğer otorite biçimleri göz ardı edilmiş olacaktır. Daha önce de söylediğimiz gibi gerek tarih sayfalarına baktığımızda ve gerek günümüz mevcut koşullarını göz önüne aldığımızda, birbirinden farklı otorite biçimlerinin olduğu

yadsınamaz. Hem Aristoteles'in sınıflandırmasına göre hem de tarihte en fazla pratik örnekleri bulunan bu yönetim biçimleri; yöneten tek kişi olursa, yönetim biçimi monarşi, bozulursa alacağı hâl despotizm yani zorbalık rejimi olur. Yöneten birkaç kişi olursa, yönetim biçimi aristokrasi, bozulursa alacağı hâl oligarşi olur. Yöneten birçok kişi olursa, yönetim biçimi devlet (Polity), bozulursa alacağı hâl demokrasi olur (Aristoteles, 2017:98-99). Yönetim biçimlerinden tek kişinin yönetimi olan monarşinin ve despotizmin temeli korku ya da zora dayanırken, Aristokrasi ve Oligarşinin temeli servet üstünlüğüne ya da çıkara dayanmaktadır. Polity ve Demokrasi ise iknaya (rıza) dayanmaktadır. Görüldüğü üzere kimi zaman zora ve korkuya dayanan, kimi zaman da iknaya (rıza) dayanan bu siyasi yönetim biçimlerinden, özellikle tek kişinin despotik yönetimi, günümüzde bile örnekleri halen mevcutken, siyasal otoritenin belli alanları olduğunu ve belli kişiler üzerinde uygulandığını söylemek yanlış olur. Çünkü Despotizm tümüyle cebre dayandığı için herhangi bir alan ya da kişileri tanıması söz konusu olamaz. Zaten hali hazırda bunun birçok örneklerini günümüz dünyasında görmek çok da zor olmasa gerek. Söz konusu örnekler ayrı bir çalışmanın tartışma konusu olabileceğinden burada değinmeyeceğiz.

Böylelikle ister meşru olsun olmasın, rızaya ve korkuya ya da cebre dayansın dayanmasın; bir, birkaç veya birçok kişinin yönetimi olsun olmasın; bir yapının siyasal otorite olarak değerlendirilmesinin temel ölçütleri, ilkin herhangi bir alan üzerinde vücut bulan bir devlet (toprak parçası), devletin varlığı ile şekillenen büyük bir gücün varlığı ve daha sonra bunu kabul edecek ya da daha basit bir ifadeyle buna itaat edecek bireylerden müteşekkil büyük insani grupların olmasıdır. Ama en önemlisi, büyük bir gücün varlığı ve buna itaat edecek bireylerden müteşekkil büyük insani grupların olmasıdır. Çünkü büyük bir gücün olmadığı yerde ne bir devlet, ne bir otorite ne de böylesine geniş ölçekli bir itaatin gerçekleşmesi mümkündür. Bu durumda siyasal otoritenin, güç ve itaatle kesinlikle doğru orantılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Jean Bodin'in bu konudaki destekler mahiyetteki şu söylemine bakalım, "*Bir devletteki egemenlik (siyasal otorite), orada yaşayan herkesin üstündeki en yüksek, mutlak ve en sürekli güçtür. Egemenlik (siyasal otorite), (Festus'un dediği gibi) güçlülük niteliğinden ötürü böyle adlandırılmaktadır*" (Tunçay, 2002:183).

Bir diğer söylem La Boetie'nin '*Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*' adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. La Boetie siyasal otoritenin tanımını, '*gönüllü kulluk tutkusu*' olarak vermektedir. Böyle bir tanımla La Boetie otoritenin gerçekleşmesini, yönetimin ya da

yönetenlerin voluntarizmine değil de, yönetilenlerin itaat istemine bağlar. Ama La Boetie'nin (2011:17-62) tanımlamasının temelinde ise, halkların gönüllü itaat tutkusuna bağlanmalarında yönetici veya yöneticilerin kullandığı gücün ve otorite mekanizmasının etkinliği olmasıdır. La Boetie itaati, her ne kadar bireylerin voluntarizmine bağlasa da görüldüğü üzere bunu sağlayan asıl unsurun “güç” olduğu çok açıktır. Ayrıca Hugo Grotius da (1967:30) egemenliği (siyasal otorite), eylemleri bir başkasının denetimine bağlı olmayan, yaptıkları bir başkasının iradesiyle geçersiz kılınamayan bir ‘güç’ olarak tanımlamaktadır. Yani burada Grotius’a göre siyasal otorite sınırsız, mutlak ve tek olan “gücü” temsil etmektedir. Diğer önemli bir söylem de İbn Haldun’un Mukaddime’sinde yer almaktadır. İbn Haldun (2013:134) insanların beslenme, barınma ve güvenlik gereksinimleri nedeniyle bir arada, sıkı bir dayanışma içinde yaşamak zorunda olduğunu belirtir. Aksi halde, yaşamlarını sürdürebilmeleri mümkün değildir. Bu zorunluluk, insan doğasından kaynaklanır. O’na göre, doğaları gereği toplum düzeni içinde yaşamak zorunda olan insanlar, bir otoritenin yani üstün bir gücün varlığına gereksinim duyar. Böylelikle İbn Haldun’da siyasal otorite ve güç kavramı kesinlikle birbirinden ayrı değildir.

Nietzsche'nin (2010:126), “*Dünyanın temel hammaddesi güçtür. Güç tutkusu bir varlık, bir oluş değil bir kaderdir*” söylemi, “güç” olmadan siyasal otoritenin düşünülemeyeceği bağlamında makul bir söylemdir. Çünkü Nietzsche’ye göre güç, gerek bireyin hem kendisine hem de ilişkilerine ve gerek toplumsal yaşamın her alanına hâkimdir. Bu bağlamda söylendiğinde “güç”, doğal olarak siyasal otoritenin kendisinden de kesinlikle ayrı düşünülemeyeceğinden biz de siyasal otoritenin temel hammaddesi güçtür diyebiliriz.

Güç ve itaat arasındaki ilişkinin önemine değinen önemli diğer bir düşünür de Erich Fromm’dur. Fromm’a (2014:15) göre, insanlık tarihinin büyük bir bölümünde itaat erdemle, itaatsizlik günahla özdeşleştirilmiştir. Bunun nedeni, şimdiye kadar tarihin büyük bir bölümünde, bir azınlığın çoğunluğa hükmetmiş olmasıdır. Bu hâkimiyeti gerekli kılan, hayatın güzelliklerinin sadece azınlığa yetecek kadar olup, çoğunluğa kırıntıların kalmasıdır. Bu azınlığın güzelliklerin tadını çıkarması ve bunun da ötesinde çoğunluğun kendisine hizmet etmesini, kendisi için çalışmasını ancak çoğunluğun kendisine itaat etmesini öğrenmesiyle mümkün olabilirdi. Şüphesiz ki, bu itaat ancak katıksız güç kullanılarak tesis edilebilirdi. Görüldüğü gibi Fromm’un siyasal otoriteye yaklaşımının temeli güç ve itaat unsurlarından oluşmaktadır.

İktidarı, “insanları itaat etmeye ve arzu etmedikleri şeyleri yapmaya zorlayabilmek” olarak tanımlayan Max Weber’e (2017:7) göre iktidarın kaynağı ise, güç veya otoritedir. Bu durumda iktidar, aslında meşrulaşmış asgari bir rıza çerçevesinde uygulanan güçtür. Güç iktidarın ayrılmaz bir ögesidir.

Eski bir Çin metninde: “*Bir yöneticinin otoritesi, gücü çok daha az da olsa, yıldırım parıltısıdır* (Canetti, 2006:286) diye yazmaktadır. Bu otoritenin meşru her türlü şiddet ve baskı araçlarının tekeli yani gücü elinde bulundurduğu sürece, insanı istemese de itaate zorlayacağı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda özellikle siyasal otoritenin, hakemlik görevi gören ya da sadece asayiş sağlayan bir araç olması gerektiğini söyleyen Liberal söylemin aksine, siyasal otoriteyi, doğrudan doğruya bir baskı aracı olarak gören Marksist söyleme işaret etmeliyiz. Çünkü Marksist söyleme göre siyasal otoritenin bir baskı aracı olarak görülmesindeki ısrarın en büyük nedenlerinden biri; parlamento, bürokrasi, mahkemeler, hapishaneler, istihbarat servisleri, polis, jandarma ve nihayet ordu gibi her an baskıya ya da şiddete dönüşebilecek araçları elinde bulundurmasındandır (Tanili, 1982:3). Ayrıca siyasal otoritenin bu tür araçlara sahip olması, onun en büyük gücünün göstergesidir. Zaten böylesine büyük bir güce sahip olmayan bir siyasal otoritenin siyasal otorite olarak adlandırılması da mantıksız olurdu. Dolayısıyla bir siyasal otoritenin bu araçları elinde bulundurduğu sürece, ne kadar kendini şirin göstermeye çalışsa da insanın onun gerek niyetinden gerek gücünden kuşku duymaması mümkün değildir. Nihayetinde böyle bir gücün varlığı insana ‘itaat’ dışında başka bir alternatif de bırakmamaktadır.

Siyasal otorite için güç ve itaat gibi unsurlar görüldüğü üzere büyük bir öneme sahiptir, hatta bunların olmazsa olmaz unsurlar olduğunu söyleyebiliriz. Ama güç ve itaat gibi iki unsur sadece cebre dayanan siyasal otorite için ancak yeterli olabilir. Siyasal otorite, elbette despotizm örneğinde olduğu gibi, meşruiyet olmadan da kurulur ancak asla sürdürülemez. Maurice Duverger’in (1995:132) de işaret ettiği gibi, meşru olmayan bir otorite, otorite olmaktan çıkar; güçten başka bir şey değildir artık ve o da ancak kendisine boyun eğilmesini sağlayabildiği sürece vardır. Fakat rızaya dayanan siyasal otorite için sadece güç ve itaat unsurları yeterli değildir. Bunun yanında rızaya dayanan siyasal otorite için “güç” ve “itaat” ile birlikte “meşruiyet” unsuru da gereklidir. Yani rızaya dayanan siyasal otorite için güç ve itaatin yanında önemli bir unsur daha olan meşruiyet unsurunun da olması gerekir.

Cipriani, meşruiyeti; bütün olayların bir ilk ana durumdan/ilk sebepten hareket edilerek haklılığının ispat edilmesi durumu olarak tanımlar. Ferrarotti'de meşruiyet; bir ilk sebep

arayışı olarak 'ideal' bir düzeni, sağlam bir temellendirmeyi, aşkın bir değer veya ilkeyi ve gelecek için davranış kalıplarını içeren devletin popüler bir egemenlik ve kuşatıcı bir bütünlük sağlaması şeklinde tanımlanır. Sorokin de meşruiyeti aynı anlamda, bir düşünce ve eylemin haklı bir kökene dayandırılıp rasyonelliğinin ispatlanması çabası olarak değerlendirir (Çetin, 2003:66). Ama meşruiyet ile ilgili alıntı yaptığımız tüm bu tanımlamaların siyasal otoritedeki yansıması ise, zorlama ve baskı kapasitesi, otoritenin haklılığına olan inancın beslenmesi, siyasal otoritenin toplumun bütününe ve çıkarlarının temsilcisi olduğuna inancın güçlendirilmesi şeklindedir (Cohen ve Toland, 1988:4-5). Siyasal otorite bu inancı insanlara, varlık sebebi olan düzenliliğin zıddı olan kaos korkusuyla birlik, bütünlük ve uyumun bozulması riskine karşı, güce ve itaate olan ihtiyacın gerekliliğini göstererek yapar. Aslında bu anlamda meşruiyeti, gücün ve itaatın bilinçli olarak topluma yayılması olarak ifade edebiliriz. Zaten yüzyıllar boyunca kralların, rahiplerin, derebeylerin, sanayici patronların ve ebeveynlerin, özellikle itaatın bir erdem, itaatsizliğin ise bir ahlaksızlık olduğu konusunda ısrar etmeleri (Fromm, 2014:9), bu anlayışın bir ürünü olarak görülebilir. Kısaca söylenecek olursa meşruiyet, siyasal otoritenin elinde bulundurduğu siyasal güce bir şekilde haklılık kazandırma zorunluluğu hissetmesinden başka bir şey değildir. Denebilir ki, bunun en büyük nedeni siyasal otoritenin, varoluşunu sürekli kılma çabasından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda belirtilenler göz önüne alındığında siyasal otorite için üç önemli kavramın ortaya çıktığı görülmektedir; “güç”, “itaat” ve “meşruiyet”. İlk iki unsur (güç ve itaat) rızaya dayanmayan otorite (despotizm) için yeterli olabiliyorken, rızaya dayanan otorite için üç unsur da (güç, itaat ve meşruiyet) gereklidir. O halde hem bu üç unsur göz önüne alındığında, hem de rızaya dayanan ve rızaya dayanmayan otoriteyi de kapsayacak şekilde ‘siyasal otorite, meşru ya da değil, itaati sağlamaya yönelik sahip olunan büyük gücün kullanımı’ şeklinde tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle siyasal otoriteyi, ne tamamen *zora (cebir)* ne de tamamen bir sözleşmeye dayandığı için ‘*meşru ya da değil, itaati sağlamaya yönelik sahip olunan büyük gücün kullanımı*’ olduğu şeklinde özetlemek mümkündür. Siyasal otorite, tamamen zora (cebir) dayanmaz çünkü sözleşme temelli otoriteler vardır; sosyal sözleşme teorisinin iddia ettiği gibi tamamen sözleşmeye dayanmaz çünkü zora (cebir) dayanan otoriteler vardır. Sonuç olarak siyasal otorite, zor ya da güç ve rıza gibi iki unsuru da barındırdığı için ‘meşru ya da değil, itaati sağlamaya yönelik sahip olunan büyük gücün kullanımı’ olmak durumundadır. Güç; içinde zor, korku ve tehdit unsurlarını barındırdığından, La Boetie’nin de vurguladığı gibi mukabili

de gönüllü itaat olmaktadır. Bunun içindir ki siyasal otorite ne tamamen *zora (cebir)* ne de tamamen bir sözleşmeye dayanmaktadır. Dolayısıyla siyasal otorite, meşru olabileceği gibi meşru olmayabilir de. İki otorite arasındaki temel fark, meşruiyet unsuru ile birlikte sürdürülebilir ve sürdürülemez oluşu noktasındadır. Rızaya dayanan meşru otorite sürdürülebilirken, despotik yani meşru olmayan otorite ise asla sürdürülemez.

Böylelikle siyasal otoritenin tanımını belirledikten sonra kavramın daha iyi anlaşılması bakımından, siyasal düşünce tarihinde kesin olmamakla beraber nerede kullanılmaya başlanıldığı ve aynı zamanda hangi anlam değişimlerine uğradığına bakılması gerekmektedir.

3. Siyasal Düşünce Tarihinde Siyasal Otoritenin Gelişimi

Siyasal düşünce tarihinde birçok düşünür için şüphesiz ki en önemli sorulardan biri siyasal otoritenin, insanoğlunun tarih sahnesinde yerini almasıyla birlikte ortaya çıkıp çıkmamasıdır. Başka bir ifadeyle insan, ilkin doğal bir durumda mı yaşamını sürdürmekteydi yoksa en başından beri bir siyasal otoritenin egemenliği altında mı yaşamını sürdürme gelmiştir? Diğer önemli bir soru da siyasal otoritenin, nasıl ve niçin ortaya çıktığı sorusudur. Elbette ki, iki soruya da düşünürler tarafından verilen yanıtlar birbirinden farklı olmuştur. İlk soruya yanıt vermeye çalışan kimi düşünürlere göre siyasal otorite, insanlıkla birlikte zorunlukla ortaya çıkmış, kimi düşünürlere göre ise insanlık tarihinin belli bir döneminden sonra ortaya çıkmış olduğu ileri sürüldüğünden, bu konuda tam bir görüş birliği mevcut değildir. Aynı şekilde ikinci soruya da verilen yanıtlar bağlamında birbirinden farklı teoriler ileri sürülmüştür. Bu teorilere bakıldığında karşımıza çıkan ilk teori siyasal otoritenin kökenini dinsel içerikli olarak açıklayan teoridir. Bu görüşe göre siyasal otorite, doğuşu itibariyle ilahi bir kurumdur yani ilahi iradenin bir ürünüdür. Bu teorinin kaynaklarını, Eski Mısır ve Mezopotamya'da, daha sonra Hıristiyanlık ve İslamiyet'te görmek mümkündür. Diğer bir görüş olan Biyolojik (Organizmacı) görüş ise siyasal otoriteyi, biyolojik temellere dayandırmaktadır. Bu görüşe göre siyasal otorite, doğal ve biyolojik yasalara göre kendiliğinden meydana gelen canlı bir organizmadır. Bu organizma, insanda olduğu gibi kendisine varlık ve canlılık kazandıran çeşitli organlardan oluşmaktadır. Bu görüşün önde gelen düşünürleri arasında Platon, Aristoteles ve Farabi gibi isimler bulunmaktadır.

Diğer önemli görüş ise siyasal otoriteyi, güç ve mücadeleye dayandıran görüştür. Bu

anlayışa göre siyasal otorite toplumda, güçlülerin güçsüzlere zorla kabul ettirdikleri bir düzendir. Görüşün en dikkat çekici tarafı, güçlülerin güçsüzler üstündeki baskısını doğanın ezeli yasası olarak görmesidir. Bu görüşü savunan önemli düşünürler, Herakleitos, Seneca, Polibius ve Oppenheimer'dir. En önemli görüşlerden biri de siyasal otoriteyi bireyin akıl ve iradesinde bulan görüştür. Bu görüşün gelişmiş biçimi bilindik ismiyle sosyal sözleşme kuramıdır. Bu kurama göre; insanlar geçmişte doğal bir yaşam hali denilen bir dönemde yaşamışlardır. Düzenin, otoritenin yokluğu ile ifade edildiği bu döneme, insanlar, kendi istek ve iradeleri ile son vermişler ve bunun yerine aralarındaki ilişkileri düzene bağlayan toplum halini, toplumun en gelişmiş ve en karmaşık biçimi olan siyasal otoriteyi ikame etmişlerdir. Bu anlayışın önemli düşünürleri Thomas Hobbes, Jean Jacques Rousseau ve John Locke' dur.

Bir başka görüş ise siyasal otoritenin kökenini ekonomik bir olay olarak açıklayan görüştür. Bu görüşe göre siyasal otorite, ekonomik olayların toplumsal ve siyasal olaylara egemen olmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Ekonomik gelişmelerin sonucu olarak, sınıflara ayrılan bir toplumda siyasal otorite, çıkarları birbiriyle çatışan sınıflardan ekonomik yönden güçlü olanının güçsüz sınıflar üzerinde baskı kurmasını sağlayan bir araçtır. Dolayısıyla burada siyasal otorite kimi zaman insan doğasının sonucu olan bir varlık, kimi zaman canlı bir organizma ve kimi zaman ise insanlar üzerinde tahakküm kurma amacıyla tesis edilen, istibdadın bir aracı olarak görülmektedir.

İnsanın siyasal otorite ile ilişkisinin nasıl ve niçin ortaya çıktığına dair sorunun yanıtını da bulabilmek için geçmişe gitme olanağımız olsaydı, yukarıdaki sorulara ya da benzer sorulara tereddütsüzce evet ya da hayır diyebilirdik. Rousseau'nun da (2004:28) söylediği gibi *“toplumun temellerini inceleyen düşünürlerin hepsi ilk doğal toplumsal yapılanmalara kadar geri gitme gereği duymuşlardır, ancak hiçbiri oraya kadar gidememiştir.”* Elde geçmişe gidebilecek imkânlar olmadığına ve ayrıca eldeki mevcut bilimsel veriler de yetersiz olduğuna göre ne denilebilir? İkinci sorunun yanıtını zamanla bulmayı umuyoruz ama bunun yanında birinci soru için ise söylenmesi gereken ya da söylenecek en uygun şey, ilk zamanlarda insanların siyasal otoriteden yoksun oldukları bir doğa durumunda olduklarıdır. Çünkü bugünün modern dünyası olarak adlandırılan koşullarında bile halen ilkel diye tabir edilen Himbalar, Huliler, Asarolar, Vanuatular ve Kalamlar gibi kabilelerin (*“21. Yüzyılda Hala Yaşantılarını Değiştirmemiş Dünyanın Son 16 İlkel Kabilesi”*, 214) varlığı ve bu ilkel kabilelerin de bilinen anlamda herhangi bir siyasi örgütlenmeye (sistematiik bir hiyerarşinin olmayışı) sahip olmadığına görülmesi,

bizi ciddi manada ilk insanlarda herhangi bir siyasal otoritenin var olmadığı düşüncesine sevk etmektedir. Fransız antropolog Pierre Clastres (2011:165), bu konuya ilişkin ilkel kabileler üzerinde yaptığı uzun araştırmalar sonucunda edindiği izlenimlerini bize şöyle aktarmaktadır:

Kabilede kral değil, bir şef –ama devlet önderine benzemeyen bir şef- vardır. Bu ne demektir? Bu, şefin hiçbir otoritesinin olmaması, hiçbir zorlayıcı gücünün bulunmaması, emir vermesini sağlayacak her türlü olanaktan yoksun olması demektir. Şef bir komutan değildir; kabile üyelerinin ona uymak gibi bir yükümlülükleri yoktur. Şeflik makamı, iktidarın (otoritenin) uygulandığı yer değildir.

Aynı şekilde Rousseau da ilk insanlarda yönetimin olduğunu öne sürenlere eleştirilerde bulunur. Rousseau'ya (2004:28) göre en başından bu yana, gerek otoritenin varlığını ve gerekse güçlülerin daha zayıflar üzerindeki egemenliğini kabul edenlerin bazıları, “güç” ve “yönetim” sözcüklerinin anlamı insanlar arasında yer edinceye dek geçmesi gereken zamanı düşünmeden, toplumsal evrimin daha başında yönetimin oluştuğunu söylemeleridir. Bu eksiklik yüzünden toplumdaki aldıkları bütün kavramları; gereksinim, açgözlülük, kötülük, hırs ve kibre bağlayarak doğal olana uyarlamaya çalıştılar. Yabani ve ilkel insandan söz ediyor gibi görünseler de, uygar-sivil insanı tanımladılar.

Yukarıda anlatılanlardan yola çıkarak siyasal otoritenin insanlık tarihinin belli bir aşamasından sonra ortaya çıktığını varsayıyoruz. Daha sonra görüleceği üzere düşünce tarihinde gerek dönemin özlem duyulan yaşam biçimi ve gerek dönemin siyasal ve sosyal düzenindeki aksaklıklar üzerinde Antik Yunan'dan başlayarak günümüze kadar birçok düşünür, kiminin üstü örtük kiminin ise direkt olarak siyasal otorite kavramına atıfta bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte şüphesiz siyasal otoritenin tarihi, Antik Yunan'dan çok daha öncelere dayanır. Eski Mısır, Çin, Hindistan, Mezopotamya ve hatta göçebe Taş Devri insan gruplarında bile siyasal otoritenin izlerini bulmak mümkündür. Ancak, Yunan polis kentlerinden önce, toplumsal düzen geleneğin ürünüydü ve bu düzen, bağımsız insan muhakemesinden ziyade mitsel öğelerle açıklanıyordu. Önceki uygarlıkların aksine Atina, yurttaşlarından düzeni kurmak ve sürdürmek için kamusal işlerle ilgili müzakereler yapmalarını talep ediyordu. Atina'da yaşamın merkezi Agora idi. Bu kamusal alanda yurttaşlar, siyasal meseleleri tartışırlardı. Sonuçta Antik Yunan Atina'sı, rasyonel siyasal düşüncenin doğduğu yer olduğundan (Arnhart, 2011:25) siyasal otoriteyi Antik Yunan'la başlatmak daha uygun görülmektedir.

Antik Yunan'da siyasal otorite sözcüğü telaffuz edilmemiş olsa da, anlamsal içerik olarak onu çağrıştıran bir kullanıma sahip olduğu söylenebilir. Mesela Herodotos'un (2011:25),

yönetim biçimlerinden olan “*Monarşiyi bırakıp, halkı iktidara geçirmeyi öneriyorum; çünkü devlet, zaten halk demek*” olduğunu ve tek kişinin yönetimi yerine çoğunluğun yönetiminin en iyi yönetim biçimi olduğunu söylemesi, kavrama direkt olmasa da dolaylı olarak atıfta bulunduğunu gösterir. Çünkü Herodotos’un kullandığı iktidar ya da yönetim kavramlarının siyasal otoriteye yakınlığı nedeniyle, bu kavramlar bizi zaten doğrudan doğruya siyasal otorite kavramına götürmektedir. Herakleitos, yazdığı eserlerin halkın anlamayacağını düşünerek halkı çok küçümsemesi ve bundan dolayı tüm yapıtlarını Artemis Tapınağı’na saklayarak halkın yönetimi olan Demokrasiye yönelik nefretin karşısında Aristokrasiye olan eğiliminin en iyi örneğini sergilemesi (Arslan, 2009:7) dolaylı da olsa kavrama bir atıf yapmaktadır. Burada Herakleitos’un gerek Demokrasi ve gerek Aristokrasi sözcüklerini kullanması, başlı başına otorite kavramına bir göndermedir. Sofistlere baktığımızda, onların çoğunun demokrasi yanlısı tutum sergilediklerini görürüz. Sofistlerin bu düşüncesinin arka planında, toplumun temelini bir tür sosyal sözleşmeye dayandırmaları olgusu yatar. Sofistlerin sözleşmecî yaklaşımı özellikle siyasal otoritenin nasıl ortaya çıktığına ilişkin olduğundan kavrama doğrudan gönderme olarak ele alabiliriz.

Platon (2013:161), şiddete, baskıya ve keyfiyete dayanan tiranlık ve bilgisizlikle eşdeğer tuttuğu ayak takımı ve yoksulların yönetimi şeklinde değerlendirdiği demokrasinin yerine, ideal bir yönetim olarak beşeri etkinliğin günlük gerçekliklerinden ayrı olan aşkın ve mutlak felsefi doğruluk ve bunun gerekli kıldığı ideal yönetim bilgisi, tecrübesi ve erdemi ile temayüz etmiş ve bu özellikleriyle de insanların güven ve saygısını kazanmış olan bilge insanların (filozof-kral) yönetimi olması gerektiği üzerinde ısrar eder. Diğer bir ifadeyle Platon’a göre, “(‘haklı’ ya da ‘meşru’) otorite ‘adalet’ ya da ‘hakkaniyet’ üstüne dayanır ve bu ilkelerden doğar” (Kojève, 2007:7). Platon’un görüşlerinden çıkaracağımız sonuç, siyasal otorite kavramının adalet temeline dayalı meşru bir yapı olduğudur. Aristoteles’e göre ise, siyasal otoritenin nedeni insanların ortak çıkarı, toplumun genel çıkarı için insanların bir araya gelmesi olduğundan, yalnızca toplumun ortak çıkarına ulaşmayı amaç edinir ve hatta bir adım daha ileri giderek siyasal otoritenin yalnızca hayat adına değil, iyi bir hayat adına var olduğunu söyler. Aristoteles (2017:98-99) daha sonra bu amaç doğrultusunda olan yönetimlerin doğru yönetim biçimleri olduğunu söyleyerek 158 kent anayasasını ile siyasal sistemlerini karşılaştırmalı olarak inceler ve tüm herkesin selameti için vatandaşların hepsinin olduğu yönetim olan ‘Siyasal Yönetim (Polity) vurgusunu yapar. Aristoteles’e göre Siyasal Yönetim, en iyi yönetim

biçimi imkânsız olduğunda, ikinci en iyi alternatif, karışım biçimindeki yönetim şeklidir. Bu da ne saf demokrasi ne de saf oligarşidir yani Aristoteles'in yönetim şekli (Polity) olarak adlandırdığı, bu ikisinin isabetli karışımıdır. Ayrıca bu mümkün olmasa bile bir sonraki tercih, zenginler ile yoksullar arasındaki çatışmayı yumuşatabilecek nitelikte güçlü bir orta sınıfın yer aldığı yönetim şekli olmalıdır. Böylelikle Antik Yunan siyasal düşüncesinin otorite kelimesini doğrudan kullanmadan, anlamını çağrıştıran bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir. Bunu da, Antik Yunan siyasal düşünüşünün siyasal otoritenin varlığını kabulü ve kullanılan sözcüklerin siyasal otoriteyle yakından ilişkileri olma noktasından rahatlıkla çıkarsayabiliriz.

Kavramın gerek teorik ve gerek pratik düzlemde ortaya çıkması erken Roma dönemine denk gelmektedir. Roma krallık, cumhuriyet ve imparatorluk aşamalarından geçmiş olmasına rağmen 12 yüzyıl kadar uzun bir süre varlığını devam ettirmesinin arka planında yatan en büyük neden, siyasal örgütlemenin sağlam oluşudur. Bununla ilgili olarak Roma Cumhuriyeti, üç iyi yönetim biçiminin öğelerini kendinde birleştirmiştir. Bunlar: Monarşik konsüller, aristokratik senato ve demokratik halk tribunuşlarıdır. Yani Roma esaslı bir denetim ve dengeler düzeniyle, katıksız biçimlerin hepsi için doğal olan bozulmaya karşı güven altına alınmış bir karma anayasa tipi meydana getirmiştir (Ebenstein, 2009:58). Çünkü devleti yönetmek için sıkı düzene bağlı ama kolay uyum sağlayan ve düzenli çalışan bir devlet örgütüne gereksinim vardı. Nitekim daha kuruluş aşamasında Roma bu soruna eğilerek işe başlamıştı. Roma için; krallık, cumhuriyet ve imparatorluk gibi neredeyse birbirine zıt yönetim biçimlerinden hangisi olursa olsun, önemli olan devletin devamlılığı ve bunun için de sağlam bir otoritenin olmasıydı. Dolayısıyla buradan, Roma'nın ilk kuruluşunun, Romalılar için otoritenin kaynağı olduğu anlaşılıyor. Sonuç olarak, hangi yönetim biçimi olursa olsun temel amaç Roma'yı korumak ve de sürekliliğini sağlamak olduğu için, otoriteye yüklenen anlam, devletin tümüyle bekası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu, Senato ve Konsüllük kurumları aracılığıyla gerçekte yönetimi elinde bulunduran soyluların, Roma'nın korunmasının Tanrısal bir görev olduğu anlayışını bütün yurttaşlara benimseterek yapmasından anlayabiliriz. Yani bu anlayış, artık hem Roma'yı yöneten her iktidarın hem de Roma yurttaşının paylaştığı ortak bir anlayış haline gelmiştir. Kısaca Roma'nın büyüklüğü düşüncesinin dikte edilmesi ve Romalıların kendilerini bu düşünce içinde tanımlarının sağlanması, Roma ideolojisinin güttüğü en önemli amaçlardan biridir. Böylece yurttaş olan ya da olmayan bütün Romalıların bu yücelik simgesi çevresinde birleşmeleri

sağlanarak Roma'nın bekası koruma altına alınmış olmaktadır. (Ağaoğulları ve Köker, 2011:28-29).

Antik Yunan'da otorite kavramı, daha çok insanların ortak çıkarı, toplumun genel çıkarı için insanların bir araya gelmesi olduğundan, yalnızca toplumun ortak çıkarına ulaşma bağlamında yurttaşların ortak mutluluğun sağlanması için otoriteye anlam yüklenirdi. Tıpkı Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde, her devletin yani her siyasal otoritenin iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk olduğunu söylemesi gibi. Çünkü ona göre, bütün insanlar eylemlerinde iyi saydıkları şeyi elde etmeye çalışırlar. Bu durumda, bütün topluluklar iyi şeyi amaçladıklarına göre, toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayanı da, en yüksek İyi'yi amaç edinecektir. Bu da, devlet ya da siyasal otorite denilen topluluktur. Antik Yunan anlayışının tam aksine Roma'da siyasal otorite, onun bekası ile alakalı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Roma'da birey-otorite karşıtlığında önceliğin, Hegel'de olduğu gibi otoriteye ait olduğunu söyleyebiliriz.

Ortaçağda Hıristiyan dünyasına baktığımızda siyasal otorite, Kilise'nin tekelinde bulunan Skolastik anlayış doğrultusunda, Teokratik bir biçimde örgütlenmiştir. İnsanların dünyaya bakış biçimleri, değer yargıları ve tutumları da Hıristiyanlık inancı tarafından belirlenmiştir. Bu doğrultuda Ortaçağda kavramın anlamı da bir hayli değişikliğe uğramıştır. Diğer bir ifadeyle, Batı dünyasına hâkim olan Hıristiyan inancın yayılması ile birlikte siyasal otorite, artık insandan tekrar Tanrı'ya geçmiş ve özellikle Hıristiyanlık, bir önceki dönemdeki şahsiyetle vatandaşlığı birbirine eşit kılan anlayışı yıkarak ve siyasi otoriteden bağımsız ve hatta ondan üstün bir ruhani alanın otonomisini varsayarak, toplum hayatına ihtilalci bir ilke olan Kiliseyi sokmuş ve bu Kilise daha sonra Tanrı adına egemenlik iddiasında bulunmuştur (Ebenstein, 2009:94). Kilise ilkin halk üzerinde dini-manevi otorite tesis etmeye yönelmiş ama izleyen dönemde bununla yetinmemiş, özellikle yaşam sonrasına ilişkin öğretileri aracılığıyla, aşama aşama çok geniş dünyevi ve siyasi iktidar alanına sahip olmuştur. Kilise, ebedi mükâfat vaadi ve ebedi ceza tehdidi ile halk üzerinde çok büyük manevi ve siyasi bir nüfuza sahip olmuştur. Hıristiyanlık dininin ahiret anlayışında cebir kullanımı söz konusu olmamasına rağmen, kilise otorite tesis etmek için bu kavramın içine korku, tehdit ve güç gibi unsurları dâhil etmiştir (Hegel, 2010:101).

Böylelikle siyasal düşünce tarihinde siyasal otorite kavramı güç, zor ve cebir anlamlarını çağrıştıran bir içeriğe, Ortaçağ Avrupa'sına hâkim olan Hıristiyanlık diniyle birlikte sahip olmuştur. Ortaçağ Avrupa'sında Kilise eliyle kurulan Engizisyon Mahkemeleri ve bu

mahkemelerin akla, mantığa sığmayacak yöntemlerle uyguladıkları işkenceler göz önüne alındığında Ortaçağ Hıristiyan Avrupa'sında siyasal otoritenin güç, zor ve cebre karşılık geldiği yadsınamaz. Tüm insanlık dışı uygulamalara karşın Luther ve Calvin gibi düşünürlerin de, insanın siyasal otoriteye halen itaat etmesi gerektiği üzerinde ısrar etmeleri yani otoriteye ses çıkarılmadan boyun eğilmesini istemeleri ise büyük bir çelişki doğurmaktadır.

Ortaçağ İslam dünyasında siyasal otorite, Ortaçağ Hıristiyan dünyasından bazı farklılıkları (Kilise gibi egemen bir kurumun olmaması gibi) olsa da aynı temele dayanır. Aslında Ortaçağda İslam ve Hıristiyanlığın birbirleriyle benzer ve farklı yönlerini belirlerken başvurulan en önemli temalar arasında Tanrının varlığı, birliği, Kilise ve otoritenin kaynağının Tanrı olmasıdır. Bu nedenle Ortaçağ İslam dünyasında da siyasal otorite Ortaçağ Hıristiyan dünyasında olduğu gibi, her türlü egemenlik gibi siyasal otoritenin de meşruluk kaynağı Tanrı'dır. Hatta İslâmiyet, her otorite Tanrı'dan gelir demekle kalmaz, Tanrı'nın dışında otorite yoktur, der. İslâmiyet'in ilk zamanları olarak adlandırılan Asr-ı Saâdet dönemi ve onun halifelerinden sonra seçimle siyasal önder belirleme işi tamamen terkedilerek, yönetim tam bir saltanata dönüştürülmüştür. Bu yönetim biçimi ilkin Emeviler döneminde siyasal alanda uygulama alanına geçirilmiş ve buna bağlı olarak Ortaçağ İslam kültürünün dünya görüşünün bu çerçevede, siyasal öndere mutlak bağımlılık anlayışının kabulünde ve yaygınlaşmasında da payı büyük olmuştur. Bunun anlamı, yeryüzünde Tanrı'dan sonra egemen olan yöneticiden daha büyük hiç kimse bulunmadığından ve bu yöneticiler diğer insanları yönetmek için Tanrı'nın temsilcileri olarak algılandıklarından ötürü, kim egemen yöneticiyi hor görürse Tanrı'yı da hor görmüş demektir. Bu anlayış doğrultusunda egemen yönetici, Tanrı'nın yeryüzündeki görüntüsünden başka bir şey değildir. Böylece yalnız Tanrı'ya karşı sorumlu olan egemen, artık meşru olarak belirlemekte ve uyrukların itaat etme yükümlülüğü de bu anlayış üzerine oturtulmaktadır (Kazanç, 2004:160).

Emeviler ile birlikte ilâhî kudret doktrininin siyasal otoriteye mutlak itaat anlayışının şekillenmesine sebep olmuş ve böylelikle İslam kültüründe insanların yöneticiye mutlak boyun eğmesine zemin hazırlamıştır. Bu nedenle artık İslam dünyasında insanlar nezdinde siyasal otoritenin karşılığının ilahi eksenli 'mutlak itaat' olduğunu söylemek mümkün olmuştur. Örneğin Emeviler ile başlayan padişaha ya da sultana mutlak itaatin olması düşüncesi, Abbasiler, Selçuklular ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kabul görmüş ve bunun yanında kurulan diğer İslam devletlerini de içine alan geniş bir yelpazeyi

etkilemiştir (Kazanç, 2004:155-156).

Modern toplumun doğuşuyla birlikte bu kavrama dair birbirinden farklı birçok teoriler ortaya atılmıştır. Bu teorilerin en başında Weber'in meşhur meşru otorite tipolojisi gelir. Bir sosyolog ve disiplinin kurucularından biri olarak Weber'in siyasal analizlere en önemli katkısı, siyasal meşruiyetin kaynaklarıyla ilgili bir sınıflandırma önermiş olmasıdır. Her ikisi de güçle ilişkili olan iktidar (power) ve otorite (authority) hem siyaset biliminin hem de siyaset felsefesinin temel kavramları arasında yer almaktadır. Weber'e göre iktidar "insanları itaat etmeye ve arzu etmedikleri şeyleri yapmaya zorlayabilme" olarak ifade edilmiştir. Weber, iktidarı meşru ve meşru olmayan iktidar olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Bu ikili ayırmada rızaya dayanan meşru iktidara ise siyasal otorite adını vermektedir. Weber'in otorite tiplerini açıklarken kullandığı meşru iktidar kavramı hukuki meşruiyet sınırlarını aşan ve toplumsal meşruiyeti de içeren bir kavramdır. Weber bu çerçevede toplumsal eylem tipolojisine büyük ölçüde paralel olarak geleneksel otorite, karizmatik otorite ve yasal-ussal otorite olmak üzere ideal tipte üç otorite ve örgüt biçiminden söz etmektedir (Weber, 2017:11-14).

Otoriteyi bir tür itaat olarak tanımlayan Erich Fromm, aynı zamanda otoriteyi de akılcı itaat ve irrasyonel itaat diye ikiye ayırmaktadır. Fromm'a göre akılcı otorite, öğretmen ve öğrenci ilişkisinde olduğu gibi, otoriteye itaat edeni geliştiren, ilerleten, kendisini keşfetmesine olanak sağlayan bir otoritedir. Bu otorite türü, otorite sahibinin de öğrencinin başarısı temelinde gelişimine olanak verir. Akıl dışı otoritenin en temel sembolü, köle-efendi ilişkisi olarak kavramsallaştırılabilir. Bu türden bir ilişkideki otoriteye itaat tek yanlıdır; köleyi sömürmeyi temel alır. Efendi, köleyi ne denli çıkarları için kullanırsa, o denli tatmin duygusu yaşar. Köle ile efendinin çıkarları birbirine tamamen zıttır; çünkü birine yararlı olan diğerine zarar verir. Otoriteyi fayda-zarar temelinde açıklayan Fromm'a göre, fayda sağlıyorsa otorite akla uygundur. Çünkü burada otorite akıl adına iş görür. Akıl da evrensel olduğuna göre, boyun eğmeden bunu kabul etmek mümkün olabilir. Zarar veriyorsa otorite akla aykırıdır. Akla aykırı otorite ise, ya telkinde bulunmak ya da zor kullanmak durumundadır, zira karşı koyma fırsatı olan hiç kimse, kendisinin sömürülmesine seyirci kalmaz (Fromm, 2014:13-14). Erich Fromm'un otorite anlatımından yola çıkıldığında siyasal otoritenin, 'irrasyonel itaat' olma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni Fromm'un vurguladığı efendi-köle örneğindeki gibi siyasal otorite de, güç sahibi efendiye benzediğinden zarar veren pozisyonda olması ve pozisyonun da akla aykırı olmasından kaynaklanmaktadır.

Otorite konusunu analiz eden Frankfurt okulunun önemli düşünürlerden biri de Jurgen Habermas'tır. Habermas, siyasal otorite ile yakın ilişkisi nedeniyle söylem ve söylevin önemine dikkat çeker. Ona göre, siyasal otorite söylem yoluyla yaratılır. Demokratik bir sosyal siyasal örgütlenmede, yurttaşlar yine söylem yoluyla kendilerini ilgilendiren meselelerden haberdar olabilir ve başkalarını anlayabilirler. Bu sayede, sonuç olarak yasaların vücut bulduğu ve normatif değişikliklerin kurumsallaştığı bir konsensüs tipi gelişir (Habermas, 2010:79). Yani Habermas'a göre modern siyasal otorite meşruiyet ve haklılığını "kamuoyu"ndan almakta ve kamuoyu üzerinden yaptıklarını söylem yoluyla haklılaştırmaktadır. Ama meşruiyet ya da haklılığını da, kamuoyunu manipülatif bir yapıya büründürerek yapmaktadır. Ayrıca siyasal otorite böyle bir özelliğe, günümüz dünyasında gelişen iletişim teknolojileri ile medyanın manipülatif ya da yönlendirici gücünü kullanarak ulaşmaktadır.

Ralf Dahrendorf ise siyasal otoriteyi, Marx'ın sınıf görüşleri çerçevesinde ele alır. Ama bunun yanında Marx'ın hatasının, mülkiyetin yalnızca belirli bir otorite biçimi olduğunu görmeyerek otorite türlerini daralttığını söyleyerek de eleştirmektedir. Ona göre, Marx'ta tahakkümün ve çatışmanın kaynağı olan sınıf, otorite biçimidir. Marx'ın kendisinde ve sonrasında söylenen çatışmaların nedeni ekonomik kaynakların kötü dağılımı olmadığı, bunun yerine emredenler ile itaat edenler arasındaki çıkar çatışmasından kaynaklandığıdır. Bu yüzden Dahrendorf, Marx'ın belirttiği ekonomik temelli sınıf çatışması ve özel mülkiyete göre tanımlanmış otorite ilişkilerini 19. Yüzyıl'daki zaman dilimiyle sınırlayarak kullanmaktadır (Dahrendorf, 1959:12-13).

21. Yüzyılda ise insanların siyasal otoriteye yaklaşımının, güven ve temel hakların korunması bağlamında çoğunlukla olumsuz yönde olduğu söylenebilir. Hatta bu olumsuz tavır, siyasal otorite aleyhinde daha da ivme kazanmaktadır. Bunun nedeni, insan ya da toplumlar için vaat edilen daha iyi bir dünya gerçekliği, insan ve toplumların daha ileri bir seviyede olduğu bir dünya durumu günümüzde vuku bulmamıştır. Toplumlar daha ileri bir evreye girmediği gibi bilim ve teknikteki ilerlemeler, siyasal otoriteler için insanlar üzerinde bir baskı ve hükümlerlik araçları haline gelmiştir. Özellikle bilişim teknolojisi alanında kaydedilen ilerlemenin, hiçbir zaman olmadığı kadar hızlı bir şekilde neredeyse erişemediği bir alan bırakmaması bunun en iyi örneğini sergilemektedir. Mesela hayatın her alanına, hatta en mahrem yerlere bile, çok rahatlıkla girebilen kamera, internet ve cep telefonları gibi ileri düzeydeki iletişim araçlarının insanın temel haklar söylemine dayalı güvenlik bahaneleriyle, bir gözetim ve kontrol mekanizmaları haline

gelmesi, insanlar için gerek özgürlüğe bir müdahale gerek özgürlüğün kısıtlanması anlamında çok büyük problemlere yol açmakta ve hatta gittikçe daha büyük bir tehdit haline gelmektedir. Açıkça söylemek gerekirse bilim ve teknikteki hızlı ilerlemeler her ne kadar birçok alanda insana büyük kolaylıklar sunmuşsa da aynı şekilde beraberinde esareti de getirdiği kuşkusuzdur.

Lyon ve Bauman'ın (2013) yukarıdaki konuya ilişkin bir an önce cevaplanması gereken soruları, problemin büyüklüğünün ne derecede olduğu gerçeğini gözler önüne sermeye yeter; Her anımızın gözetlendiği karanlık bir gelecek mi bekliyor bizi? Özgürlüğe ve umuda yer kalmadı mı artık? Gündelik hayatın koşuşturması içinde kaybettiğimiz insan olma sorumluluğumuza nasıl sahip çıkabiliriz? İşte Lyon ve Bauman'a göre tüm bu soruların insandaki karşılığı, 21. Yüzyıl dünyasının siyasal otoritesinin, 'bir baskı ve kontrol aygıtı' olarak ortaya çıkmasıdır. Diğer bir ifadeyle günümüz siyasal otoriteye bakış açısı tümüyle, George Orwell'in 'Big Brother' (Orwell) olarak tanımladığı şekliyle herkesi gözetlemesi ve denetlemesinden ileri gelen büyük bir tehdit yönündedir ya da bu anlamda Jeremy Bentham'ın (2008, 86), Panoptikon adını verdiği bir yapı şeklindedir.

Bu yapı aracılığıyla çok sayıda insanın, geniş mekânlarda bile gözetim altında tutulması amaçlanmıştır. Ayrıca bu yapı, toplum yaşamında akla gelebilecek her alana uygulanabilir niteliktedir. Binanın yapısı, toplumsal yaşamdaki gözetim sorununu, toplumun çeşitli birimlerinin kendilerine has amaçlarına uygun olarak çözmeye yöneliktir. Burada söz konusu olan uygulama alanları, imalathaneler, hapishaneler, ıslah evleri, nezarethaneler, hastaneler, akıl hastaneleri, düşkünlerevi, okullar vb.dir. Islah edilmesi ve gözetim altında tutulması gereken kişiler ise, işçiler, suçlular, deliler, düşkünler ya da eğitim çağındaki çocuklar olabilir. Hatta bir adım daha ileri giderek şunu söyleyebiliriz; 21. Yüzyılda uygulama alanları artık insanın olduğu her yerdir. Bu insanlar, kendilerini gözetlemekle mükellef bireyler tarafından ne kadar sıkı bir şekilde kontrol ediliyorlarsa, söz konusu toplumsal birimlerin amaçları da o kadar yerine gelmiş demektir. Bu yapıyı günümüz siyasal otoritesine uyarladığımızda, çevredeki (bireyler) merkezden (siyasal otorite) gözetlenip gözetlenmediğini göremez, bu nedenle de her an gözetleniyor olabileceği duygusuyla hareket eder. Böylece, gözetlenende her an gözetlendiğine dair baskın bir kanı oluşur. Bu durum, bireyi, onu gözetleyenler karşısında tam bir çaresizliğe düşürecektir. Burada söz konusu olan siyasal otorite, işlevini yerine getirebilmek için her yerde hazır ve nazır, her şeyi görülebilir kılma yeteneğine sahip olan ama bunu kendini görülmez kılma koşuluyla yapan bir gözetim altında tutma aletine sahip

olacak şekilde yapar. Öncelikle bu tür araçların en büyük özelliği, geçmişte sadece bedenler üzerinde denetime sahip olabiliyorken, bugün bu tür araçlar hem bedenler üzerinde hem de Habermas'ın dikkat çektiği manipülatif yönüyle zihinler üzerinde de tam bir denetim olanağına sahip olabiliyor. Böyle bir olanağa sahip olmak, söylediğimiz gibi siyasal otoriteye insanlar üzerinde tam anlamıyla bir kontrol imkânı vermektedir. Sürekli bir gözetim ve kontrol altında olan insanın bir birey olarak doğuştan sahip olduğu temel hak ve hürriyetin böylelikle tekrardan egemen güçlerin yani siyasal otoritenin eline geçtiği anlamına gelmektedir. Özellikle siyasal otorite bunu, ortaya çıkmasıyla birlikte kullanmaktan hiçbir zaman çekinmediği her türlü fiziki şiddet ve baskı araçlarına, bir yenisini daha eklemiş yani bu tür gözetim ve denetim araçlarını da ilave ederek daha da güçlenmiş ve insanı tümüyle kendine bağımlı bir hale getirerek yapmıştır. Özetle bu tür araçlar hemen hemen her yerde olmaları, insanların her yerde izlenmeleri ve gözetlenmeleri demektir. Otoritenin her yerdeliği, özgürlüğümüzün dahi denetlenebilir olmasını amaçlayan bir otorite yapısını karşımıza çıkarmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Antik Yunan'dan Ortaçağ'a ve oradan günümüze kadar siyasal otorite kavramının yukarıda belirtildiği üzere, birbirinden bir hayli farklılıkları görülmekle birlikte, modern toplumun ortaya çıkmasıyla bu farklılık daha da belirginleşir; bu denli farklılığın temelini ise, her dönemin kendine özgü gerek sosyal, dini, kültürel, bilimsel ve gerekse siyasal koşulların yarattığı sonuçlarında aramak gerekir. Çünkü her dönemin koşullarına göre ortaya çıkan sonuçlar ne olursa olsun ya da insanlık tarihinin neresine gidilirse gidilsin, bu sonuçlar mutlaka gerçeği arayan insanı kendi varoluşsal gerçeklerine daha da yaklaşmasına vesile olmuştur. Bunu 'insanın verdiği varoluşsal mücadelenin ürünü' olduğunu tarihin hangi sayfasını açarsak açalım görebiliriz. İnsanın en temel varoluşsal gerçeği ise onun düşünen bir varlık oluşunda yatar. Descartes'in, 'Düşünüyorum, öyleyse varım' ünlü deyiminde söylediği gibi, varlığın kavranması düşünceyle başlar. Oscar Wilde'a (2013:43) göre, her türlü otorite alçaltıcıdır. Bu durum otoriteyi kullananları da, üzerinde otorite uygulananları da alçaltır... Belli bir sevecenlikle ve bazı ödüller ve karşılıklarla birlikte uygulandığında insanı ürkütücü derecede ahlaksızlaştırır. Bu durumda insanlar, üzerlerindeki korkunç baskının daha az bilincine varırlar ve böylece yaşamlarını, evcil hayvanlar gibi, herhalde başka insanların düşüncelerinin yansıtıklarının bile farkına varmaksızın, başka insanların standartlarına göre yaşayarak,

pratikte sanki başka insanların giymekten vazgeçtikleri eski elbiselerini giyermiş gibi ve tek bir an için dahi kendileri olmayarak, tatsız tuzsuz bir rahatlık içinde sürdürürler. Ve insanlara rüşvet vererek uyum ve itaat göstermelerini sağlayan otorite de aramızda dolaşan aşırı besili bir barbarlık türü olduğu için Russell (1967:56), bu barbarlığa karşı düşüncenin önemini şu cümlelerle ifade etmektedir:

...Düşünce, baltalayıcı ve devrimcidir, yıkıcı ve korkunçtur; düşünce ayrıcalığa, yerleşik geleneklere ve huzur verici alışkanlıklara karşı acımasızdır; düşünce anarşik ve kanunsuzdur, otoriteyi umursamaz, çağlar boyu denenmiş bilgeliğe aldırılmaz. Düşünce, cehennem kuyusuna bakar ama korkmaz. Sanki evrenin hiçbir şeyden etkilenmeyen efendisiymişçesine davranan insanı, dipsiz bir sessizlikle çevrili güçsüz bir zerre olarak görür. Düşünce büyüktür, hızlıdır ve özgürdür, dünyanın ışığıdır ve insanın en önemli övünç kaynağıdır.

Böylelikle bu düşünce büyüdükçe, geliştikçe gerçek daha da belirginleşmiş olacaktır. Bu gerçek, çok uzun eğitim ve deneyimden sonra Mısırlı başrahibin, rahip adayına, “*Sen bunca zamandır gerçeği öğrenmek için her türlü çileye katlandın ve gerçeği öğrenmeyi hak ettin der ve biraz durakladıktan sonra, aradığın gerçek sensin*” dediği gibi insanın bizzat kendisidir. Özellikle Antik Yunanla başlayan, Ortaçağ Hıristiyan Avrupası’nda neredeyse yok olan, Ortaçağ İslam dünyasında sekteye uğrayan ama Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketiyle birlikte insanın tekrardan keşfiyle ivme kazanan ve günümüze kadar süregelen bu düşünce gelişimi insanın kendisini artık, ‘yeryüzünü işgal eden değil, yeryüzüne değer katan bir varlık’ anlayışına götürmüştür. Böylelikle değerli bir varlık haline gelen insanın, siyasal otorite yaklaşımındaki bu denli farklılıkların olması, bu ‘değer’ çerçevesinde şekillendiğini bize göstermektedir. Özetle söylenecek olursa, toplumsal değişim ve gelişime paralel olarak, biyolojik olduğu kadar toplumsal bir varlık da olan insanın temel hak ve özgürlüklere doğuştan sahip olduğu bilincinin, bazen neredeyse yok olma noktasına gelse de ve bazen sekteye uğrasa da, egemen uygarlık tarihi boyunca sürekli ivme kazanması, siyasal otoriteye ve onun yöneticilerine yönelik bakış açısında büyük oranda kırılmalara sebep olmaktadır. Doğal olarak ortaya çıkan bu kırılmalar, insan ve siyasal otorite arasında gerek fikri ve gerek fiziki çatışmaların gittikçe artmasına neden olmakta ama aynı zamanda her çatışma daha çok bireyin kendisini keşfi noktasında bir kazanıma da dönüşmektedir. İnsanın en büyük kazanımı, yeryüzünün herhangi bir nesnesi değil, tek öznesi konumunda olduğunun bilincine varmasıdır. İşte bu bilinç, insanın siyasal otoriteye olan bakışını sürekli olarak değişime (daha çok olumsuz anlamda) uğratmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L., (2009). Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı (4b), Ankara: İmge Kitabevi.
- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L., (2011). İmparatorluktan Tanrı Devletine, (7b), Ankara: İmge Kitabevi.
- Aristoteles, (2017). Politika (3b.), Çev. Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları, İstanbul.
- Arnhart, A., (2011). Siyasi Düşünce Tarihi –Platon’dan Rawls’a- (4b.), Çev. Ahmet K. Bayram, Ankara: Adres Yayınları.
- Arslan, A., (2009). İlkçağ Felsefe Tarihi: Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi (3b.), (Cilt. 1), İstanbul: İBÜN. Yayınları.
- Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu.(1988). Türkçe Sözlük, Türk Ankara: Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bal, H., (2014). Siyaset Teorisinde ‘Otorite Kavramı’, Turkish Studies, 9(2), 247-255.
- Bauman, Z. ve Lyon, D. (2013). Akışkan Gözetim, Çev. Elçin Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bunnin, N. ve Ji Yuan Yu, J. Y., (2004). The Blackwell Dictionary of Western Philosophy, Australia: Blackwell Publishing.
- Canetti, E., (2006). Kitle ve İktidar (3b.), Çev. Gülşat Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cohen, R. ve Toland, J. D. (Ed.). (1988). State Formation and Political Legitimacy, New Brunswick: Oxford Transaction Boks.
- Clastres, P., (2011). Devlete Karşı Toplum (3b.), Çev. Mehmet Sert ve Nedim Demirtaş, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, H., (2003). “Siyasetin Evrensel Sorunu: İktidarın Meşruiyeti-Meşruiyetin İktidarı”, AÜSBFD, 58(3), 61-88.
- Dahrendorf, R., (1959). Class and Class Conflict in Industrial Society, London: Routledge&Kegan Paul Ltd.

- De La Boetie, E., (2011). Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev (3b.), Çev. Mehmet A. Ağaogulları), Ankara: İmge Kitabevi.
- Duverger, M., (1995). Siyaset Sosyolojisi, Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Ebenstein, W., (2009). Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri (5b.), Çev. İsmet Özel, İstanbul: Şule Yayınları.
- Esat Çam, E. (2000). Siyaset Bilimine Giriş, İstanbul: Der Yayınları.
- Fromm, E., (2014). İtaatsizlik Üzerine, Çev. Nurdan Soysal, İstanbul: Say Yayınları.
- Grotius, H., (1967). Savaş ve Barış Hukuku, Çev. Seha L. Meray, Ankara: AÜ SBF Yayınları.
- Hegel, G. W. F., (2006). Tarih Felsefesi, Çev., Aziz Yardımlı, İstanbul: İdea Yayınları.
- Heywood, A., (2013). Siyaset (9b), Çev. Bekir B. Özipek, İstanbul: Adres Yayınları.
- Jurgen Habermas, J., (2010). Kamusalın Yapısal Dönüşümü, Çev. Mithat Sancar ve Tanıl Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kazanç, F. K., (2004). “Eş ‘Ari Kelamında Siyasal Otorite Kavramı”, Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 4(1), 149-188.
- Kojeve, A., (2007). Otorite Kavramı, Çev. Murat Erşen, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Mendel, G., (2005). Bir Otorite Tarihi, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meydan Larousse; Büyük Lügat ve Ansiklopedi, (1992). İstanbul: Sabah Yayınları.
- Miller, D. ve Coleman, J. (Ed.). (1995). Blacwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi, Çev. B. Peker ve N. Kırac, Ankara: Ümit Yayınları.
- Nietzsche, F., (2010). Güç İstenci, Çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul: Say Yayınları.
- Orwell, G., (2000). 1984 (47b.), Çev. Celal Üster, İstanbul: Can Yayınları.
- Paine, T., (1964). İnsan Hakları (2b.), Çev. M. Osman Dostel, İstanbul: MEB Yayınları.
- Raphael, D.D., (1990). Problems of Political Philosophy, London: Macmillan Edu. Ltd.
- Rousseau, J.J., (2017). İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı (16b.), Çev. R. N. İleri, İstanbul: Say Yayınları.
- Russell, B., (1967). Principles of Social Reconstruction, London: George Allen & Unwin Ltd.

- Sennett, S., (2011). Otorite (3b), Çev. Kamil Durand, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tanili, S., (1982). Devlet ve Demokrasi (3b.), İstanbul: Say Yayınları.
- Tunçay, M., (2002). Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi (Cilt. 2), İstanbul: İBÜN Yayınları.
- Tunçay, M., (2012). Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi (3b.), (Cilt. 1), İstanbul: İBÜN Yayınları.
- Weber, M., (2017). Meşru Egemenlik, Çev. Latif Boyacı, İstanbul: Yarın Yayınları.
- Wilde, O., (2013). Sosyalizm ve İnsan Ruhu, Çev. Fuat Sevimay, İstanbul: Aylak Adam/Düşünce Dizisi.

AYDINLANMA İLE CEMAAT ARASINDAKİ PARADOKSAL İLİŞKİ

Arş. Gör. Murat TOPRAK*

ÖZET

İnsan toplulukları tarihinde önemli kırılma noktaları vardır. Aydınlanma bu kırılma noktalarının belki de en önemlisidir. Bu doğrultuda bu çalışma, aydınlanmanın birey ve cemaat/toplum üzerindeki etkisini incelemeyi ve aydınlanmanın kullandığı argümanları, bu argümanların ortaya çıkardığı sonuçların nasıl ve ne yönde olduğunu açıklamayı amaçlamaktadır. Rasyonel bir yaklaşım çerçevesinde toplumsal yapının tüm unsurlarını inşa etmeye çalışan aydınlanma, toplum ve birey arasında da keskin ayrımlar kurmayı amaçlamıştır. Bu durum toplumsal yapının dönüşmesine ve değişmesine sebep olmuştur. Toplum içindeki bireyler arasında kurulan ağlar yeni bir ivme kazanmış, bu durum toplumun bütünlüklü haline de yansımıştır. Son olarak geleneksel cemaat ve çağdaş dönemi cemaat olarak iki farklı cemaat anlayışının ortaya çıktığı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Tönnies, Aydınlanma, Cemaat, Toplum, Birey

PARADOXICAL RELATIONSHIP BETWEEN ENLIGHTENMENT AND COMMUNITY

ABSTRACT

There are significant break points in the history of human communities. Enlightenment is perhaps the most important of these breaking points. In this respect, this study aims to examine the effects of enlightenment on the individual and on the community/society, and the arguments that enlightenment explains how and in what way the consequences of these arguments arise. Within the framework of a rational approach, enlightenment, which is trying to build the elements of social structure, aims to make sharp distinctions between society and the individual. This has led to the change and transformation of the social structure. The networks established among the individuals within the society have gained new impetus and this situation is reflected in the whole society. Finally, we see that two different congregational conception emerges as a traditional congregation and a contemporary period congregation.

Key Words: Tönnies, Enlightenment, Community, Society, Individual

GİRİŞ

Aydınlanma düşüncesinin insan birlikteliklerine ve ilişkilerine yansımaları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Tönnies'in cemaat ve cemiyet ayrımından yola çıkarak, aydınlanmanın hem geleneksel hem de günümüz cemaat yapılanmaları üzerindeki önemli

---

* Siirt Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, murattoprak88@gmail.com

etkisi, artık kabul edilebilecek bir gerçekliktir. Bireyin doğumundan toplumsallaşma sürecindeki yaşadığı hayata kadar, toplumsal alanda kurduğu ya da kuramadığı ilişkilerden özel ve mikro alandaki kurduğu ilişkiye kadar, aydınlanmanın etkisi olduğunu belirtmek yanlış olmaz.

Çalışmanın amacı bu ilişkilerin uğradığı değişimi açıklama çabasıdır. unun yanı sıra, aydınlanma sonrası –özellikle de günümüze kadarki aşama da göz önünde bulundurulacaktır- ortaya çıkan toplumsal yapının hızlı bir değişim özelliği kazandığını belirtmek gerekir. Bu bağlamda aydınlanmanın birey ve toplum ilişkilerinde hedefinin ne olduğu? Bunu hangi araçlarla yaptığı? Nasıl bir sonuç ortaya çıktığı? Gibi sorulara çalışmada cevap aranacaktır.

Karmaşık ve heterojen olan günümüz toplumları cemaat oluşumlarının aydınlanma öncesi toplumlara göre farklılaştığı bu çalışma için önemli bir varsayımdır. Çalışmayı oluştururken, salt aydınlanma ya da salt cemaat üzerinde durulmamaya özen gösterilmiştir. Değişime katkısı olan toplumsal olgular ve yapılar göz önünde bulundurulmuştur. Aynı zamanda sabit bir konjonktür üzerinden değerlendirme yapılmamaya gayret edilmiştir. Çalışma, bir literatür taraması özelliği taşımaktadır. Konu ile ilgili yazılmış olan kaynaklar incelenip, bir sentez oluşturulmaya gayret edilmiştir.

1. Aydınlanma Kavramı

Aydınlanmanın kullandığı temaların güçlülüğü ve bu güçlülüğün yarattığı dinamizmin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi göz önünde bulundurulduğunda, aydınlanmanın ne kadar önemli bir dönem -ya da önemli bir sürecin aşaması- olduğunu görebilmekteyiz. “Aydınlanma, insanlığın son üç yüzyıllık yaşamına damgasına vurmuş bir düşünce ve harekettir” (Kızılcılık, 2013: 181). Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışı XVIII. yüzyıl olarak kabul edilmekle beraber, aydınlanma düşüncesi uzun bir tarihsel sürecin ürünüdür. Bununla beraber aydınlanma, yoğun toplumsal baskının olduğu dönemden kurtulmak için ortaya çıkan yenilik ve özgürlük arzularının sonucudur.

Bu dönemde rönesans, reform ve coğrafi keşiflerin yarattığı kırılmalar dönemin düşünürlerini önemli derecede etkilemiş ve düşünsel anlamda da yeni dönüşümlere sebep olmuştur. Ortaçağdan çıkışın önemli isimlerinden Isaac Newton, aydınlanma düşüncesinin temellerini atmıştır. Bununla beraber rönesans düşüncesi XVII. yüzyılda, “Descartes, Spinoza ve Leibniz gibi büyük dizgeci filozoflar ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda aydınlanma hareketinin önemli düşünürleri; Montesquieu, Voltaire ve Jean-

Jacques Rousseau da Rönesans düşünürlerinden esinlenmiştir” (Timuçin ve Timuçin, 2013: 18-19). Ayrıca Kant, Hobbes ve Locke da aydınlanma düşüncesine kaynaklık etmiştir. Aydınlanma için yapılan temel vurgu; “rasyonel anlamı olan büyük, genel ve soyut fikir sistemleri üretmeye yönelikti” (Ritzer, 2013: 8). Kant açısından daha spesifik bir tanım yapmak gerekirse; “Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır” (Kant’tan akt. Kulak, 2019). Bu sözcüklerin ardından Kant, insanın akıl kullanımını başkasına ihtiyaç duyarak yerine getirebileceğini vurgulamaktadır. Burdan da anlaşılacağı gibi aydınlanmanın kullandığı ana tema; akıla, deneye ve gözleme dayalı bir bilim anlayışıdır. Daha genel bir ifadeyle, “Avrupa düşüncesinin, aklın, deneyimin, dinsel ve geleneksel otoritelere kuşkuyla bakmanın ve seküler, liberal ve demokratik toplumların ideallerinin tedrici biçimde şekillenmesinin vurgulanmasıyla somutlaşan dönemi” (Marshall, 2005: 48). Aydınlanma çok yönlü bir oluşumdur. Hayatın çoğu alanlarında bunu görmek mümkündür. Sanatta, edebiyatta, bilimde, felsefede ve diğer düşünce anlayışlarının hemen hepsinde bunun izleri vardır.

Aydınlanmanın bir diğer önemli özelliği geleneksel düşünce kalıplarına karşıt bir tutum içinde olmasıdır. Orta çağdaki hakim kilise anlayışının beslediği dini gelenekler aydınlanmaya beraber önemli bir tartışma konusu olmaktadır. Dönemin felsefi düşünceleri bu tartışma etrafında şekillenmektedir;

Aydınlanma Felsefecileri, akli vurgulama yoluyla geleneksel otoriteye inancı reddetme eğilimi gösterdiler. Bu düşünürler geleneksel değerleri ve kurumları incelediklerinde, çoğu kez onların irrasyonel olduklarını -yani, insan doğasına aykırı olduklarını ve insan büyümesi ve gelişimini engelleyici olduklarını- gördüler. Aydınlanmanın pratik ve değişim-yönelimli felsefecilerin görevi, bu irrasyonel sistemlerin üstesinden gelmekti. (Ritzer, 2013: 9).

Aydınlanma, orta çağın dini anlayışının da dışına çıkarak akıl ve bilim aracılığıyla bir dünya tasavvuru tahayyül etmiştir. Genel anlamda laik bir toplumsal sistemi oluşturmuştur. “Aydınlanmada öne çıkan bir diğer boyut, onun laik bir dünya görüşünü kendisine esas alması ve sosyal hayatın alanlarını laiklik ekseninde düzenlemesidir. Bu çerçevede aydınlanmacılar Batı toplumlarının teolojik temellerine meydan okuyarak dünyasal mutluluğun laik ve insancıl anlayışını öne çıkarmışlardır” (Kızılcılık, 2013: 192). Sonraki yüzyıllarda dinin sekülerleşmesi ve pozitivist bilim anlayışı da bu laik düşünceden kaynaklanmaktadır.

Aydınlanmanın öngördüğü sonuçlar ve kullandığı temalar istenilenin ya da arzulananın aksine seyir göstermiştir. Özellikle aydınlanma aklının sebep olduğu siyasi ve ekonomik

devrimlerin ortaya çıkardığı ölüm, açlık ve eşitsizlik bu ağır sonuçlardandır. Başka bir deyişle, aydınlanmanın siyasi anlamda Fransız ihtilali ve ekonomik anlamda ise İngiliz Sanayi Devrimi hedeflediği toplumsal huzurun aksine kaotik sonuçlar doğurmuştur. Bu ağır sonuçlar paralelinde özellikle XX. yüzyıl düşünürleri aydınlanma aklının sistemine karşı çıkmışlardır. “Adorno ve Horkheimer, Aydınlanma rasyonalitesinin arkasında gizli bir tahakküm ve baskı mantığı yattığını öne sürmüşlerdir. Aydınlanma’nın özünü oluşturan doğa üzerinde denetim kurma arzusu da insanların tahakküm altına alınmasını gerektiriyordu” (Marshall, 2005: 49). İnsan aklının akıl dışılığına nasıl yol açtığını, insanın kendi kendini akıl yoluyla nasıl denetlediğini başta Frankfurt Okulu olmak üzere Foucault ve birçok düşünürün metinlerinde aydınlanmanın yarattığı bu irrasyonel duruma karşı eleştirel tutumu görmek mümkündür Temel karşı çıkış araçsal aklın yarattığı travmatik sonuçların neden bu kadar kontrolden çıktığıdır.

Aydınlanma cemaat ile ilişkisi, cemaatin mikro parçasına yani kullandığı temaya paralel olarak *bireye* yöneliktir. Diğer bir deyişle, cemaat oluşumunun aksine birey ve bireyselliği aynı zamanda bireysel özgürlüğü ön plana çıkarmıştır. Buna daha sonra tekrardan değinilecektir.

2. Cemaat Kavramı

Sosyoloji literatürünün de aşına olduğu üzere, Tönnies toplumların ilerleme aşamasını cemaat (*Gemeinschaft*) ve cemiyet (*Gesellschaft*) şeklinde tartışarak önemli saptamalarda bulunmuştur. Bu saptamalara girmeden önce cemaat kavramının terimsel anlamına kısaca değinmek gerekirse; cemaat, “batı dillerinde İngilizce’de ‘community’ ve Fransızca’da ‘communaute’ terimleriyle ifade edilmiş ve dilimize Arapça menşeden gelmiştir” (Günay, 2017: 29). Cemaat kavramı, Sosyoloji literatüründe *topluluk* olarak kullanılır. Fakat Tönnies *Gemeinschaft*’ı, “daha özel anlamda, büyük ölçüde kişisel, yakın ve sürekli insan ilişkilerini anlatmakta kullanmıştır” (Slattery, 2015: 59). Bunun yanı sıra *Gesellschaft* ise, “toplum, örgütlenme, birlik, vs. terimleriyle kullanılmaktadır. Tönnies, *gesellschaft*’la karşıtlık içindeki her şeyi, özellikle modern kent hayatının görünüşte kişisellikten-uzak, yapay ve geçici ilişkilerini anlatmak için kullanmıştır” (Slattery, 2015: 60). Daha genel bir yaklaşımla sosyolojinin ya da sosyoloğun cemaat kavrayışını şöyle açıklamak mümkündür; “grift sosyal münasebetlerin belirli bir nev’i olarak kalabalığı anlamaya veya insanların kalabalık içerisindeki ve diğer nev’i gruplardaki farklı davranış tarzını karşılaştırmaya teşebbüs eder” (Malcver ve Page, 1994: 16). Değişen toplumsal

formasyonlarda bireyin grup içinde ve grup dışında kurduğu iletişim formları, bu iletişim formlarının toplumsal ekonomik ve kültürel etkileri Tönnies'in odak noktasıdır. Tönnies'in kendi tanımlarıyla cemaat ve cemiyet;

Çokluk içinde teklik, teklik içinde çokluk arzeden münasebet ve ilişkilerden herbiri iradenin ve iradî kuvvetlerin ifadesi olarak göz önüne alınacak olan bir takım taleplerden, kolaylaştırmalardan, hizmetlerden ibarettir. Bu müspet münasebetlerden teşkil eden zümre bir vahdet halinde içe ve dışa doğru tesirler icra eden bir varlık veya bir şey gibi telâkki edilmek itibarile bir «bağlılık» tır. Münasebetin kendisi, yani bu bağlılık, ya reel ve organik hayatı ifade edecektir, o zaman bu (cemaat) in mahiyetini gösterir; yahut fikrî ve mekanik bir mekanizmadan ibaret olacaktır, o zaman ise (cemiyet) mefhumu karşısında kalırız demektir. (Tönnies, ty: 712).

Tönnies'in cemaate yüklediği anlamı psikolojik öz olarak değerlendiren Freyer, "Tönnies'in cemaatin en saf halini *aile* olarak tanımladığını Toplumun kendisinden işlenerek yapıldığı *insani* özü ise, akılsal düşünceler, düşünme yeteneği ve amaçlı birtakım davranışlar olarak vurgulamıştır" (Freyer, 2016: 30). Cemaat yüz yüze ilişkilerin samimi olduğu bir oluşumdur. Tönnies sevgi ve sadakat çerçevesinde şöyle ele almaktadır; "cemaatin psikolojik saikleri, ruhi kıpırdanışlar, hisler, kanatlar, temayüller, hissi bağlılık, sadakat, saygı ve sevgidir" (Tatar, 1996: 58). Bunun yanı sıra cemaat olgusunun toplumlar tezahüründe bir geçiş olduğu geleneksel sosyolojide ortak bir yaklaşımdır. "Tarıma dayalı geleneksel dinsel¹ düşüncenin hakim olduğu bir dünyadan – ki bunu *Gemeinschaft* temsil ediyordu- sanayiye dayalı modern aklın ve bilmin hakim olduğu seküler bir dünyaya –bunu da *Gesellschaft* temsil ediyordu- geçiş şeklinde idi" (Yelken, 1999: 16). Ayrıca cemaatin oluşmasında önemli olan iki esas vardır: "a) mekan, b) cemaat duygusu" (Malcver ve Page, 1994: 33).

3. Aydınlanma Öncesi Cemaat Algısı

Aydınlanmanın toplumsal yansımaları o kadar yoğun olmuştur ki cemaat kavramının dönüşümüne önemli derecede etki yapmıştır. Yukarıda Tönnies'in cemaat ve cemiyet tanımından da anlaşılacağı üzere Tönnies aydınlanma öncesi cemaat oluşumunu organik bağ olarak açıklamıştır. Genel olarak cemaat, kır/köy hayatının hâkim olduğu bir dönem için tasavvur edilir. Tönnies, kan cemaati olarak aileyi, kır/köyü de yer cemaati olarak nitelerken sanayi toplumlarıyla beraber bu ki cemaat türüne fikir cemaatini eklemektedir

¹ Dinsel düşüncenin hakim olduğu söylem kabul edilen cemiyet dönemi içinde de olduğu söylenebilir. Özellikle çalışmanın çekirdeği olan birey bir cemaate neden girmek ister? Sorusuna cevap aramak bu çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır.

“Kan cemaati, mevcudiyetin bir vahdeti olmak itibariyle, beraber oturma vakıasında en yakın ifadesini bulduğumuz yer cemaatine doğru inkişaf ve tehalüf eder. Diğer taraftan yer cemaati de aynı mânada ve aynı istikamette mütekabil tesirli bir fikir cemaatine münkalip olur” (Tönnies, ty: 719). Normatif kurallardan ideolojik yaklaşımlara kadar toplumun tüm kodları bu üç cemaat yapısı etrafında şekillenir.

Aydınlanma öncesi cemaat oluşumu birincil ilişkilerden oluşmaktaydı. Köyde, şehire oranla farklılaşmanın az olduğu cemaate yansımaları da bu doğrultuda olmuştur. Tönnies’in deyişiyle insan merkezli (Tatar, 1996: 56) bir cemaat oluşumu meydana gelmektedir. Tönnies’in bu sınıflandırmasının öncesinde İbni Haldun’un *asabiye* kavramı cemaat oluşumunu açıklamada referans olarak kabul edilmiştir. Asabiye kavramı Tönnies’çi anlamda doğal iradeye dayanmaktadır. Bu kavramı “bazıları ‘grup duygusuna’ bazıları ‘toplumsal dayanışmanın duygusal bilinci’ bazıları ise ‘yakınlık bağı’ diye çevirmişlerdir. Yine Tönnies’çi anlamda kırdaki yaşayanlara bedevi kentte yaşayanlara hazari denilmektedir” (Yelken, 1999: 26).

Tönnies’in ve İbni Haldun’un bu ayrımlarına farklı şekillerde değinen düşünürler de olmuştur. Cooley ve Durkheim bu düşünürlerin başında gelmektedir. Cooley, birinci grup; aile ve çocuk oyun grupları, Durkheim, birinci grup; mekanik dayanışma anlayışı aydınlanma öncesi cemaat oluşumunu kapsamaktadır. (Tatar, 1996: 56). Temel yaklaşımlar birincil ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Aydınlanma öncesi cemaat anlayışı güvenin, insani ilişkilerin ve samimiyetin aydınlanma sonrası cemaat anlayışına göre daha yoğun olduğu bir dönemi ifade eder.

4. Aydınlanma ve Sonrasında Cemaat Algısı

Aydınlanmayla beraber farklılaşan ve karmaşıklaşan toplumsal yapılarıdaki görünümü cemaat olgusunda da görmek mümkündür. Özellikle Tönnies’in de ifade ettiği gibi fikir cemaatinin yansımaları yine bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yeni yerleşim alanların (kent veya şehir) ortaya çıkması, insani ilişkilerin (Tönnies’in deyişiyle mekanik bir ilişki) dönüşümü, cemiyet olgusunun belirginleşmesi vs. cemaatin yeniden şekillenmesinde önemli etkenler arasındadır. Aydınlanmanın akılcı özelliği Tönnies’in cemiyet analizine yansımıştır. O, cemaati doğal irade olarak görürken, cemiyeti de akılcı irade üzerinde temellendirmektedir. Tönnies bunu yaparken enterasan bir taraflılık içindedir. Yelken’in de belirttiği gibi, Cemaatten yana ve toplum karşısında olan ideolojik bir tavrı vardır. Bu

tavır çalışmasının her yanına sinmiş ve onu geleneksel cemaatin çözülüşünü büyük bir üzüntüyle izleyen, buna karşılık modern toplumun gelişini dehşetle karşılayan duygusal bir tutuma sahiptir (Yelken, 1999: 39). Çünkü ikincil ilişkilerin hakim olduğu, aydınlanmanın arzuladığı bireysellik algısı, parçalanmışlık hissi vs. Tönnies'i bu duygulara itmiştir.

Tönnies'in bu tutumu sanayi ile beraber ortaya çıkan toplumsal görünümdür. Ona göre, cemiyet yabancıdır. Cemiyette kurulan ilişkiler yapaydır. Hem ceamaatte hem cemiyette karşıt ilişkiler vardır. “Cemaatte insanlar her türlü ayrılığa rağmen birbirlerine bağlı iken toplumda (cemiyette) her türlü bağlılığa rağmen insanlar ayrı kalmaktadır” (Yelken, 1999: 50). Çünkü toplumda aydınlanmanın önemli temalarından biri olan *rasyo*'ya (hesap, bilinç) dayalı ilişkiler ortaya çıkmıştır. “Toplumsal ilişkiler bütün yönüyle hesaplama, değer biçme, tartma ve ölçme üzerine kurulmuştur. İdealleştirilen, insanlığın kurtarıcısı olarak görülen modern bilim ise yalnızca paranın egemenliğine girmiştir” (Yelken, 1999: 51). Böylelikle aydınlanma arzuladığı toplumsal modelden gittikçe uzaklaşmaktadır. Daha önce değinildiği üzere bunun tarihsel nedenleri mevcuttur.

Aydınlanma, cemaate bireye kimlik kazandırma arzusu gibi yeni olguların eklenmesine sebep olmuştur. Cemiyet içinde şekillenen bireysel kimliklerin cemaat kümelerinin oluşumuna ve yeni formlara dönüşümüne neden olmuştur. “İlk cemiyette ve çağdaş iptidai cemiyetlerimizin bazıları arasında benzerlik duygusu hakiki veya farazi kan münasebetlerine yönelir” (Malcver ve Page, 1994: 21). Bu münasebetler ulusal kimliklerin ortaya çıkmasının yolunu açmıştır. Tönnies'in belirttiği cemiyete evrilmede cemaatin ortadan kalkacağı düşüncesi geçerliliğini -en azından kısmen- yitirmiştir. Kimlikler üzerinde aydınlanmanın yarattığı sonuç giderek önemli derecede farklılaşmıştır. Yeni kimlikler oluşumu ve çeşitliliğin artması cemaat yapılanmasında önemli değişkenlere sebep olmaktadır. Çoğu zaman kurgusal olarak kabul edilen kimlikler, cemaatin aydınlanma öncesi özelliklerinden koştugu söylenebilir.

Cemaatin yeni formlarını geleneksel cemaaten ayıran bir diğer özelliği ise mekân olarak kentte gerçekleşmesidir. Cemaat tipi olarak da fikir cemaatinin ortaya çıkmasıdır. Kentlerde oluşan heterojenlik cemaatin yapısına da yansımıştır. “Farklılaşma, heterojenlik, griftlik sayesinde şehirde yeni değerler oluşmaktadır. Yardımlaşma ve dayanışmanın yerini menfaate dayalı münasebetler almaktadır” (Tatar, 1996: 51). Aydınlanmanın sebep olduğu bu sonucun insan ilişkilerinde zedelenmeye sebep verdiği görülmektedir.

Yine aydınlanmanın sebep olduğu, yaşadığımız dönemi farklılaştırma çabası düşünörlere yansımıştır. Yani modernlik ve postmodernlik etrafında bir cemaat çekişmesi görölmektedir. “Sermaye, dünya ölçeğinde egemenliğini sürdürmek için böldükçe böler. Postmodernizm de buna zemin hazırlar, ‘kabile siyaseti’nin doğuşunu ön plana çıkarır, toplumu küçük parçalara ayırmak için gayret sarf eder, özellikle *cemaat* eğilimlerini körükler, modern devletin yolladığı sürgünden hoş geldin ey cemaat der” (Kızılçelik, 2013: 261). Bu doğrultuda modern dönemin önemli bir olayı olarak adlandırılan aydınlanma, kendi içinde çelişkiler ve çekişmeler barındırmaktadır. Buna birey ve toplum/cemaat arasındaki ilişkiye nasıl yansıdığına son başlıkta değinilecektir.

5. Aydınlanma ve Cemaat Arasında; Birey ve Toplum

Aydınlanma, ekonomiden siyasete, kültürden sanata, bilimden gündelik hayata kadar birçok alanda önemli değişmelere sebep olmuştur. Ancak aydınlanma en önemli etkiyi birey ve toplum arasındaki ilişkinin dönüşümünde ve değişiminde gerçekleştirmiştir. Paradoksal olan bu ilişki nasıl tezahür etmektedir? İndirgeyebileceğimiz en basit haliyle; aydınlanma bireyi topluma karşı öne çıkarma amacı gütmekteydi. Bütünlüklü olan cemaat anlayışı-Tönnies’in yaklaşımıyla- cemiyete doğru evrilmiştir.² Bu anlayış yeni oluşumlar ortaya çıkarmıştır. Cemiyetin içinde kümelenen cemaat yapıları bu oluşumlar arasında önem teşkil etmektedir.

Geleneksel cemaat anlayışında birey, cemaatin norm ve değerler çerçevesinde gündelik hayatını şekillendirmektedir. “Bir şahsın davranışınının, saiklenme, ipuçları temin etme, mükâfatlandırma ve cezalandırma gibi esas itibariyle karşışıklı münasebetler dolayısıyla hemcinslerinin tesiri altında kaldığı içindir ki sosyal kontrolün esas merkezini cemaat teşkil etmektedir” (Güngör, 1983: 57). Ayrıca klasik sosyoloji teorisyenlerinde de – özellikle Durkheim- geleneksel cemaat anlayışları hâkimdir. Onlar da toplumun bireyi öncelediği konusunda genel bir görüşe sahiptiler. Bu konuda Weber diğer klasik sosyologlardan ayrılır. Onun, bireyin toplumsal eylem teorisiyle mikro anlamda, aydınlanma düşüncesine paralel bir tutumu vardır.

---

² Tönnies bu evrilme yerini tarihin ileriki safhalarında cemaatin ve cemiyetin birleşeceği komünal bir yaşam tahayyül etmiştir. Bu konuda Marx’ın etkilerini görmek mümkündür. “Tönnies’in cemaatin yitimine olan üzüntüsü ve bu üzüntüsünü sosyalist bir toplumda cemaat ce cemiyetin birleşeceği komüniteryan bir toplum özlemine dönüştürmesi noktasında Marx’ın etkili olduğu açıktır. Fakat Marx’ın asıl etkisi onun toplum çözümlenmesinde görölmektedir. *Gesellschaft* meta üretimine dayalı çağdaş kapitalist topluma özdeştir.” (Yelken, s. 30)

Aydınlanmayla beraber ortaya çıkan cemaat ve cemiyet ayrımında geleneksel cemaat kalıplarının dışına çıkılarak, cemiyet adı altında “farklılaşmış, sosyal gruplar, teşkilatlanma ve ilişkiler ağına sahip bir yapıya dönüşmüştür. Orada iş bölümü uzmanlaşma, yazılı hukuk, ben duygusu ve rasyonel davranış hâkimdir” (Günay, 2017: 30). Aydınlanmanın hedeflediği birey toplum kopuşu, zaman zaman kendini gösterse de salt bir bağımsız hareketten söz etmek mümkün değildir. Hatta daha ileri gidilirse ortaya atılan teoriler çerçevesinde kopuşlar yaşandığı kısımlarda anomi gibi kavramsallaştırmaların ortaya çıktığını görmekteyiz. Ortaya çıkan yeni düzenin yarattığı travmalar, aydınlanmanın toplumsal yaşamda arka plana attığı *din'in* 20. yüzyılın sonlarına doğru tekrardan canlanmasıyla beraber yeni cemaat türlerinin mikro gruplar şeklinde tezahür etmesine sebep olmuştur. Toplumsal süreçler bireyi yalnızlığa itecek sebepler ortaya çıkmamıştır. Bireyin şehre ve şehir hayatına adapte olamamasının çözümlenmeleri yapılmıştır:

Kendine has kural ve değer hükümlerine sahip olarak şehirle bütünleşme tesis edilmeden ortaya çıkan yaşamlar ve buradan hareketle söz konusu gelişmeler, şehirde küçük adacıklar şeklinde yaşanan hayat tarzlarının varlığının iddia edilmesine yol açmıştır. Böylece şehre gelinmiş olmasına rağmen bir şehirleşmenin yaşanmadığı, aksine şehir farklı kırsal hayat tarzlarının yaşatıldığına dikkat çekilmektedir. Buna binaen sosyal çözülme anonim yaşandığı ileri sürülmektedir. (Unat'tan akt. Tatar, 1996: 51).

Aydınlanmanın birey üzerindeki etkisini cemaatin üç tipinden biri olan fikir cemaatinin oluşumunda görmek mümkündür. Çünkü birey cemaat içinde (yer cemaati) aydınlanmayla beraber dönüşür. Üç cemaat tipinin dönemsel evrimi birey üzerinde dönüşümü şöyledir; “kan bağı cemaati, var olmanın bir ünitesi olarak, ortak bir çevreye yerleşerek gelişir, farklılaşır ve yer cemaatine dönüşür. Bu, aynı kandan gelen insanların mekan üzerindeki somut maddi bağlılığa dönüşmesidir. Diğer taraftan yer cemaati de aynı şekilde fiziksel bir yaşamın cemaatinden zihinsel bir yaşam temelli bir hayata evrilir” (Yelken, 1999: 43). Tönnies, bu ayrımla cemaatin çağdaş toplumlarda da var olduğunu göstermektedir. Yaptığı cemaat ve cemiyet ayrımında bunu görmek mümkündür. Çünkü öngördüğü cemaat ve cemiyet birleşiminden meydana gelecek komünal yaşamdan da bu durum anlaşılmaktadır.

Aydınlanma, bireyin dış dünyadan (toplumdan) soyutlanmasına ve kendi kabuğuna çekilmesinin yolunu açmıştır. Aydınlanmanın ortaya çıktığı süre ile günümüze kadar gelen süre arasında meydana gelmiş katı toplumsal olaylar, özellikle din konusunda yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca pratik anlamda da bunun

yansımaları görülmektedir. Yani en basit ifade ile gizli denilebilecek dini cemaatler görmekteyiz. Kuramsal anlamda Simmel'in belirttiği gibi;

Dış dünyadan ayırışmanın yoğunlaşması, normal dünya ile olan dayanışmayı kendi içinde barındırır. Bunlar tek bir sosyolojik tutumun iki farklı sergilenme şeklidir. Bir insana başkalarıyla gizli bir ilişkiye girdiğinde sunulan amaçlar çoğunlukla genel sosyal çevrenin o kadar büyük bir bölümünü dışlar ki, gerçek ve olası üyeler bir nadirlik değeri kazanır (...) Dahası, gizli toplum içindeki her tartışma ihanet tehlikesini beraberinde getirir, bunu önlemek için birey ile bütünün işbirliği yapması muhtemeldir. (Simmel, 2016: 50).

Var olan egemenlik anlayışının topluma yaydığı yazılı kurallar, bu kuralların salt toplumsal bir huzur ve barış getirmedeğinden, birey gizli bir oluşuma girmesinin yollarını aramıştır. Yan birey kaotik ortamdan çıkmak için gizli arayışlar içinde olabilir. Din bu konuda bireyi kapsar, dönüştürür ve yönlendirir. Özü itibarıyla, "Dinin (İslamın) sahibi ve kaynağı Allah olsa da, onun muhatabı ve kabul ettikten sonra mükellefi insandır. Dolayısıyla din, önce ferde hitap ederek ona, nüfuz eder sonra hem dini kabul etmiş fertler arasındaki hem de nüfuz etmiş olduğu fertlerle diğer insanlar arasındaki münasebeti tanzim ederek cemiyete tesir eden bir müessese haline gelir" (Tatar, 1996: 8). Birey ve toplum arasındaki güncel ilişkiyi şöyle özetlemek mümkündür; din ile modern bilim arasında sıkışmış bir birey ve sorumlu ya da bağlı olduğunu hissettiği bir toplum algısı ve bu doğrultuda ortaya çıkan paradoksal tutum ve davranışlar. Tüm bunlar bize değişen ve dönüşen cemaat türlerini göstermektedir. Cemaat ne salt biçimde geleneksel – aydınlanmaya rağmen- bağlarından kopmuştur ne de topyekün aydınlanma norm ve değerlerine yaslanıp yok olmuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Aydınlanma ile cemaat arasındaki ilişkinin paradoksal olduğu bu çalışmanın önemli sonuçlarındandır. Aydınlanmanın kullandığı temalar doğrultusunda arzuladığı toplumsal imgelemin farklı bir çerçevede seyrettiği görülmüştür. Aydınlanma başlarda insanlara özgürlük ve eşitlik hissiyatı vermiştir. İnsan aklının ön planda olduğu, kendi aklıyla neler yapabileceği izlenimi, sonu gelmez bir tatmin olma arayışına sebep olmuştur. Bu durum aydınlanmanın hemen akabinde bir dizi siyasi ve ekonomik devrime sebep olmuştur. Bunun yanında ortaya çıkan egemenlik ve sömürü savaşlarının sonucunda milyonlarca insanın ölmesi, insanları aydınlanmanın arzuladığı toplumsal modelin aksine yeni cemaat oluşumlarına itmiştir.

Bu cemaat türleri; siyasi, ekonomik, kültürel, dini ve ideolojik olarak şekillenmiştir. Bu bağlamda aydınlanma öncesi kırsal bölgelerde olan birincil ilişkiler, özellikle son yarım asırda yerini kentlerde olan ikincil ilişkilere bırakmıştır. Köy ve kent yaşamının karışımı sonucunda –spekülatif duracak- diyalektik bir yaşam modeli sunması çalışmanın bir başka önemli sonucudur. Yani, *kentli* ile *köylü* şeklinde iki yaşam tarzı arasında çatışan birey modeli görülmüştür. Literatüre bu yönde önemli bir boşluğu doldurma adına katkıda bulunmuştur.

Aydınlanmanın cemaat ile olan ilişkisini bu doğrultuda ülkemizde 1980’lerde ortaya çıkan ve toplumun tüm alanlarında olmak üzere sanatta, müzikte, sinemada ve gündelik hayatta etkisini gördüğümüz *arabesk* kültüre benzetmek mümkündür. Köyden kente olan yoğun göç ve bunun sonucunda kır yaşamının etkisi altında kalan insanların kentte umduğu yaşamı bulamaması, yani karşılaşılan kültürel çatışma, insanları arabesk adı altına bir arayışa sürüklemiştir.³ Aydınlanmanın da kullandığı temalar insanın huzur ve barış içinde yaşamasını sağlayamamıştır. İnsanlık bundan böyle sadece akıla dayalı bir toplumsal yaşam arayışı içinde olmamıştır. Bunun yanında duygulara ve sezgilere dayalı bir yaşam arayışı içindedir. Cemaati de bu yönde açıklamak mümkündür.

KAYNAKÇA

Canbay Tatar, Hüsniye, *Nuhun Gemisindekiler, Şehirleşme ve Dini Cemaatleşme*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi 1996. Turan Yayıncılık, Ankara 1999.

Eke, Beylü, Geçiş Döneminin ‘Lümpen Sayacağı’ndan Bir Günah Keçisi: Arabesk. *Türkiye Günlüğü* 6 1989, s. 16-30.

Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, (çev. Turgut Kalpsiz), İkinci Baskı, DoğuBatı Yayınları, İstanbul 2016.

Günay, Ünver, *Din sosyolojisi*, On Dördüncü Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2017.

---

³ Bu konuda birkaç çalışma önermek mümkün; Beylü Eke (Dikeçligil), “Geçiş Döneminin ‘Lümpen Sayacağı’ndan Bir Günah Keçisi: Arabesk,” *Türkiye Günlüğü* 6. Sayı 1989. Murat Toprak, “1980’lerde Türkiye’de Toplumsal Değişimin Sinemaya Yansıması: Züğürt Ağa ve Muhsin Bey Örneği”, *Panopticon Dergisi* Sayı 3 Afyon karahisar 2013, s. 14-19.

- Güngör, Erol, *Cemiyet İçinde Fert II*, İkinci Baskı çev. Mümtaz Turhan, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.
- Kızılçelik, Sezgin, *Burjuva Sosyolojisi*, İkinci Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara 2013.
- Kızılçelik, Sezgin, *Frankfurt Okulu*, 3. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara 2013.
- Kulak, Önder, “Kant ve Foucault: Aydınlanma, Devrim ve Toplumsal Değişim”, *Vira Verita Disiplenlerarası Karşılaşmalar*, E-Dergi.
- Maclver, R.M., Charles H. Page, *Cemiyet I*, (çev. Amiran Kurtkan), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (çev. Osman Akınay ve Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2005.
- Ritzer, George, *Sosyoloji Kuramları*, (çev. Himmet Hülür), De Ki Basım Yayım Ltd. Şti. Ankara 2013.
- Simmel, Georg, *Gizliliğin ve Gizli Toplumların Sosyolojisi*, (çev. İdil Dünder), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2016.
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*, Yedinci Baskı, (çev. Ümit Tatlıcan, Gülham Demiriz, Özlem Balkız, vd.) Sentez Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Timuçin, Afşar ve Ali Timuçin, *50 Soruda Aydınlanma*, 2. Baskı, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, Renk Basım Yayım ve Filmcilik Ltd. Şti, İstanbul 2013.
- Toprak, Murat, “1980’lerde Türkiye’de Toplumsal Değişimin Sinemaya Yansıması: Züğürt Ağa ve Muhsin Bey Örneği”, *Panopticon Dergisi* Sayı 3 Afyonkarahisar 2013, s, 14-19.
- Tönnies, Ferdinand, “Cemaat ve Cemiyet Nazariyesi”, (çev. Z.Fahri Fındıkoğlu) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2011, s. 712-748.
- Yelken, Ramazan, *Cemaatin Dönüşümü; Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi*, Vadi Yayınları, Ankara 1999.

TARİHSEL SÜREÇTE KEMER VE KUŞAK KULLANIMI

Dr. Ceyhun BERKOL*

ÖZET

İlk insandan günümüze uzanan süreçte, doğa şartları insanları öncelikle örtünmeye, daha sonraki dönemlerde giyinmeye yönlendirmiştir. Giyim şeklini yaşanılan çevrenin iklimi, doğal çevre, inançlar, kültürel değerler, ekonomik şartlar ve sosyal yaşam şekillendirmiştir. Giyimin en önemli tamamlayıcı unsurları düğme, kemer, kuşak, eldiven gibi yardımcı aksesuarlarıdır. Giysi ve giysi aksesuarları toplumda farklı statü ve görevlerin ayırt edici unsuru olmuştur.

Giysi aksesuarları arasında önemli bir yer tutan kemer veya kuşak öncelikle gereksinim yani işleve yönelik; daha sonra süslenme amaçlı kullanılmıştır. Kemer ve kuşakların birincil işlevi giyilen alt giysi parçasını belde sabitlemektir. Zaman içinde bu asal giyim unsuru işlevsel nitelik kazanmış ve silah, alet, yiyecek taşıyıcısı hatta para, takı gibi değerlerin taşınması ve güvenceye alınması konusunda önemli bir aksesuar haline dönüşmüştür.

Sümerlerden başlayarak, hemen tüm antik medeniyetlerde kemer kullanımı şekil farklılıkları göstererek arkeolojik buluntular ile kanıtlanmaktadır. Çalışmada kemer ve kuşakların Tarih Öncesinden başlamak kaydıyla, Anadolu Uygarlıklarında, Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorlukları ile Orta Asya Türk topluluklarında kullanım şekilleri, kullanım amaçları ve zaman içinde farklılaşan formlarının günümüz modasına yansımaları irdelenecektir.

Anahtar kelimeler: Kemer, Kuşak, Roma, Bizans, Osmanlı kemerleri.

THE USE OF BELTS AND SASHES IN THE COURSE OF HISTORY

ABSTRACT

In the course of time, beginning with primitive man to the present, natural conditions have forced mankind to first cover and then to dress. The climate of the habitat, natural environment, beliefs, cultural values, economic conditions, and social life have contributed to the formation of clothing. Among the most important complimentary elements of clothing are accessories such as buttons, belts, sashes and gloves. Clothing and clothing accessories serve as a distinguishing factor signifying differences in status and rank in society.

Belts and sashes, which hold an important place among accessories, were first used for functional purposes and later as ornaments. Their primary function is to fasten the garment at the waist. In time, these elements of clothing acquired additional functions serving as carrier for guns, tools, food; even keeping and safeguarding valuables such as Money and jewellery. Thus, they have become indispensable accessories.

---

* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, ceyberkol@gmail.com

Archeological findings prove that in one form or another, belts have been used in all ancient civilisations beginning with the Sumerians.

This study focuses on the History of belts and sashes as of the prehistoric period. The study also focuses on the uses and functions of belts and sashes in addition to their differing forms in time and their reflections on contemporary fashion in Turkish and Anatolian civilisations as well as in the Roman, Byzantine, and Ottoman Empires, and Central Asian Turkey communities

Key words: Belt, Sash, Roman, Byzantine, Ottoman belts

GİRİŞ

Doğa şartlarından ötürü, insanoğlu öncelikle örtünmüş, sonra giyinmiş ve ardından süslenme gereksinimi duymuştur. Bir kaynaktan; “..süs ve süslenme isteği insanlık tarihi kadar eskidir.” denilmektedir. İnsanlar önce kendilerini, sonrasında yaşadıkları çevreyi süslemiştir. Bu olgu mağara resimleri ile kanıtlanmaktadır (Yıldırım,2008: 265). Giyim şeklini ve türünü doğal koşullar saptasa da inançlar etkisiyle giysiler dar veya bol olarak kullanılmışlardır. Batıl inanışlara yastı olarak, bedene kötü ruhların girmemesi için bele kemer, kuşak veya uçkurlar ile sıkıca bağlanmıştır (Oğuz,2004: 22).

Kemer kullanımı, alt giysi parçasının bele sabitlenmesi amaçlıdır. Güncel modada ise, işlevselliğin yanı sıra, tamamlayıcı görsel unsur olarak da kullanılmaktadır. Tarihsel süreçte giysiyi belde sabitleyen aksesuarlar üç ana başlık altında toplanmaktadır. 1. Kemerler. 2. Kuşaklar. 3. Uçkurlar.

Kemerlerin farklı türleri bulunmaktadır. Bunlar;

-Yöneltil ve varsıl kesimin kullandığı telli kumaşlardan yapılmış ve değerli taşlarla bezenmiş “Murassa” kemerler; - Altın sırma ile işlenmiş kemerler; - Altın ve gümüş tellerle örülmüş “Mücevher” kemerler; - Üzeri altın plakalardan oluşturulan desenlerle süslenmiş kemerler; - Halkın kullandığı deri kemerler; - Askeri amaçlarla kullanılan palaskalar; - Yatırımsal kıymetlerin taşınması amacıyla hazırlanan altın kemerleri olmak üzere çok çeşitlidir (Koçu,1967: 156-157).

Kuşaklar, kişinin beline bir veya birkaç kez dolanarak kullanılan geniş enli kumaş parçalarıdır. Anadolu halkının geleneksel olarak kullandığı en önemli aksesuardır. Örneğin Konya’da “işlik” adı verilen üst giysinin, bel kesimine sarılan ince şal kuşak üzerine de şalvarın uçkuru bağlanır (Kılınç-Yıldırım,2008: 48-49).

Kuşakların da farklı türleri vardır. Bunlar arasında anılan “Tarabulus” veya “Trablus Kuşak”, üçetek ve önlükten sonra katlanarak bele bağlanan kuşaktır. İpek elyafından iki ucu püsküllü olarak dokunan kuşak; 90x90 cm boyutlarında ve beyaz, siyah ve kahverengi çizgili veya desenli olup; kullanan kişinin belini sıkıca sarmaktadır (Artun, 2008:83). “Gayret Kuşağı” olarak anılan kuşak türü, evlenecek kıza babası tarafından takılan kemerdir. Kemer, deri zemin üzerine, kabarıklar ile desenlenmiş, mavi veya kırmızı çuha kaplamalıdır. Kemerin iki ucu, iki toka ile birbirine kancalanmaktadır. “Dolman Toka” adı verilen bu tokalar gümüş, altın yıldız veya tombaktan yapılmışlardır. Evlenecek kıza babası, baba evinden çıkarken “Gayret Kuşağını takar ve gittiği evde “eline, beline, diline hakim olmasını” öğütler (Artun, 2008: 80).

Uçkur, kemerlerin kırsal kullanım şekline verilen addır. Alt giysi parçasının bel bitim noktasında hazırlanan kanal içinden geçirilen, genellikle ince olarak dokuma veya pamuk ipliğinden hazırlanmış kordonlardır. Uçkur yapımında daha kalın ve sağlam kumaşlar kullanılmaktadır. Törenlerde kullanılan uçkurlar ipek elyafından ve sıklıkla dokumadan veya farklı işleme teknikleri ile desenli olarak hazırlanmaktadırlar. Özellikle uç bölümleri nakışlı veya püsküllüdür.

1.Tarih Öncesi Dönemlerde Kemer Kullanımı

İnsanoğlunun ilk giysisinin beline bağladığı büyük boyutlu yapraklar olduğu bilinmektedir. Bu yapraklar günümüz önlüklerinin görevini yerine getirmiş ve avcı toplayıcı insanların topladıkları malzemeleri içine koyarak mağaralarına taşımalarını sağlamıştır.

Paleolitik Dönem buluntuları arasında yer alan ve M.Ö. 20.000’e tarihlendirilen “Venüs” heykeli ilk kemerli etek olarak kabul edilmektedir. Fransa’da Lespugue’da bulunan figürin, günümüzde Paris Musee de l’Homme’de sergilenmektedir. Bu giysi parçası büyük bir olasılıkla keten elyafından hazırlanan kordonların, yine aynı malzemedan hazırlanmış kemere monte edilmesiyle oluşturulmuş, “İp Etek” olarak anılmaktadır. (Şekil 1) Benzer bir buluntu Danimarka Egtved kazılarında da elde edilmiş ve M.Ö. 2. binyıla tarihlendirilmiştir (Barber,1990: 40). (Şekil 2)

İspanya’da Geç Neolitik Dönem’e (yaklaşık M.Ö. 3. binyıl) ait, Andalusian Mağarası ve Cueva de los Murcielagos’ta altmış gömü alanında gerçekleştirilen kazılarda, yerel halfa

otu (esparto grass, bot.stipa tenacissima) ile dokunmuş kemerler bulunduğu bahsedilmektedir (Barber, 1990: 144).

Bir diğer dokuma kemer ise; günümüzde Kopenhag National Museum'da sergilenmekte olan, Danimarka Borum Eshoj buluntusudur. Geç 2. binyıla tarihlenen kemerin uç kısımları kloş etek formunda hazırlanmış püskül bölümü ile sonlanmaktadır. Eteğin kemeri ikinci bir bant şeklinde ön bel ortasında düğümlemektedir (Barber, 1990:178-179). (Şekil 3) Bir diğer buluntu ise, Kuzey İrlanda Armoy'un Antrim ilçesinde Geç Bronz Dönemi'ne (yaklaşık 1. binyıla) tarihlenen, at kılından dokunmuş bir kemerdir. Kuşak bitimleri yine at kılından bükülmüş, yuvarlak boncuk şeklinde minik toplar ile süslenmiştir (Barber, 1990: 196). (Şekil 4)

1.1.Sümerlerde kemer kullanımı

Elamın Zağros Dağları'ndan Basra Körfezi'ne indikleri düşünülen insan toplulukları; yerleştikleri ülkenin Akadlar tarafından verilen adı olan Sumer veya Şumer'den yola çıkarak kendilerine Sümerler denilecek olan uygarlığı oluşturdu (Gates, 2015:48). Sümerler yaklaşık M.Ö. 5000-2350 yılları arasında Mezopotamya'da Irak'ın güneyinde yerleşmişlerdir. Erken Sümer'in en başat kenti Uruk'tur (Şenel, 2014:361). Sümer giyim tarzını arkeolojik kazılardan elde edilen stel ve figürinlerden öğrenmekteyiz. Lagaş Devleti'nde bir kasaba olan Telloh'ta bulunan ve günümüzde Louvre Müzesi'nde sergilenen Akbabalar Steli, Lagaş Ensisi Eannatum'un Umma'ya karşı zaferini kutlayan bir rölyeftir (Gates, 2015: 81). (Şekil 5-6)

Elde edilen görseller uyarınca ilk dönemde koyun postu, daha sonraki dönemlerde yünlü dokuma etekler giyen Sümerlerin kullandıkları kemerler, içi farklı malzemelerle doldurulmuş silindirik formlardadır. Bazı görsellerde bu kemerlerin belin arkasında düğümleli uçlarının sarkıtılarak kullanıldığı görülmektedir.

1.2.Akadlarda Kemer Kullanımı

Yaklaşık M.Ö. 2350-2150 yıllarında Güney Mezopotamya'da Sümerlerden sonra tarih sahnesine çıkan Akadlara ait Naram-Sin Steli Akad giyim kuşamı hakkında bizlere bilgi vermektedir (Gates, 2015:95). Akadların kemerlerinin silindirik formdan uzaklaşarak

kalınlığını kaybettiği; anvelop eteğin taşıyıcısı niteliğinde olduğu görülmektedir. (Şekil 7-8-9)

1.3.Eski Babil Dönemi Kemerleri

Güney Mezopotamya’da İkinci Sümer hakimiyeti önemi M.Ö. 18. yüzyılın sonlarında Babil Kralı Hammurabi’nin iktidara gelişi ile sona erdi. Mari Kenti Babil’in en önemli şehri olup saray duvar resimleri arasında en iyi bilineni “Kralın Tahta Çıkışı” betimidir. Babil giysileri konusunda yönlendirici bir diğer kaynak günümüzde Halep Müzesi’nde sergilenmekte olan ve Mari’de bulunan “Vazodan Su Döken Tanrıça” heykelidir. Betimde Babillilerin kemerlerinin göğüs altına doğru yükseldiği ve korsaj niteliği aldığı görülmektedir (Gates, 2015:107-108). (Şekil 10)

1.4.Asurlularda Kemer Kullanımı

Asurlular yaklaşık M.Ö. 1000-612 yılları arasında tarih sahnesinde yer almışlardır. Asurlularda da kemer kullanımı göğüs altı korsaj niteliğindedir. Ancak bunun da üzerine deri olması muhtemel kancalı ve tokalı ince bir kemer daha bağlanmış, kemere taşıyıcı işlevsellik verilmiştir. Betimlerde kılıcın kemere takıldığı görülmektedir. (Şekil 11)

Asurlularda kaya kabartmalarındaki tanrı ve kral betimlerinin av, savaş veya kutsal kişilikleriyle betimleneceklerse farklı türde giydirildiklerini öğrenmekteyiz. II. Asumasirpal Steli’nde kral dini tören elbisesiyle betimlenmiştir. Belindeki kemerde iki hançer bulunmaktadır. Zincirli Steli’nde ise; halat benzeri bir kemer ile betimlenmiştir (Koroğlu-Adalı, 2018:163-174).

1.5.Mısır Uygarlığında Kemer Kullanımı

Mısır Uygarlığında (M.Ö. 5000-332) özellikle kral betimlerinde kemerlerin sarkancalı olduğu görülmektedir. Kadın giysisinde beden güzelliğini öne çıkarmak için uçları yere kadar uzanan plise kuşaklar kullanılmıştır. “Narmer *⁴ Paleti Steli”nde kralın sarkancalı kemeri, Karadeniz Bölgesi folklorik giysilerinde bulunan sarkancalara benzemektedir (Bauer, 2015:45). (Şekil 12) (Gates,2012:127)

---

⁴*(Narmer’in anlamı Kızgın Kedi Balığıdır.

1.6. Antik Giritlilerde Kemer

Kadında ilk kez dişiliği öne çıkaran ve göğüs dekoltesi kullanan Girit Medeniyeti'nin (M.Ö. 3000-1100) giysilerinin en önemli betimi Knossos Sarayı'ndan elde edilen "Yılanlı Tanrıça" ve "Aslan Tanrıçası" betimleridir. Geç Minos dönemine ait olan bu giyim tarzı Ege Medeniyeti'nin sonu olan M.Ö. 12. yüzyıla kadar devam etmiştir. Girit'te kemerler metal görüntüsü vermektedir. (Şekil 13) Korsajın üzerinde estetik amaçlı kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bir diğer kemer türü ise Sümerlilerin kullandıkları içi dolgulu kemerin iki tur çevrilerek beden önünde kutsal düğüm ile bağlanmış şeklindedir. (Şekil 14)

2. Anadolu Medeniyetlerinde Kemer Kullanımı

Mezopotamya'da M.Ö. 4000, Anadolu'da ise M.Ö. 2000'den itibaren ele geçirilen yazılı metinler dönem giyim kuşamı hakkında önemli bilgiler içermektedir. Çivi yazılı bu kaynaklarda farklı giysi türlerinden bahsedilmektedir. Konuya ilişkin bir kaynakta, ".metinlere göre "dört kenarlı yün şal, ölçülerek kesilir". Bu kesimler arasında "Mezopotamya'da KUSAKALLU, Anadolu'da KURUTAVANT ve HUPİTAUANT tarzı modeller hakkında bilgi bulunmaktadır..." "...Tanrı tasviri metinlerinde verilen tanımlar, Eski Ön Asya'da her tanrının farklı giysileri olduğunu göstermektedir. Örneğin Şippar Kenti baş tanrısı için "on omuz atkısı, bir bel bağı, bir alın bağı, Şippar Kenti'nin hakiminin kıyafetidir." "...aşı boyası renginde bir çizim yap, tıpkı beli saran Husannu Kemerini gibi" denilmektedir (Okse,2008:30-31).

2.1. Hititlerde Kemer (M.Ö. 1900-1200)

Hititlerin giyim kuşamları hakkında elimize geçen en önemli kanıtlar M.Ö. 1600'e tarihlendirilen Hitit kabartmalarıdır. Kabartmalarda erkeklerin ceket giydikleri görülmektedir. M.Ö. 1400'lere tarihlenen Anadolu kökenli ilk şalvar da bir Hitit heykeli üzerinde betimlenmiştir. Hititlerde kadın ve erkeklerin bellerinde, Anadolu geleneği olan geniş kuşaklar bulunmaktadır (Türkoğlu, 2008:22-23). Hitit askerleri de kalın kemerler kullanmışlardır (Okse,2008:35). (Şekil 15)

Geç Hitit krallıklarından Milid ve Karkamış Krallıklarının başkentleri olan Malatya ve Karkamış'ta ele geçirilen kabartmalarda M.Ö. 2000'de Anadolu'da Hitit giyim şeklinin

devam ettiği ve güneyde yerleşik olan Aramiler ve Asurlular ile gelişen ilişkilerine yash olarak kılık kıyafette yaşanan etkileşim sonucunda modellerin çeşitlendiği görülmektedir (Okse,2008:32).

Geç Hitit Dönemi'ne tarihlene Maraş mezar taşları ve Karkamış kabartmalarında kemer betimleri yer almakta ve bize aydınlatıcı bilgi kaynağı olmaktadır (Okse,2008:33-34). (Şekil 16)

Torosların yamaçlarında Tuvanuva Kralı Varpalavas'ı bereket tanrısı önünde betimleyen kaya kabartmasında kral, görkemli elbisesi ve belinde kalın kemeri ile tasvir edilmiştir (Okse,2008:34).

Geç Hitit ve Arami Krallıklarında moda olan süslü kral elbiselerinin üzerinde yer alan şalın da bir kemer ile tutturulduğu göze çarpar (Okse,2008:34-35).

2.2. Urartularda kemer

Urartular (M.Ö. 860-580), merkezleri Tuşba yani günümüzün Van ili olmak üzere kuzey ve güneydoğuya doğru genişleyen bir bölgede yaşıyorlardı. Asur ve Hitit etkisinde kalmış bu topluluk maden işleme sanatında çok ilerlemişlerdi. Urartu betimlerinde korsaj kemerin yanı sıra kalın metal kemerler kullandıkları görülmektedir. Metal kemerlerin üzerinde işçilikli desenler yer almakta, bu betimlerin konusunu yaşamdan sahneler oluşturmaktadır (Şekil 17-18-19).

2.3. Friglerde kemer

Anadolu'da Ankara, Eskişehir ve Balıkesir bölgesinde yaşamış olan Friglerin (M.Ö. 750-300) özgün giyim tarzları vardı. Polos adı verilen yüksek başlıklarının üzerinde yer alan uzun başörtüleri, bellerindeki kemer içinden geçirilerek eteklere doğru uzanmaktadır. Bu tarz Anadolu'da günümüze dek kullanılagelmiştir (Türkoğlu,2008:23). Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi ve Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi'nde bulunan metal kemerler çok ince işçilikli ve estetik tasarımıyla Frig giyim kültürünü yansıtmaktadır. (Şekil, 20-21-22)

2.4. Antik Yunan'da Kemer (M.Ö. 2000-150)

Hemen her toplum gibi Yunan halkı da; Hellas köylüleri, Aka ve Dor çobanları olmak üzere, farklı etnik öğelerden oluşmuştur. Dolayısıyla farklı bölge ve coğrafi koşullardan gelen bu insanlar giyim kuşam konusunda birbirlerini etkilemişlerdir. Klasik Yunan giysisini oluşturan asal parça "chiton" khitondur. Yapıldıkları malzeme uyarınca khitonların, Dorik ve İyonik olmak üzere iki türü olduğu bilinmektedir. Her iki cins

tarafından giyilen bu tunik, birbirine tutturulmuş iki büyük dikdörtgen parçadan oluşmakta ve toplumun farklı kesimlerinde sosyal statü uyarınca, boylar kısaltmakta veya uzamaktaydı. Kitionlar bel veya basen üzerinde ince bir kemer ile vücuda oturtulmaktaydı. Bu kemerler genellikle kumaş veya ucu püsküllerle süslenmiş kordonlardı. (Şekil, 23) İyonik Kition giyen atlet kadın betimi, “Hellenistik Dönem, Versailles Artemis”i olarak adlandırılmakta ve günümüzde Louvre Müzesi’nde sergilenmektedir. Kadın sporcunun belindeki kemer, çağdaş dönemlerde kullanılan bükülmüş bir kumaş şal niteliindedir. (Şekil 24) Bir klasik haline gelen bu kemer “Artemis Succintası” olarak adlandırılmaktadır. Yunan kitionunda iki ayrı kemer kullanılmak kaydı ile, zaman içinde farklı modeller oluşturulmuştur bu kemerlerden biri belde diğeri basen üzerinden bağlanmakta ve “ikili bluzan” bir model oluşturulmaktaydı.(Şekil 25) İyonik kitionlarda ense ve kol altlarından çapraz olarak geçirilen kordon kemerler ile, yeni bir model daha oluşturulmuştur. Bizans Döneminde “beden takıları” olarak anılacak bu kemerler günümüzde de kullanılmaktadır. (Şekil 26)

En belirgin kemer örnekleri Yunan askerleri üzerinde görülmektedir. Bu kemerler deri veya metalden yapılan kalın kemerler olup, askeri malzemelerin taşıyıcı işlevselliğini göstermektedir.

Helenistik dönemde Yunan kostümleri en görkemli tarzına ulaşmış ve değerli dokuma ve nakışlarla süslenmiş kemerler elbiseler göğüs altına bağlanmışlardır.

2.5. Roma’da Kemer Kullanımı

Roma Uygarlığı (M.Ö. 753- M.S. 500) Tiber Nehri kıyısında Neolitik kültürlü yerli halklar üzerine gelen göçebe çoban İtalik halk ve Etrüsk kabilelerinin M.Ö. 12. yüzyılda birbirlerine entegre olmaları ile oluşmuştur. Roma tarihi, Krallık, Cumhuriyet ve İmparatorluk olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Yunan kültüründen etkilenen Antik Roma’da giysinin temel öğeleri Yunan kültüründen etkilenerek tasarlanmış ve pililer ve drapeler ile zenginleştirilmiştir. Yunan Himasyonu, Etrüsk Tabennası’ndan etkilenilerek oluşturulan Roma Toga’sı M.Ö. 6. yüzyıldan başlayarak her iki cins tarafından, önce peştemalin daha sonra tuniğin yerine giyilen asal kıyafettir. Zaman içinde farklılaşan ve farklı isimlerle anılan toga modellerinde toganın bir ucu kemer niteliğinde kullanılmış ve bele sarılarak kullanılmıştır. (Şekil 27)

Romalıların kemerleri, “fascia pectoralis”⁵ olarak adlandırılan; kumaş, deri, metal, bant ve kurdelelerden oluşmaktadır (Yıldırım,2009:197). Romalı kadınlar stola adı verilen tuniklerinin göğüs altında “cingulum” veya “succinta” adı verdikleri süslü kemerleri ve “strophium adı verilen göğüs korsajı kullanmışlardır (Pendergast-Pendergast:2004:120-129).

Sivil giyimde giysinin altında kalan kemerler asker giysilerinde yoğunlukla kullanılmıştır. Deri oyma-kakma ve metal sanatının en önemli örnekleri asker kemerleridir. Askeri kemerler göğüs zırhlarının bir parçası olarak mide koruyucu parçanın monte edildiği iki kemerden oluşmaktaydı. (Şekil 28-29)

2.6. Bizans İmparatorluğu’nda Kemer

Roma İmparatorluğunun parçalanmasıyla doğuda kalan bölüm daha sonra batılılar tarafından Bizans olarak adlandırılmıştır. (M.S. 330-M.S. 1453) Bizans ya da Doğu Roma İmparatorluğu Ortaçağ boyunca modanın merkezi olmuştur. Bizanslılar, Yunan ve Roma etkilerinin, Asya ve Doğu’ya özgü zenginliklerle yoğrulduğu bir stil yaratmıştır. Bu tarz zaman içinde Ortaçağ ve Rönesans kılık kıyafet gustosunu etkilemişlerdir. Bizans’ın ana giysi kalıbı T şeklinde tuniklerdir. Tüm sadeliğine rağmen doğu görkemi giysilere işleme, nakış olarak yansıtılmıştır. Toga Antik Roma vatandaşlarının Etrüsk giysisi Trabea’dan esinlenerek hazırlanmış bir pelerindir ve toganın altına giyilen tuniğin belinde şık bir kemer kullanılmaktadır. (Şekil 30)

Kadın giysileri arasında en revaçta olan stoladır. Stolaların göğüs altında ve bellerinde boncuklar, nakışlar ile süslenmiş kemerler kullanılmıştır. (Şekil 31) Stolaların göğüs altına sarılan kuşak/kemerlerin arka kısmına eklenen “İnstita” adı verilen süslü bir parça, giysinin arka kısmından kuyruk şeklinde kemerden aşağıya doğru sarkıtılmaktaydı. Varsıl kesim Stolalarının üzerine bağlanan kemerler arasında ipek elyaftan makrame tekniği ile düğümlemiş modeller de bulunmaktadır. Sık kullanılan modeller arasında, kadife veya ipekli kumaştan hazırlanmış fiyonk kemerler de bulunmaktadır. Gelinlerin beline takılan kemerlere “cingulum” adı verilmektedir. Evlilikte bağlılığın simgesi olarak dışı koyun yününden dokunan bu kemer, çiftin birbirinden ayrılmamasını simgelemek üzere Herakles Düğümü ile bağlanmaktadır.

---

⁵ “göğüs sargısı” çev. Ceyhun Berkol

Bizans İmparatorluğu'nda halk Roma etkisi taşıyan giysiler kullanmışlardır. Altlarında çorap tarzı tayt, üzerine uzun kollu genellikle pamuklu veya keten dokuma tunik, bu tuniğin üzerine de Dalmatica adı verilen geniş kollu ve uzun bir tunik giyerlerdi. Bu tunikler kalın kemerler ile vücuda oturtulmaktaydı. İşçiler ve çiftçiler kemerlerini işlevsel kullanmaktaydılar ve kemerlerine yiyecek çantalarını ve mesleklerine bağlı olarak aletlerini asmaktaydılar.

Bizans askerlerinin giysisinde de estetik arayışlar söz konusudur. Deri ve metallere hazırlanan Bizans askerlerinin zırhlarında Roma esintileri görülmesine rağmen, özellikle kemerlerinde işçilik ve işlevsellikleri artmış, askeri savaş giysilerinde görkem ön plana çıkarılmıştır.

2.7. Anadolu Selçukluları'nda Kemer

Eski Türkler olarak adlandırdığımız bozkır insanları İskitlerden başlamak kaydıyla geleneksel Türk giyim kuşamında ana unsur, at binen ve savaşan topluluklar oldukları için pantolon, kısmen şalvar, önden açık, kısa veya uzun tunik ve kaftandan oluşmaktadır. Eski Türklerde düğme kullanımının yaygın olmasına rağmen kemer bu giysilerin vazgeçilmez işlevsel aksesuarıdır. Kemerin giyside hareket serbestliği sağlama işlevinin yanı sıra, rütbe, sosyal statü göstergesi olarak simgeselliği söz konusudur. Kurganlardan elde edilen giysilerin bellerine ok sadağı, kılıç gibi savaş aletlerinin asıldığından bahsedilmektedir. Hun kurganlarından Issık Göl yakınlarındaki Esik Çayı kenarında bulunan genç prensin giysilerinden ötürü "Altın Adam" olarak anıldığı bilinmektedir. Belindeki kemerin deri üzerine monte edilmiş altın plakalarında desenleri bulunmaktadır. Bu kemerler üzerindeki plakaların sayıları, şekilleri ve diziliş şekline göre, kullanan kişinin hangi boya ait olduğu, rütbesi anlaşılmaktadır. Hunların bir kolu olan Sarmatlara ait İkinci Altın Adam buluntusunun kemerinin üzerinde "dört kollu Hun Gülü" diye adlandırılan motiflerin bulunduğu bahsedilmektedir (Salman,2013:35-109).

Hun kılık kıyafetinde İskit etkisini görmek mümkündür. Bu devletler yakın coğrafyaları, benzer iklim koşulları ve benzer inanışlarından ötürü giysilerinde çok kısıtlı farklılıklar uygulamışlardır. Örneğin Göktürklerde düz kemerler yerini rütbe göstergesi olan sarkancalı "kuşak" adı verilen kemerlere bırakmıştır. Ayrıca kemerlerine "taga" adı verilen çok amaçlı kullanımı olan torbalar asmışlardır (Salman,2013:128-155).

Uygurlar, Karahanlılar ve Gaznelilerin de kemerleri sarkancalıdır. Eski Türklerin kılık kıyafetleri Büyük Selçuklulara, Anadolu Selçuklularına, Osmanlıya değin pek az değişikliklerle devam etmiş ve günümüz Anadolu kırsal kesiminde geleneksel olarak kullanılmaktadır. Anadolu Selçukluları (1077-1308) da anılan Türk Devletleri kıyafetlerinin yanı sıra kemerleri kullanmaya devam etmişlerdir. Kadınlar genellikle kuşak ve kemer kullanırken, erkekler yoğunlukla tokalı kemerler kullanmışlardır. (Şekil 32-33) Varka ve Gülşah betimlerinde Anadolu Selçuklu kılık kıyafetlerinin ayrıntıları izlenebilmektedir. Gülşah'ın betimlerinde uçları sarkan bazen ince bazen biraz daha kalınca kemer görülmektedir (Oğuz, 2004:477).

Selçuklu Hükümdarları özel ve resmi törenler dışında kendi milli giysileri olan Oğuz kıyafetlerini tercih etmekteydiler (Bakır, 2005:383).

3. Osmanlı İmparatorluğu Kemer Kullanımı

1299-1453 yılları arasında hüküm süren Osmanlı Hükümdarları ve Osmanlı halkının giyim-kuşamı, uzun entariler ve kaftanları ile Orta Asya ve Anadolu giyim geleneklerinin bir devamı niteliğindedir. Orta Asya kılık kıyafeti, Anadolu'ya göçler sürecinde geçilen bölgelerdeki toplumların yerel giysileriyle etkileşerek çeşitlenmiştir. Osmanlı Devleti'nde pantolonun bel kısmının üzerine altın veya gümüş işlemeli bir ipek kuşak sarılır, kuşağın yanlarına birer mendil ve tütün kesesi sallanır, kuşağın altına da para kesesi saklanırdı (Tez, 2008: 243).

Öncelikle tek olarak giyilen uzun entariler ve kaftanlar, daha sonraki dönemlerde birden fazla olarak üst üste giyilmiştir. Günümüzde Anadolu'nun kırsal kesimlerinde üst üste elbise, gömlek, hırka ve yelek giyilmektedir. Selçuklularda giyilen entarilerin ön etekleri beldeki kemer veya kuşağa takılmaktaydı. Türklerde bu gelenek devam etmiş ve batıya ilerlediklerinde o toplumların da giysilerinde bu davranışı sergiledikleri görülmüştür. Osmanlı sarayında, saray çalışanlarının, cariyelerin üçeteklerinin uç kısımlarını, bellerindeki kuşak veya kemerlere taktıkları yabancı ressamın tablolarında görülmektedir (Görünür, 2010:11-12).

Kemer ve kuşak kullanımı her iki cinste de giysilerin en önemli aksesuarıydı. Sadece kadınlar değil, erkekler de süslü kemerler kullanmaktaydı. Özellikle saray görevlileri ve askerler için süslü kuşak ve kemer ile üniformalarını tamamlamaktaydılar. (Şekil 34) 16. yüzyılda Yeniçerilerin kemerleri çok görkemliydi ve tören kıyafetlerinde kullandıkları

kemerlerinden dizlerine doğru kolye formunda üç sıra boncuk sarkardı. Bu moda daha sonra kadınların kullandıkları kemerlerde görülmeye başlandı (Işın, 2014:32). (Şekil 35) Ressam Van Loo'nun "Sultana Hizmet Eden Haremağaları" adlı tablosunda (1772-1773) sultanın çift tokalı altın kemerinin üzerinde inci dizileri görülmektedir (Sancar, 2009:241).

16. yüzyılda kadınlar bellerine kadar düğmeli belden aşağısı açık bırakılmış entariler giyerlerdi. Bellerine kuşaklar sarar, entarinin uçlarını ön açıklığından dizlerine doğru sarkıtırlardı. 17. yüzyılda bu kuşaklar altın veya gümüş süslemeli olarak kullanıldılar. Osmanlının ilk dönemlerinde sade olan kemerler ve kemer tokaları, Balkanlar ve İran gibi komşu ülkelerden getirilen kuyum ustaları ve Ermeni ustalar tarafından kakma, çalma, oyma, savat, telkari, hasır, mıhlama gibi tekniklerle mücevher haline getirildi (Tez, 2008:250-256) (Peltre, 2010:18-19). (Şekil 36-37) Kuzeyli bir ressam tarafından yapılan tabloda 17. yüzyılda saraylı bir kadının belinde altın olması muhtemel, kalın ve üzeri desenli bir kemer görülmektedir (Görünür, 2010:18-19).

18. yüzyıl başlarından itibaren Lale Devri (1718-1730) (Tez, 2008:243) olarak tanımlanan dönemde değerli metaller veya kumaş üzerine farklı tekniklerle yapılmış nakışlar işlenerek ve kıymetli taşlarla süslenmiş tokalarla bağlanan kemerler kullanılmıştır. Levni ve Abdullah Buhari'nin minyatürlerinde bu kemerler ayrıntılı bir şekilde betimlenmiştir (Görünür, 2010:16-17). Bu mücevher kemerlerin üzerinde taşlarla zenginleştirilmiş gümüş plakalar bulunurdu (Tez, 2008:20). (Şekil 38-39-40) Lady Montagu 1717 yılında kız kardeşine Edirne'den gönderdiği bir mektubunda kendisine Osmanlı geleneğine göre hazırlanan kıyafetin belinde "...dört parmak genişliğinde mücevherli bir tokası olan kemer.."den bahsetmektedir (Görünür, 2010:20).

Varsıl Osmanlı kadınları süslerine çok düşküdüler ve evlerindeyken bile bellerine kaşmir şallar sararlardı (Pardoe,1997:54).

SONUÇ

Tarih öncesi dönemlerde, çeşitli etkenlere bağlı olarak keşfedilen giysi parçaları ve aksesuarları, kostüm ve moda tarihinde küçük farklılıklar uygulanarak yeniden gündeme getirilmişlerdir.

Çalışmada anılan tüm uygarlıkların kemer ve kuşakları zaman içinde neredeyse, tarihsel süreçteki ilk halleriyle kullanılmışlardır. Antik toplumların giyim kültürünün

yönlendiricisi doğa koşulları ve çevrelerinde gördükleri hayvanların doğası iken; günümüzde modacıların asal yönlendiricisi ve esin kaynağı geçmiş uygarlıklarda kullanılmış olan giysi ve aksesuarlarıdır. Günümüzde moda adına yapılmakta olan sadece, bu parçaları farklı kesim ve modeller üzerinde bir araya getirmektir.

M.S. 1050-1200 yılları arasında yer ala Romanesk Dönem’de erkekler “zimarra” adı verilen tuniklerinin üzerinde metal kabartma tokalı deri kemerler kullanmışlardır. Doğu modası olan geniş kollu elbiseler “bilaud” olarak anılmış ve kadınlar bu elbiselerinin bellerinde ve kalçalarında iki tur çevirerek önde bağlanan kemerler kullanmışlardır. Aynı tür kemerleri erkekler, bedenlerini saran kıyafetleri üzerine takmışlardır. Özellikle İskoçya’da kilt eteklerinin bellerine taktıkları ve üzerinde bıçak taşıma briti olan deri kemerlere, keçi derisinden yapılmış, ön kısmında minik bir cebi bulunan, üzeri kısmen kürk kaplı çantaları zincirler ile monte etmişler ve eteklerinin ön kısmında taşımışlardır. Bu para keseleri, sadaka toplamak amacıyla Haçlılar tarafından “aumaniere” adı altında kullanılmıştır. Kadınların kullandıkları para keselerini adı “scarcella” idi.

Gotik Dönem’de (1250-1500) kadınlar dar ceketler, erkekler dar yelekler giyerlerdi. Bu kıyafetlerin bellerinde kakmalı gümüş kemerler bulunurdu. Kadınlar uzun, kuyruklu ve bol abiye giysilerini kalçalarına taktıkları süslü kemerleri ile bedenlerine oturturlardı. Kullanılan bir diğer model, yaka açıklığı bele kadar V şeklinde inen elbiselerdi. Yaka açıklığının bittiği bel çizgisinde kalın ve süslü bir kemer bulunurdu.

Rönesans Dönemi’nde (15.-16. yüzyıl) kişisel beğeni söz konusu olmuş ve kadınlar dişiliklerini sergilemeyi seçmişlerdir. Üst bedenler dar ve ön robaları V binişli olarak kalça hizalarına kadar sivrilerek uzamıştır. Bu elbiselerin bel hattına bir kolye gibi oturan ve pandantifli bölümü aşağıya doğru sarkan, mücevher kemerler kullanılmıştır. Bu kemerlerin üzerine deriden yapılmış, parfümlü eldivenler, din kitapları, tesbih, anahtar ve parfüm topları asılmıştır.

Düzgün olmayan (amorf) inci anlamına gelen Barok Dönem’de (1580-1750), önce doğu ve Pers stili gündeme gelmiş ve düğme kullanımı öne çıkmıştı. Farklı materyallerden yapılan mücevher düğme kullanımı, varsıl kesimin kemer kullanımını kısıtlamıştır. Yine de pantolonların bellerinde kullanılan kemerlerde ve tokalarında altın ve gümüş gibi değerli madenlere yer verilmiştir.

18. yüzyıla tarihlenen Rokoko Dönemi’nde arkeoloji bilimi doğmuş ve eski kültürlerin moda anlayışından etkilenilmiştir. Öncelikle kostümlerin üzerinde “apron” adı verilen

çok süslü, dantel veya ipek iplikle işlemeli önlükler moda olmuştur. Abiye elbiselerin bellerindeki kemerlere monte edilen içi su dolu şişelere koyulan canlı çiçekler balo kıyafetlerinin önemli bir aksesuarı olmuştur. Kadın elbiselerinde göğüs altına doğru yükselen geniş ve drapeli ipekli kumaştan yapılmış kemerler kullanılmıştır.

19. yüzyılın en önemli modası göğüs altından bağlanan kemer ve şeritlerdir. Bu dönemde dış giyimde kürk kullanımı gündeme geldiği için kemerler kullanılmamışlardır. 19. yüzyıl modalarında, kemerlerin tarihsel süreçteki modellerine sadık kalmak kaydıyla şekil değiştirerek günümüze dek kullanılmaya devam edilmektedir.

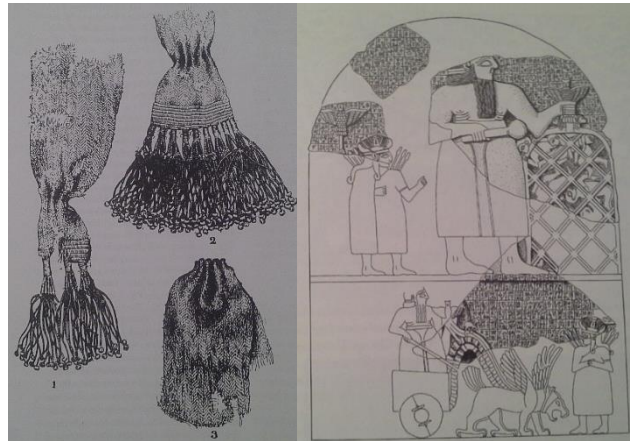
Şekiller

Şekil 1: Paleolitik "Venüs" Barber, 1940:40

Şekil 2: İp Etek, Barber 1990:181

Şekil 3: Dokuma Kemer, Barber 1990:179

Şekil 4: Siyah at kılı kemer, Barber 1990:196

Şekil 5: Akabalar Steli'nin arka yüzü, Gates 2015:83

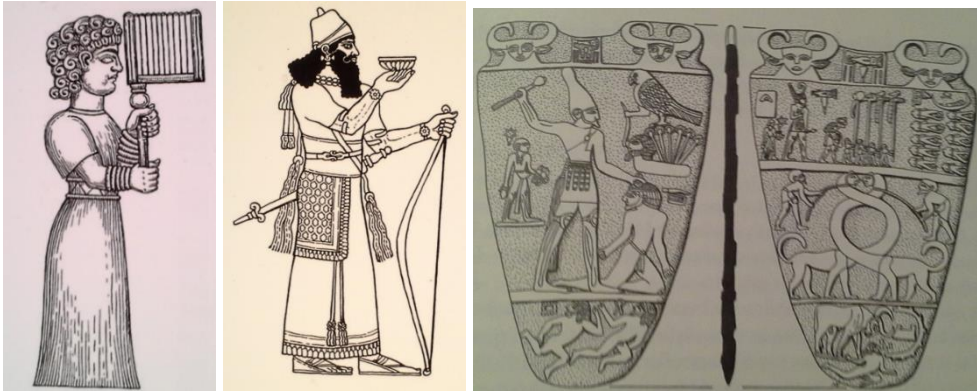
Şekil 6: Sümer giysileri, Houston 2002:188-191

Şekil 7: Naram-Sin Steli, Gates 2015:95

Şekil 8: Naram-Sin detay, Houston 2002:198

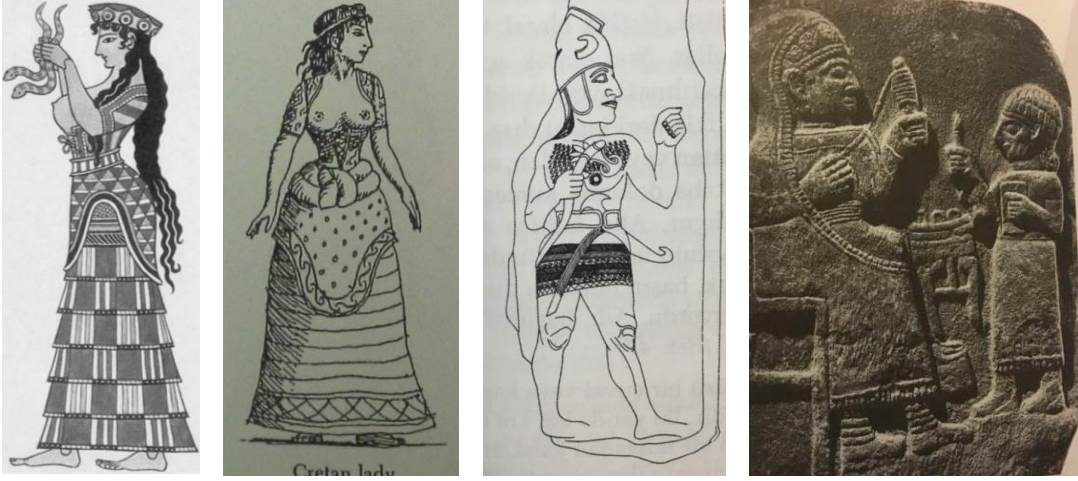
Şekil 9: Ur Nammu Steli, Gates 2015:101

Şekil 10: Babil giysisi, Houston 2002:225

Şekil 11: Asur giysisi, Houston 2002:234

Şekil 12: Narmer Paleti'nin ön yüzü, kesiti ve arka yüzü, Gates 2015:127

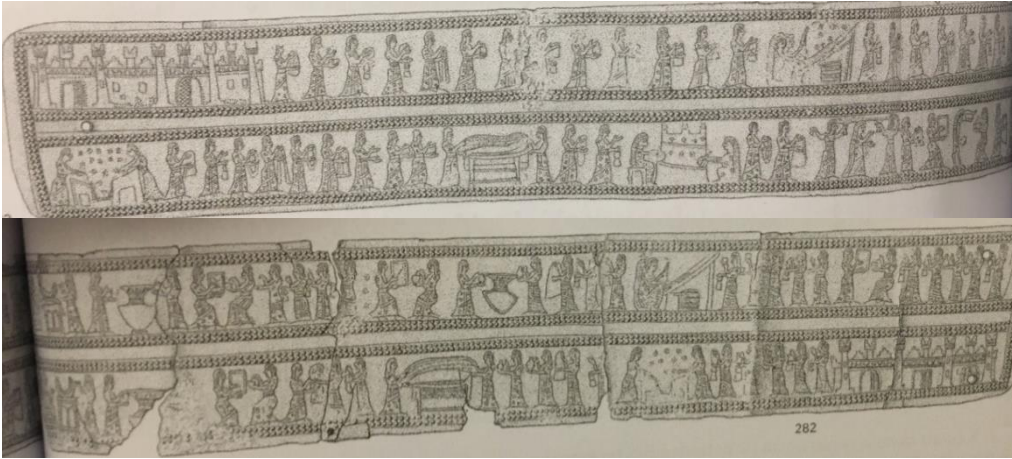

Şekil 13: Girit giysisi, Houston 2003:3

Şekil 14: Girit Giysisi, Houston 2003:34

Şekil 15: Asker kıyafeti MÖ 14. yy., Akurgal 1995:36b

Şekil 16: Maraş Steli, Darga 2013:228

Şekil 17-18: Kemer üzerinde iki şerit halinde düzenlenmiş kompozisyonda olasılıkla bir düğün-ziyafet sahnesi betimlenmiştir. Darga 2013:248-249

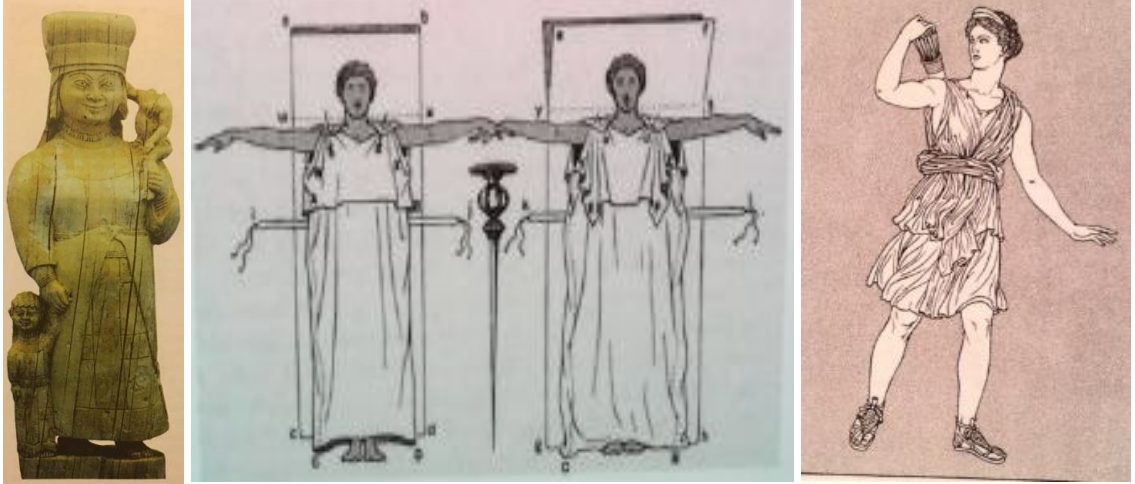

Şekil 19: Urartu Tanrısı MÖ 7. Yüzyıl , Türkoğlu, 2002:47

Şekil 20: Tunç kemer, Ankara Anadolu Medeniyetler Müzesi, Vassileva 2012:324

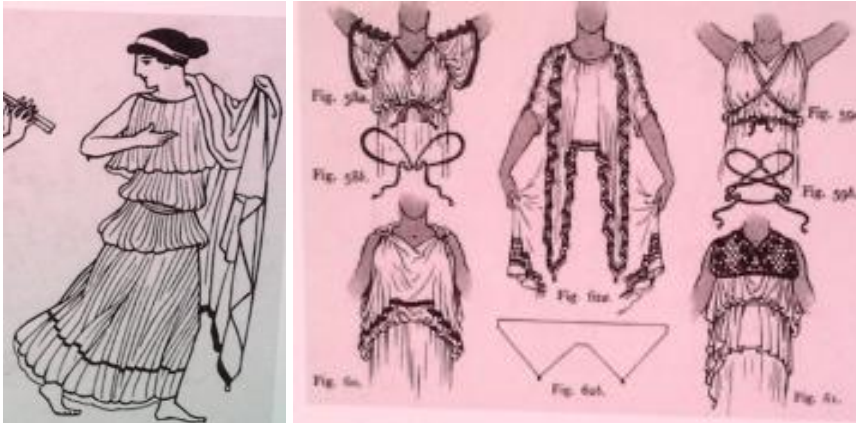
Şekil 21: Tunç kemer parçası, Eskişehir Eti Arkeoloji Müzesi, Vassileva, 2012:326

Şekil 22: Fildişi Kibele heykelciği, MÖ 7. yüzyıl başı, Türkoğlu, 2002:53

Şekil 23: Kition, Houston, 2003:89

Şekil 24: Atlet Kadın, Houston 2003:102

Şekil 25: Dorik İonik karışım Kition, Houston 2003:107

Şekil 26: Çapraz bağlamalı İonik Kition, Houston 2003:111

Şekil 18: Kemere dönüşen toga, Houston 2003:171

Şekil 28: Asker kıyafeti, Houston 2003:196

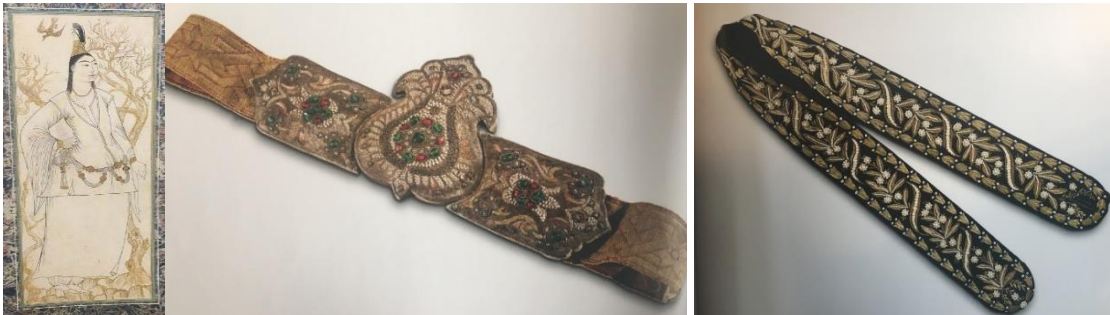
Şekil 29: Asker kıyafeti, Houston 2003:198

Şekil 30: Toga, Çizim Berkol C.

Şekil 31: Stola, Çizim Berkol C.

Şekil 32-33: Anadolu Selçuklu kıyafetleri, Salman, 2013: 380

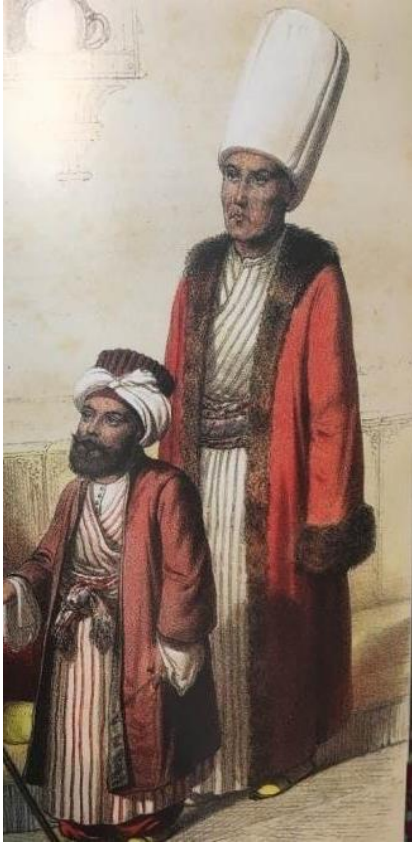
Şekil 34: Genç kadın, 16. yüzyıl sonu 17. yüzyıl başı, TSM (Ortaylı, 2012:109)

Şekil 35: Osmanlı kemerleri, Ortaylı 2012:112

Şekil 36: Osmanlı kemerleri, Ortaylı 2012:113

Şekil 37-38-39: 19. yy sonu kemer örnekleri, Sadberk Hanım Müzesi, Görünür 2010: 166-167

Şekil 36: Darüsaade Ağası, Ortaylı 2012:101

KAYNAKLAR

- ABDÜLHALİK, B., “Ortaçağ İslam Dünyasında Tekstil Sanayi, Giyim-Kuşam ve Moda” Bizim Büro Basımevi. 2005 Ankara.
- ALAEDDİN, Ş., “Kemirgenlerden Sürüngenlere, İnsanlık Tarihi”, İmge Kitabevi 2014.
- ASLI, S., “Osmanlı Kadını Efsane Gerçek”, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.
- BARBER E.J.W, “Prehistoric Textiles”, Princeton University Press, United States of America. 1990.
- BAUER, S. W., “Antik Dünya” , Alfa Yayınları. İstanbul 2015.
- BURHAN, O., “Türkiye Halkının Kültür Kökenleri 4”, Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları 17, 2004, İstanbul.
- CHARLES, G., “Antik Kentler, Antik Yakınoğu, Mısır, Yunan ve Roma’da Kentsel Yaşamın Arkeolojisi”, Koç Üniversitesi Yayınları 67, 2015 İstanbul.
- CHRİSTİNE, P., “Osmanlıdan Cumhuriyet’e Kadınlar” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- EKREM, A., (1995), “Hatti ve Hitit Uygarlığı”, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir.
- ERMAN, A.,, “Adana ve Osmaniye Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Geleneği”, Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Süslenme, Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ed. M. Tekin Koçkar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No. 146. Eskişehir, 2008.
- ERTUĞRUL A., - İRFAN O., “Kral Midas’ın Ülkesi Frigya”, Esbank Kültür Yayınları 4. 1994.
- FİKİRİ, S. “Başlangıcından Anadolu Selçuklularının Sonuna Kadar Türklerde Kıyafet Biçimleri”, Zafer Ofset Matbaacılık, Erzurum 2013.
- İLBER, O., “Topkapı Sarayı Harem-i Hümayunu Padişahın Evi Harem” T.C. Kültür Bakanlığı İstanbul 2012.
- KAZIM, Y., “Süslenmenin Felsefi Temelleri, Niçin Süsleniyoruz?” Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Süslenme, Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ed. M. Tekin Koçkar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No. 146. Eskişehir, 2008.
- KEMALETTİN K., - SELİM FERRUH, A., “Assurlular” “Anadolu’daki Yeni Assur Dönemi Stelleri ve Kaya Kabartmaları”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 2018.

- KEREM, I., “İstanbul’da Gündelik Hayat”, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2014.
- LALE, G., “Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Döneminden Kadın Giysileri”, Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul 2010.
- MARY, G. H., Ancient Egyptian, Mesopotamian & Persian Costume, Dover Publications Inc., Mineola, Newyork, 2002.
- MARY, G. H., Ancient Greek, Roman & Byzantine Costume, Dover Publications Inc., Mineola, Newyork, 2003.
- MÜHİBBE, D., “Anadolu’da Kadın”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 2011.
- NURGÜL, K., Fatma, Y., “Geleneksel Konya Giyiminde Şalvar ve İşlikler”, Halk Kültüründe Giyim-Kuşam Süslenme, Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ed. M. Tekin Koçkar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No. 146. Eskişehir. 2008.
- REŞAT, E.K., “Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü”, Doğan Kitap, 1967 İstanbul.
- SARA, P., - TOM, P., “Fashion Costume and Culture” Vol 2. UXL Thomson Gale New York-USA. 2004.
- TACISER, S.T. – HAKAN, S., “Frigler Midasın Ülkesinde Anıtların Gölgesinde” Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- TÜRKOĞLU, S., “Halk Kültüründe Giyim Kuşam Süslenme” Halk Kültüründe Giyim-Kuşam ve Süslenme, Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, Ed. M. Tekin Koçkar, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları No. 146. Eskişehir, 2008.
- TÜRKOĞLU, S., “Tarih Boyunca Anadolu’da Giyim Kuşam”, Atılım Kağıt Ürünleri, İstanbul 2002.
- ÜLFET, Y., “Antik Dönemde Kadın ve Süslenme” Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Klasik Arkeoloji Programı YL Tezi. İzmir, 2009.
- ZEKİ, T., “Tekstil ve Giyim Kuşamın Kültürel Tarihi”, Doruk Yayınları, İstanbul 2008.

DENİZ TİCARET HUKUKUNUN GELİŞİMİ VE TÜRK HUKUKUNA ETKİLERİ

Arş. Gör. Merve ALTINBAŞ*

Özet

Deniz ticaretinin hukuki temellerinin ne zaman atıldığına ilişkin net bir tarih vermek mümkün olmamakla beraber, en eski düzenlemelerin ilkçağ Mezopotamya uygarlıklarında yazılı bir hukuk kuralına dönüştürüldüğü kabul edilmektedir. Bunu izleyen süreçte Rodos Kuralları temelinde gelişen Roma hukuku derlemesi Corpus Iuris Civilis karşımıza çıkmaktadır. Orta Çağ'da Avrupa'da deniz ticaret hukukunun gelişimi Baltık ülkelerinde örfi hukuk ve kent yasaları kapsamında olmuş, sonraki dönemde bu uygulamaların daha kapsamlı ve genel kanunlara dönüşmesi süreci başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Denizcilik, Tarih, Kanun

DEVELOPMENT OF MARITIME TRADE LAW AND ITS EFFECTS ON TURKISH LAW

Abstract

Although it is not possible to give a clear date on when the legal foundations of maritime trade were laid, it is accepted that the oldest regulations were converted into a written rule of law in ancient Mesopotamian civilizations. In the following process, Corpus Iuris Civilis, a compilation of Roman law based on the Rhodes Rules, appears. The development of maritime trade law in Europe in the Middle Ages was within the scope of customary law and urban laws in the Baltic countries, and the process of transformation of these practices into more comprehensive and general laws started in the following period.

Keywords: Maritime, Trade Law, History

GİRİŞ

Gemicilik sektörü maliyetli bir iş olduğundan, zenginlik ve özel girişimcilerin varlığını gerektirmiştir. Bununla birlikte sektöre girişi engelleyen faktörler hammaddenin azlığı/zor sağlanması, gemilerin bakımının yüksek olması, düşman ve korsan baskınlarına karşı ticari araçlara savaşçı temini gerekliliği, gemi mürettebatının ücretlerinin maliyeti olmak üzere dört unsur olarak özetlenebilir (Khalilieh, 1998: 37).

---

* Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Türk Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.
mervealtinbas@kku.edu.tr

Hammaddenin azlığından anlaşılması gereken ticari mallar değil gemi yapımında kullanılan malzemelerdir. Teknolojinin günümüzdeki boyutlarda olmaması sebebiyle gemilerin yapımında kullanılacak dayanıklı ağaçların bulunması ve bunların işlenerek gemi yapımında kullanılacak odun parçaları haline getirilmesi oldukça zahmetli bir süreci işaret etmektedir. Denizlerin dört mevsimde sefere elverişli olmaması, gemilerin sefere çıkılmayan aylarda limanlarda bağlı kalmalarını gerektirmiştir. Bu durum da kullanımda olan gemilerin bakımının yüksek olması sonucunu doğurmuştur.

Tarihten günümüze denizlerde bir tehdit olarak varlığını sürdüren korsanlık, deniz taşıtlarına saldıran ve yağmalayan haydutlar için kullanılan bir tabirdir. Silahlı ve denizciler için oldukça ciddi bir tehdit olan korsanlar, ticari gemilerin silah ve bunları kullanabilecek mürettebat bulundurmasını gerekli kılmıştır. Bu durum gemilerin taşıyacakları yük kapasitesini etkilediği gibi, sadece denizci değil savaşçı niteliğinde personel barındırmasını da gerektirmiştir.

Gemi mürettebatının ücretlerinin yüksek olmasının sebebi ise sektörün farklı riskler taşıması olarak gösterilebilir. Çünkü denizde aylarca süren seferler, sadece iklimsel değil korsanlar ve düşmanlar tarafından gemiye el koyulması neticesinde mürettebatın can kaybı veya esir düşmesi gibi riskler de taşımaktadır. Bu riskler nedeniyle de deniz ticaret hukukunun gelişimi daha çok deniz yük taşıma sözleşmelerinde tarafların akde bağlı ve akit dışı sorumluluğu üzerine şekillenmeye başlamıştır. Zamanın ihtiyaçlarının değişmesi ile birlikte deniz ticaretine ilişkin yeni müesseseler kurulmuş ve yeni hukuki kavramlar gelişmiştir.

Yapılan arkeolojik araştırmalarda dünyanın en eski açık deniz ticaret gemisinin Uluburun Batığı olduğu tespit edilmiştir (Erkut, 2011: 24). 3300 yıllık bu batık, Tunç dönemine ait olup, deniz ticaretinin dünya tarihindeki yerine ilişkin önemli bilgiler vermektedir.

1. Deniz Ticaretinin Gelişiminde Etkin Uygarlıklar ve Deniz Ticareti Uygulamaları

Antik çağlardan günümüze önemini her geçen gün artıran deniz taşımacılığı, sürecin gerektirdiği ihtiyaçlara göre yerleşik uygulamaların çeşitli hukuki düzenlemelere dönüşmesini sağlamıştır. Denizciliğe ilişkin normatif düzenlemelerin yapılmış olması, deniz ticaretinin tarihin her döneminde uygarlıklar için önemli olduğunu göstermektedir. Bunlardan en eskileri Ur-Nammu Mecellesi (M.Ö. 2100 civarı), Lipit- İhtar Mecellesi (M.Ö. 1934-1935), Eşnunna Mecellesi (M.Ö. 1950) ve Hammurabi Mecellesi'dir (M.Ö. 1783) (Kozak, 2011: 42). Bu kanunlardan en eskisi olan Ur-Nammu Mecellesi'nde ticari

nakliyat yapan büyük gemicilerden bahsedilmekte ve Lipit- İhtar Mecellesi'nde gemi kirasına yer verilmektedir (Tosun ve Yalvaç, 1989: 38). Eşnunna Mecellesi'nde ise gemi kirasında gemiye ve gemiciye ilişkin kira bedeli, kullanım süresi ve gemicinin sorumluluğuna dair hükümler düzenlenmiştir (Kozak, 2011: 44; Tosun ve Yalvaç, 1989: 63). Hammurabi Mecellesi, Sümer hukukunda yer alan yazılı kanunlardan ve Babil Devleti içerisindeki küçük siyasal birliklerde uygulanan hukuki düzenlemelerden derlenmiştir (Okandan, 1951a: 283). Bu maddeler şöyledir:

Madde 236- Eğer bir adam, gemisini gemiciye kiraya verirse, gemici ihmal edip gemiyi batırır veya yok ederse gemici gemiyi sahibine ödeyecektir.

Madde 237- Eğer bir adam, bir gemiciyi ve bir gemiyi kiralarsa, arpa, yün, susam yağ, hurma ve herhangi bir yükü yüklerse, gemici ihmal edip gemiyi batırır ve içindekileri telef ederse, gemici batırdığı gemi ile içinde telef olan her şeyi ödeyecektir.

Madde 238- Eğer bir gemici, bir adamın gemisini batırıp onu (tekrar) yüzdürürse fiyatının yarısı kadar gümüş verecektir.

Madde 239- Eğer bir adam bir gemici kiralarsa, yılda ona 6 GUR arpa verecektir.

Madde 240- Eğer, akıntıya kapılıp giden (kürekli?) bir gemi, akıntıyla giden (yelkenli?) bir gemiye çarpar ve onu batırırsa, gemisi batan geminin sahibi, gemisinde telef olan ne varsa tanrı önünde açıklayacak, akıntıyla giden gemiyi batıran akıntıya karşı giden geminin sahibi, diğerinin gemisini ve kaybolan her şeyini ona ödeyecektir.

Böylece gemi kirasının günlük ne kadar olması gerektiğine ilişkin sınırlar belirtilmiş, gemi kira sözleşmesinde tarafların hak ve yükümlülükleri düzenlenmiş, geminin zarar görmesi durumunda kiracının hem geminin uğradığı zarar hem de gemiye yüklenmiş mallar için yükletene karşı sorumluluğuna ilişkin önemli hususlar ele alınmıştır (Okandan, 1951: 140; Tosun ve Yalvaç, 1989: 208 vd).

Deniz ticareti kurallarının kanun hükmüne dönüştüğü diğer bir tarihi belge yalnızca avarya hükümlerinin yer aldığı ve tam metin olarak günümüze ulaşmamış olan Lex Rhodia/ Rodos Kanunu'dur (Ertekin, 2011: 94). Kanun, Rodoslu denizcilerin deniz ticaretine ilişkin geleneksel uygulamalarından oluşmuş, milattan önce ikinci ve üçüncü yüzyıllar arasında hukuki bir düzenlemeye dönüştürülmüştür (Nobel, 1988: 11).

Rodos Kanunu müstakil bir yasa olarak günümüze ulaşmamış olsa da Roma İmparatorluğu hükümdarı I. Iustinianus'un mevzuat derleme çalışmaları kapsamında

Roma hukukçuları tarafından oluşturulan Corpus Iuris Civilis külliyyatı içerisinde “De Lege Rhodia de Iactu” başlığı altında yeniden düzenlenmiştir (Kurul, 2015: 382).

Roma hukukunun önemli kaynaklarından biri olan Rodos Denizcilik Kanunu, Orta çağa kadar uygulanmıştır (Kurul, 2015: 379). Dönem itibariyle korsan saldırılarının yoğunluğu ve deniz taşımacılığının fırtına sebebiyle batma gibi doğa kaynaklı zarar ve risk durumlarına içeriğinde yer vermiştir. Bu kapsamda gemide taşınan yükün zarara uğraması halinde zarara kimin katlanacağına ilişkin esaslar üzerinde yoğunlaşmış ve avarya⁶ kavramına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapılmıştır.

2. Orta çağda Ticaretin Gelişimi

Orta çağa gelindiğinde Kuzey Avrupa’da nüfus artışına paralel olarak ticaret ağının gelişimine ihtiyaç duyulmuş; bu kapsamda yeni gemiler inşa edilerek gemilerin yönetimi gemi sahiplerinden kaptanlara devredilmiştir (Frankot, 2007: 158). Bu organizasyon değişikliği taraflar arasında sorumluluk esaslarının değişmesine sebep olmuş ve yeni yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Orta çağ Kuzey Avrupa’sına bakıldığında iki yasa türü dikkat çeker: Geleneksel yasalar ve kent yasaları. Lübeck, Hamburg, Riga ve Kampen kent yasaları öne çıkan yasalardan olup, en önemlisi Hogheste Water-Recht de Wisby olarak anılan 1288 tarihli Wisby deniz yasasıdır (Reddie, 1841: 230; Vayani, 1313: 27). Söz konusu yasanın önemi, 14. Yüzyılda neredeyse tüm Kuzey Avrupa ülkelerince benimsenecek olan Judgements ôu Roles d’Oléron’un en ilkel ve eski temeli olmasından ileri gelmektedir. Kent yasalarının bölgeselliği ve kapsam açısından farklı esaslar getirmeleri yeknesak bir uygulamayı engellemiş olsa da geleneksel bir yasa olarak doğan ve uzun süre Avrupa’da uygulamada kalacak olan Judgements ôu Roles d’Oléron’a temel olması Wisby yasasını öne çıkarmaktadır.

Judgements ôu Roles d’Oléron⁷ (Oleron Kuralları) olarak anılan bu yasa, 1374 yılında Fransa tarafından resmi deniz yasası olarak kabul edilmiş, sonrasında İngiltere, Hollanda, Finlandiya’da yürürlüğe girmiştir (Vayani, 1313: 26).

Kuzey Avrupa temelli gelişmeye başlayan deniz ticaret hukukuna ilişkin esasların doğuda yankı bulması 11. yüzyılda gerçekleşmiştir. Hristiyanların Kudüs’ü işgaliyle birlikte 1099 yılında düzenleyip ilan ettikleri Assises de Jerusalem adlı nizamnamede deniz hukukuna dair hükümlere yer vermişlerdir (Vayani, 1313: 26).

⁶ Avarya, tehlike anında gemideki malların geminin batmasını önlemek amacıyla denize atılmasıdır.

⁷ Yasa adını Fransa’nın batı sahilinde yer alan d’ Oléron adasından almaktadır.

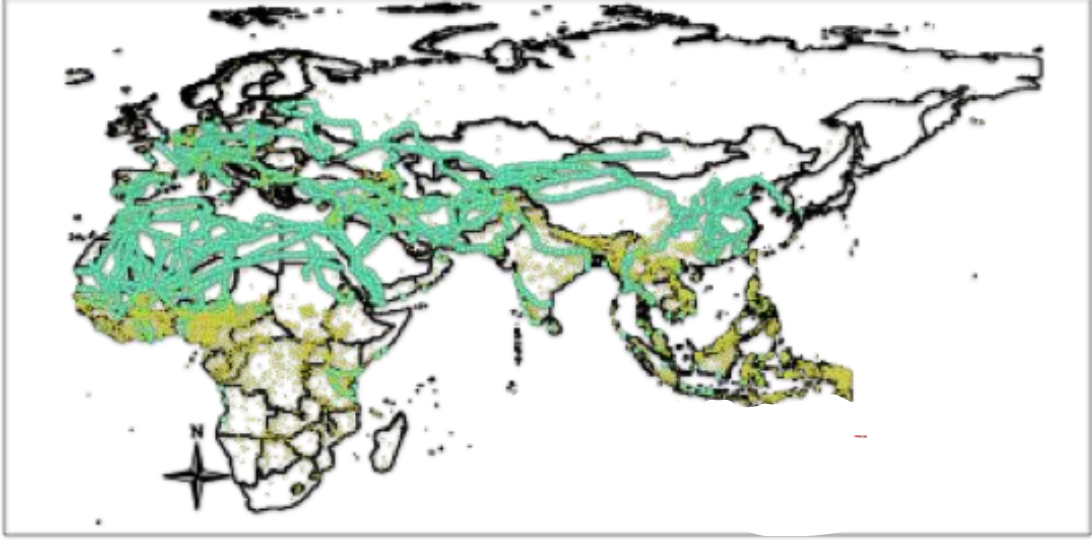
3. Avrupa’da Deniz Ticaretinin Kanunlaştırılma Süreci

Deniz ticaret hukukuna ilişkin yapılan bir diğer kanun ise Consolate Del Mare’dir⁸. Roma kanunları ile temellendirilen bu kanun, Avrupa sınırlarında kullanılan ilk modern deniz ticaret kanunu olarak kabul edilmektedir (Reddie, 1841: 171-172). Kanunun yazılış tarihine ve kimin yazdığına ilişkin net bir bilgi olmamakla beraber, ilk nüshasının Katalanca olarak 1494 yılında basıldığı bilinmektedir (Vayani, 1313: 26). Kanun, İspanya, Fransa, İtalya ve İngiltere’nin deniz ticaret kanunlarına kaynaklık etmiştir.

16. yüzyıla gelindiğinde Fransa’da Roles d’Oléron esaslarına ek olarak sigorta hükümlerini içeren Guidon de la Mer adlı yasa tanzim edilmiştir. 17. Yüzyıla gelindiğinde ise 14. Louis’in etkisiyle Fransa, Akdeniz’de önemli bir güç haline gelmiştir. Bu güç hem siyasi hem de ticari olarak kendini göstermiş, Ordonance du Commerce ve Ordonance de la Marine adında da iki yeni ticaret yasası hazırlanmıştır (Vayani, 1313: 29). Bu kanunların temelinde Rodos Yasası ve geleneksel Roma hukuku prensipleri yer aldığı gibi, Marsilya, Montpellier ve Narbonne kent yasaları da dahil edilmiş; ayrıca Roles d’Oléron, Consolate Del Mare ile genişletilerek ortak bir yasaya dönüştürülmüştür (Reddie, 1841: 345). 1673 tarihli Ordonance du Commerce’i takiben 1681 yılında çıkartılan Ordonance de la Marine, Avrupa hukukunda temel kanunlardan biri haline gelmiştir. 18. Yüzyılda Fransız İhtilali’nin etkileri tüm Avrupa’da tarihin akışını değiştirmiş, yasal olarak ticari gelişmeleri bir süre durdurmuştur. 19. Yüzyılda Napolyon tarafından başlatılan kodifikasyon sürecinde yeni bir ticaret kanunu daha hazırlanarak Code de Commerce adıyla 1807’de yürürlüğe girmiştir. İkinci kitabında deniz ticaretine ilişkin hükümlere münferiden yer veren kanun, Osmanlı hukukunda Ticaret-i Bahriye Kanunname-i Humâyûnu adıyla 1863’te uygulanmaya başlanmıştır (Düstur, 1863: 466 vd.)

---

⁸ Kanunun İtalyanca yazılışı Consolate Del Mare, İspanyolca yazılışı ise Consulado Del Mar olduğundan kaynaklarda farklı yazımlara rastlanılmıştır.

Şekil 1: Endüstri devrimi öncesi MS. 600- 1800 yılları arasındaki ticaret rotaları
(Michalopoulos vd. , 2011: 36)

20. yüzyıla gelindiğinde ise navlun ve insan taşımacılığında etkin kumpanyalar, yelkenden buharlı gemilere geçişte önemli yatırımlar yaparak devletlerin deniz ticaret hacminin artışında kilit rol oynamışlardır. Buna göre 1907/1908 yılları arasında devletlerin vapur ve yelkenli sayıları ile ithalat ve ihracat oranları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

4. Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyıl Sonrası Ticaret Hacmi ve Yenilikler

Tablo 1: Ünelere göre vapur ve yelken gemi sayıları, bunların nakliyat hacimleri ve 1907/1908 yılları arasında yaptıkları nakliyat (Ahmed Muhtar, 1325: 566)

ÜLKE	TONİLATO HACMİ	VAPUR VE YELKEN GEMİSİ ADEDİ	SON YIL YAPTIKLARI NAKLİYAT (TONİLATO)
İNGİLTERE	18.320.668	11517 (2011'İ VAPUR)	120.790.000
AMERİKA	4.011.928	3558 (1577 VAPUR)	67.940.000
ALMANYA	4.110.562	2094 (1713 VAPUR)	35.050.000
FRANSA	1.761.783	1761 (809 VAPUR)	40.346.000
İTALYA	1.219.409	1167 (793 VAPUR)	34.780.000
JAPONYA	1.071.876	830 (829 VAPUR)	28.569.000
RUSYA	937.911	1359 (687 VAPUR)	21.638.000
YUNANİSTAN	466.532	411 (255 VAPUR)	9.862.000
OSMANLI (İDARE-İ MAHSUSA VAPURLARI DAHİL)	125.021	201 (132 VAPUR)	14.000.000

Tablo incelendiğinde 20. Yüzyıl başında da İngiltere'nin dünya deniz ticaretinde en büyük ve en önemli aktör olduğu anlaşılmaktadır. 16. yüzyıldan itibaren ayrıcalıklı bir statüde olan Fransa, 18. yüzyılda dört yüz ila beş yüz küçük geminin yanı sıra iki yüzden fazla büyük gemi ile Osmanlı pazarında ilk sıralardayken (Wood, 2013: 13); 20. yüzyıla gelindiğinde artan gemi sayısına karşılık sıralamada dördüncülüğe kadar gerilemiştir. Deniz ticaretinde geç kendini gösteren ülkelerden bir diğeri ise Japonya'dır. Levant kumpanyalarının kurulması 16. Yüzyıla kadar geriye gitmekteyken Japonya, 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra kumpanyalar kurarak deniz ticaretinde etkinlik sağlamaya çalışmıştır. Burada dikkat çeken en önemli aktör ise 1832 yılında bağımsızlık kazanan Yunanistan'dır. Söz konusu yıllara ait ticaret hacmi tonilato açısından Osmanlı Devleti'nden düşük görünse de sahip olduğu gemi sayısı Osmanlı Devleti'nin gemi sayısının iki katından fazladır. Gerek gemi sayısı itibariyle gerekse ticaret hacmi açısından Yunanistan'ın dünya ticareti yüzdesinde paya sahip olabilmesi oldukça önemlidir.

1907/1908 yıllarına ait Osmanlı Devleti'ndeki iskele ve limanlardaki ithalat ve ihracat oranları ise aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir.

Tablo 2: 1907/1908 yılları arasında Osmanlı Limanlarında İthalat ve İhracat Rakamları (Ahmed Muhtar, 1325: 568)

LİMAN	İTHALAT (OSMANLI LİRASI)	İHRACAT (OSMANLI LİRASI)
DERSAADET	10.423.000	4.372.000
İZMİR	4.246.000	6.523.000
BEYRUT	4.067.000	1.800.000
SELANİK	3.547.000	1.882.000
TRABZON	1.719.000	1.235.000
BAĞDAT	1.731.000	3.861.000
MUHTELİF (LİMANLAR)	5.643.000	
TOTAL	31.366.000	19.673.000

Tablo 3: 1907/1908 yılları arasında Osmanlı Limanlarında İthalat ve İhracat Rakamlarının Devletlere Göre Dağılımı (Ahmed Muhtar, 1325: 568).

DEVLET	İTHALAT (OSMANLI LİRASI)	İHRACAT (OSMANLI LİRASI)
İNGİLTERE	9.656.000	7.119.000
AVUSTURYA-MACARİSTAN	4.547.000	2.156.000
ALMANYA	3.910.000	2.900.000
FRANSA	2.601.000	4.443.000
RUSYA	1.694.000	778.000
BELÇİKA	1.409.000	1.196.000
MUHTELİF (DİĞER DEVLETLER)	7.590.000	1.081.000
TOTAL	31.366.000	19.673.000

Tablolar incelendiğinde, dünya sıralamasında üst sırada yer alan İngiltere'nin, Osmanlı limanlarındaki ticaret hacminde de en üst sırada yer aldığı görülmektedir. 18. yüzyılda Levant ticaretine yılda sadece on gemi gönderirken, 19. yüzyılda Osmanlı limanlarındaki ticaret hacminde birinci sıraya yerleşmesinin sebebi ise İngiltere'nin Osmanlı'ya bakış açısını değiştirmesine sebep olan Napolyon'un Mısır'ı işgalidir (Laidlaw, 2014: 43). Bu durum diğer Avrupa devletlerinin de Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini değiştirmesine yol açarken; İngiltere'nin büyükelçiliği siyasi bir makama dönüştürerek sadece ticari işlerle uğraşacak ayrıca bir başkonsolos ataması bunun en bariz örneklerinden biri olarak gösterilebilir (Laidlaw, 2014: 45). Almanya ve Fransa yine dünya sıralamasında olduğu gibi birbirlerini izleyen iki ülke olmakla beraber, ikinci sırada ise Yunanistan gibi dikkat çeken bir ülke olarak Avusturya-Macaristan karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'da değişen siyasi dinamiklerin Osmanlı Devleti ithalat ve ihracatına ilişkin tablodan çıkarılacak en önemli sonuç ise, söz konusu ticaretin yabancı bandıralı gemilerle yapılıyor olmasıdır. Bu tablonun oluşmasındaki temel sebep olarak yabancı devletlere verilen ticari imtiyazlarda siyasi ve ekonomik dengenin kurulamaması gösterilebilir.

Savaş öncesi Osmanlı limanlarındaki nakliyatın 41.725.000 tona ulaştığı görülürken, bunun sadece %10'unun Türk bandıralı gemilerle yapıldığı tespit edilmiştir (Duran, 2002: 339). 1907 yılında alınan karara bağlı olarak ticari gemilerin harp esnasında

silahlandırılarak kullanılması neticesinde, 1922 yılında Türk gemilerinin ticari kapasitesi 16.532 tona düşmüştür (Duran, 2002: 339). Türk deniz ticaretinin dönüm noktası ise 29 Nisan 1926'da çıkartılan Kabotaj Kanunu'nu ile yabancı gemilerin piyasadan tamamen çekilmesi sağlanmıştır. Milli bir ticari yapılanmayı amaçlayan bu adım; rekabetin ortadan kalkması, savaş sonrası Türk gemilerinin ticari kapasitelerinin azalması ve gemilerin teknolojik açıdan eski olması sebebiyle çeşitli olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir.

SONUÇ

Tarihin eski çağlarından bu yana denizler ticari anlamda önemli rotalara ev sahipliği yapmıştır. Kimi zaman siyasetin etkisinde kalıp devletler arasında engellemelere tabi tutulsa da ortaçağ ve yeniçağda yapılan savaşlar ve ticari hareketlilik uygarlıkların hukuki anlamda birbirlerine etkili olmalarını sağlamıştır. Napolyon ile Avrupa'da başlayan kanunlaştırma hareketleri, Osmanlı Devleti'nde Tanzimat sonrasında vücut bulmuştur. Roma'da tazminat hükümleri ile derlenerek hukuki zemine oturtulan deniz ticaretine ilişkin hükümler gelişerek önemli kanunlar haline getirilmiştir. Türk hukukunda Tanzimat sonrası bunun yansıması olarak ilk ticaret kanunlarının Fransa Kanunlarından çeviri yapılarak iktibas edilmesi şeklinde olmuştur.

KAYNAKÇA

Ahmed Muhtar, (1325): "Ticaret-i Bahriye ve Gemi ve Vapurlar", *Ulum-i İktisadiye ve İctimaiye Mecmuası*, Cilt: 1, Numara: 4, ss. 554- 569.

Duran, T. (2002): *Türk Denizciliği ve Deniz Ticareti Kaynakları*, Vapur Donatanları ve Acenteleri Derneği, Aydoğan Matbaası, İstanbul.

Düstur, Birinci Tertip, I, s. 466-537.

Erkut, O. (2011): "Deneyisel Arkeoloji: Antik Çağda Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti ve Uluburun Gemisi", *III. Türk Deniz Ticareti Sempozyumu*, Nisan 7-8, 2011, (Erişim) <http://tdtts.deu.edu.tr/779-2/> , 27 Haziran 2019.

Ertekin, E. (2011):"Akdeniz Dünyasının Bilinen İlk Denizcilik Kanunu: Rodos Avarya Kanunu", Antik Çağda Doğu Akdeniz'de Deniz Ticareti ve Uluburun Gemisi", *III. Türk Deniz Ticareti Sempozyumu*, Nisan 7-8, 2011, (Erişim) <http://tdtts.deu.edu.tr/akdeniz-dunyasinin-bilinen-ilk-denizcilik-kanunu-rodos-avarya-kanini/> , 27 Haziran 2019.

- Frankot, E. (2007): “Medieval Maritime Law from Oléron to Wisby: Jurisdictions in the Law of the Sea”, in **J. Pan-Monjoto and F. Pedersen, eds. *Communities in European History: Representations, Jurisdictions***, Conflicts, Pisa.
- Khalilieh, H. S. (1998): ***Islamic Maritime Law: An Introduction***, Brill.
- Kozak, İ. E. (2011): Kadım Dönemler Genel Hukuk Tarihi, Adalet Yayınevi.
- Kurul, E. (2015): “Justinianus, Digesta XIV. 2: Gemiden Mal Atımına İlişkin Rhodos Yasası Hakkında”, ***Cedrus: The Journal of Mediterranean Civilisations Studies***, C. III, Haziran 2015.
- Michalopoulos, S. vd. (2011): “Trade and Geography in the Economic Origins and Spread of Islam: Theory and Evidence”, (Erişim) <https://www.sss.ias.edu/files/papers/econpaper96.pdf>, 22 Ekim 2019.
- Tosun, M. ve Yalvaç, K. (1989): ***Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi- Şaduqa Fermanı***, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Okandan, R. G. (1951a): “Hamurabi Mecellesi”, ***İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası***, C. XVII, İstanbul, ss. 283-315.
- Okandan, R. G. (1951b): ***Umumi Hukuk Tarihi Dersleri***, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Matbaası, İstanbul.
- Nobel, D. R. (1988): ***The Principles of Islamic Maritime Law***, A Dissertation Presented To The Faculty Of Laws In Candidacy For The Degree Of Doctor Of Philosophy, London.
- Reddie, J. (1841): ***An Historical View Of The Law Of Maritime Commerce***, William Blackwood and Sons, Edinburg.
- Wood, A.C. (2013): ***Levant Kumpanyası Tarihi***, Çev. Çiğdem Erkal İpek, Doğu Batı Yayınları.
- Vayani, K. (1313): ***Mücmel Ticaret-i Bahriye Kanunu Şerhi***, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
YAYIN HAKLARI DEVİR FORMU

Yayımlanması halinde ..... başlıklı eserin tüm yayın haklarının, Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine aktarılmasını; dergide yayınlanan makalenin tüm hukuki sorumluluğunun ise yazar/yazarlara ait olduğunu beyan, kabul ve taahhüt ederim(z). 01/06/2019.

Yazar(lar)ın Adı Soyadı :	İ m z a s ı :	K u r u m u :
1.	.....	.....
2.	.....	.....
3.	.....	.....

TRANSFER OF COPYRIGHT:

In the event of its publication we, as the writer(s) of the article titled ..... transfer all of its copyrights to Nişantaşı University Journal of Social Sciences, 01/06/2019.

Name/Surname of Writer(s)	S i g n a t u r e :	I n s t i t u t i o n :
1.	.....	.....
2.	.....	.....
3.	.....	.....

SORUMLU YAZAR İLETİŞİM BİLGİLERİ:

Sorumlu Yazarın;

Adı-Soyadı :

e-posta adresi :

Telefon Numarası :

İLETİŞİM / CONTACT INFORMATION:

Nişantaşı Üniversitesi Rektörlüğü, Sosyal Bilimler Dergisi

Adres	Ergenekon Cad. No 45 Şişli/İstanbul
Telefon	0 (212) 210 1010
Faks	0 (212) 565 2525
E-posta	sbd@nisantasi.edu.tr

EDİTÖRLER KOMİSYONU ADINA

Prof. Dr. Yılmaz GÖBENEZ

Dr. Öğr. Üyesi Hazar DÖRDÜNCÜ

Öğr. Gör. İlyas TURGAY

Arş. Gör. Şerafettin SEVGİLİ

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
HAKEM DEĞERLENDİRME FORMU

Makalenin Adı					
Hakem Adı ve Soyadı		İmza :			
Kurumu					
GENEL DEĞERLENDİRME*	5	4	3	2	1
1. Makale, ilgili bilim dalına katkı yapabilecek nitelikte midir?					
2. Makale başlığı içeriğe uygun mudur?					
3. Özet ve anahtar kelimeler içeriğe uygun mudur?					
4. Yazının dili ve semboller anlaşılabilir midir?					
5. Yazıda kullanılan veriler ve araştırma yöntemi amaca uygun mudur?					
6. Sonuçlara objektif bir biçimde erişilmiş midir?					
7. Bulguların uygulamaya aktarımı irdelenmiş midir?					
8. Konuyla ilgili kaynaklar güncel ve yeterli midir?					
9. Şekiller metne uygun ve anlaşılabilir midir?					
10. Tablolar metne uygun ve anlaşılabilir midir?					

5. Çok iyi 4. İyi 3. Orta 2. İyi değil 1. Hiç iyi değil

*HAKEMİN DİKKATİNE

Bu sayfada, makalenin daha iyi bir hale gelmesi için gerekli gördüğünüz hususları maddeler halinde kısaca açıklayabilirsiniz.

SONUÇ (X işaretleyiniz)

☐	Olduğu gibi yayınlanabilir.
☐	Küçük düzeltmelerle yayınlanabilir.
☐	Önemli değişikliklerin yapılması zorunludur.
☐	Kesinlikle yayınlanamaz.

NIŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

YAYIN VE YAZIM KURALLARI

Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) yayınlanır.

Özgün çalışmaların yayınlandığı hakemli bir dergidir. Dergiye gönderilen makaleler daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır. Bu konuda telif haklarına ilişkin doğabilecek hukuki sonuç ve sorunlar tamamen yazar(lar)a aittir.

Derginin yayın dili Türkçedir. Ancak farklı dillerde yazılmış çalışmalar da Yayın Kurulunun onayı ile yayınlanabilir.

Dergiye gönderilen çalışmalar ilgili alandaki üç hakemin değerlendirmesine sunulur. Editör ve hakemler makaleleri edebi ve bilimsel açıdan değerlendirir. Yazar(lar) hakemin ve editörün belirttiği düzeltme önerilerini yerine getirmek zorundadır. Çalışmanın kabulü için üç hakemden ikisinin onayı gereklidir. Dergi, gönderilen tasarlarda düzeltme yapma, yayımlama ya da yayımlamama haklarına sahiptir.

Dergiye gönderilen makale tasarlara yayımlansın ya da yayımlanmasın iade edilmez. Yayımlanmış makalelerin yayın hakları Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine aittir. Yazarlara telif ücreti ödenmez.

Makale tasarlara ve yazılar Microsoft Word dosyası şeklinde elektronik olarak sbd@nisantasi.edu.tr adresine gönderilmelidir. Görsel içerikli makaleler CD halinde “Abdi İpekçi Caddesi No.89 Bayrampaşa, İSTANBUL” adresine posta yoluyla gönderilebilir.

Gönderilecek makalelerin formatı şu şekilde olmalıdır: Times New Roman yazı tipi, 12 punto ve 1,5 satır aralığı. Sayfa yapısı sol tarafta 3,5, diğer kenarlarda 2,5 cm boşluklu olmalı, sayfa numarası sağ alt köşede yer almalıdır.

Metin düzeni aşağıdaki gibi olmalıdır: İlk sayfada; başlık, yazar isim(ler)i, bağlantılı kurumun açık adresi, irtibat telefonu, e-posta adresi, Türkçe ve İngilizce özet (abstract) yer almalı, devam eden sayfalarda metnin ana bölümü (iki yana dayalı), varsa dipnotlar, kaynaklar, tablolar ve ekler bulunmalıdır. Tablolar ve şekiller numaralandırılmalı, tabloların açıklamaları tabloların üstünde ve şekillerin açıklamaları şekillerin altında verilmelidir.

Metnin ana başlığı tümü büyük harflerle yazılmalıdır (ortalanmış olarak). Makale içinde yer alan giriş, sonuç (tartışma ve sonuç, sonuç ve öneriler) ve kaynaklar numaralandırılmaz, gelişme bölümünde yer alan 1. ve 2. derece başlıklar numaralandırılır. Tüm başlıklar sola dayalı, bütün kelimelerin ilk harfleri büyük harfle başlamalıdır.

Makale taslağı toplam 20 sayfayı geçmemeli, Türkçe ve İngilizce özetlerin her biri en fazla 200 kelime olmalı, altlarında yer alacak olan anahtar kelime sayısı altıyı geçmemelidir.

Özette makalenin konusu, amacı, kapsamı, yöntemi ve ulaşılan sonuçlar hakkında kısaca bilgi verilmelidir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Kaynak gösterirken, metin içi kaynak gösterme (APA) yöntemi kullanılmalıdır. Yani kullanılan kaynaklar ana metinde, parantez içinde, yazarın soyadı, basım yılı ve sayfa numaraları ile belirtilir: (Soyad, Yayın yılı: Sayfa numarası).

İçeriğe veya herhangi bir konuya ilişkin bir açıklama gerekli olduğu takdirde, bunların dipnotları sayfa altında verilmelidir. Metnin içinde numaralandırılan bu dipnotlar, sayfa altında numara sırası ile verilmelidir. Yanında açıklamayla verilecek olan bu tür dipnotlarda da metin içi referans yöntemi (APA) kullanılır.

Bir kaynaktan yapılan doğrudan alıntı metin içinde çift tırnak içinde gösterilir.

Referans gösterirken, yazar ismi metin içinde geçmiyorsa parantez içinde yazarın soyadı ve kaynağın basım yılı belirtilir: (Wallerstein, 2000).

Belli bir sayfa söz konusuysa, soyad ve yayın tarihine ek olarak sayfa numarası da yazılır: (Foucault, 1999: 13).

Yazar adı metin içinde geçiyorsa, parantez içinde yalnızca kaynağın basım yılı ve sayfa numarası yazılır: (1997: 42).

Referans gösterirken birbirini takip etmeyen sayfalar virgülle ayrılarak belirtilir: (Beck, 1999: 32, 54 ve 62). Birbirini takip eden sayfalar şu şekilde belirtilir: (Berman, 2001: 34-39 ve 43-47).

Çift yazarlı kaynaklarda her iki yazarın soyadı da belirtilir: (Hardt ve Negri, 2001: 24).

İkiden fazla yazarlı kaynaklarda “vd.” ifadesi kullanılır: (Huisman vd., 2002).

Aynı yazarın, aynı yıl yayımlanmış birden fazla eseri kullanılıyorsa, ayrımı belirtmek için basım yılının sonuna sırasıyla a, b, c gibi harfler eklenir: (Zizek, 1991a), (Zizek, 1991b) gibi.

Aynı konuda birden fazla kaynak referans gösterilecekse kaynaklar birbirinden noktalı virgül ile ayrılır: (Habermas, 2002: 27; King, 1991: 19).

Bir kurum referans gösterilecekse metin içerisinde kısaltmayla verilmelidir: (DPT, 1989: 145). Kısaltma hakkındaki açıklama ilk defa referans gösterilirken sayfanın altında verilmelidir.

Kaynaklar listesinde, sadece metin içerisinde referans gösterilen kaynaklara yer verilmeli ve bunlar soyada göre alfabetik sırada dizilmelidir. Kaynaklarda bir yazarın birden fazla eseri yer alacaksa, basım yılına göre eskiden yeniye doğru bir sıralama yapılmalıdır.

Kitap: Aktaş, A.M., (2006). Aile içi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması, Ankara: Elma Yayınevi.

Çeviri Kitap: Bauman, Z., (1995). Yasak Koyucular ile Yorumcular, Çev. Kemal A., İstanbul: Metis Yayınları.

İki Yazarlı Kitap: Keat, R. ve Urry, J., (2001). Bilim Olarak Sosyal Teori, Çev. Nilgün Ç, Ankara: İmge Yayınları.

Dergide Makale: İrem, N., (1999). “Muhafazakar Modernlik, ‘Diğer Batı’ ve Türkiye’de Bergsonculuk”, Toplum ve Bilim, 82 (22), 141-179.

Derleme Kitapta Çeviri Makale: Hall, S., (1998). “Eski ve Yeni Kimlikler”, Anthony D.K., (der.) içinde, Çev. Gülcan S. ve Ümit H.Y., İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları, 63-96.

Tez: Karadişoğulları, E., (1995). Dergâh Mecmuası, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gazete Yazısı: “İsyân Dalgası Anadolu’da”, Milliyet, 05.06.2013.

İnternette Yazarı Belli Olan Yazı: Belge, M., (2013). “Yeni Salvo”, <http://www.taraf.com.tr/murat-belge/makale-yeni-salvo.htm>., 01.06.2013.

İnternette Yazarı Belli Olmayan Yazı: “Wikipedia'da Çapulcu Başlığı Açıldı”, (2013). http://www.radikal.com.tr/turkiye/wikipediada_capulcu_basligi_acildi-113684., 05.06.2013.

Kurum Yayınları: DPT (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı: 1990-1994, Ankara.